

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

Lütfü AKBAŞ

VAKFIYELERİNE GÖRE KALECİK ve KALECİK KESKİNİ VAKIFLARI

Yüksek Lisans Tezi

**Tez Yöneticisi
Yrd. Doç. Dr. Faruk AYIN**

KIRIKKALE – 2006

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

Lütfü AKBAŞ

VAKFİYELERİNE GÖRE KALECİK ve KALECİK KESKİNİ* VAKIFLARI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Yöneticisi
Yrd. Doç. Dr. Faruk AYIN

KIRIKKALE - 2006

---

* Kalecik Keskini, bugün; K.Kale 1.Organize Sanayi Bölgesi, K.Kale Üniversitesi Kampusu, K.Kale şehir merkezi ile merkeze bağlı köy ve beldeleri, Sulakyurt ilçesi ve güneybatısını, Balıışeyh ilçesinin merkezi ve batısını, Yahşihan ilçesinin tamamını kapsamaktadır.

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Lütfü AKBAŞ tarafından hazırlanan, "Vakfiyelerine Göre Kalecik ve Kalecik Keskini Vakıfları" başlıklı tez, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Prof. Dr. İsmail ÖZÇELİK

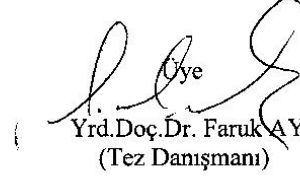
Üye

Yrd.Doç.Dr. Nuri YAVUZ

Üye

Yrd.Doç.Dr. Faruk AYIN
(Tez Danışmanı)

KİŞİSEL KABUL / AÇIKLAMA

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Vakfiyelerine Göre Kalecik ve Kalecik Keskinî Vakıfları” adlı çalışmamı, ilmî ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

13 / 03 / 2006

Lütfü AKBAŞ

ÖZET

Bu araştırma, Osmanlı döneminde Kalecik ve Kalecik Keskinî kazâlarının, yani bugün Kırıkkale ilinin önemli bir kısmını kapsayan bölgenin sosyo - ekonomik hayatını ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu bağlamda araştırma, adı geçen kazâlara ait vakfiyelerin detaylı birer tahlillerini içermektedir.

Vakfiyeler, ait olduğu vakfın, kim tarafından, nerede, ne zaman, nasıl ve hangi şartlarla kurulduğunun ayrıntılı bir biçimde yazılı olduğu vakıf senetleridir. Bu bağlamda vakfiyeler; vakıfları ya da yerel tarihçiliği konu edinen araştırmacılar için vazgeçilmez kaynaklardır. Bu araştırma vakfiyelerin kent tarihçiliğine ne tür bir katkı sağlayabildiği hususunda da bir fikir vermeyi amaçlamaktadır.

Bu bağlamda, çalışmada dinî – içtimaî hayatla ilişkili olarak; ibadet amacıyla, eğitim-öğretim amacıyla ve sadece hayır amacıyla kurulmuş vakıflar ele alınarak Kırıkkale havalisindeki geçmişteki hayat standardı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu araştırmanın genel sonuçlarına göre, bölgede kurulan vakıfların yarısından fazlasının cami ve mescitlere, beşte birinin mektep ve medreselere ve dörtte birinin de dua-cüz vakıflarına ait olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, bölgede yaşamış vakıf kurucularının dinî vecibelerin yerine getirilebilmesi hususunda servetlerini Allah yolunda harcamayı bir yarış haline dönüştürdükleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmanın ortaya çıkardığı diğer önemli bir bulgu, vakıf kurucularının servetlerini nukud vakıfları kanalıyla ihtiyaç sahiplerine düşük faizlerle - ki İslâm fıkıhçıları bu faizle borç para verme hususunu vakıf müessesesi dâhilinde caiz görmüşlerdir - borç para vererek bir nevi tefeciliğin önünü kapatmışlar ve olası bir toplumsal bunalıma mani olmuşlardır. Son olarak, vakıf kurucularının cinsiyet bakımından büyük çoğunluğunun erkek olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kalecik, Keskin, Kırıkkale, vakıf müessesesi, dinî-içtimaî hayat

ABSTRACT

This research aims to present of Kalecik and Kalecik Keskini regions in the period of Ottoman, that is, today, the way of life socio-economic of region which composes an important part of the Kırkkale. In this respect, this research includes the analyses as detailed the charter of waqfs which belong to regions, which were to be mentioned above.

The charter of waqfs which belong to a waqf, are the vouchers of waqf which were written in detail and which were established by whom, where, when, how and with which conditions. In this respect, the charter of waqfs; are the indispensable sources for researchers who are obtained the waqfs or local history to their. This research aims to give an idea about the charter of waqfs provided what kind of contribution.

In this respect, in this study, as related with the religious-social life; it was tried to determine the standard of life in the past of Kırkkale public with purpose of worship, with purpose of education and by discussing the waqfs which had been established only with purpose of charity.

According to the general results of this research, it is seen that much than half of the waqfs which were established in region belongs to mosque and small mosque, one in five waqfs belongs to school and theological school, and also one in forth waqfs belongs to prayer-part waqfs. In this respect, it appears that the founders of waqf who had lived before in this region turned to race of their fortunes spend to way of God in about can be realized the religious service.

An another important finding that it discovered of this research is that: the founders of waqf prevent the usury in a sense and prevent the possible social depression by lending with low interest - The Islamic lawyers had approved the

condition of lend with interest in the presence of institution of waqf - to people who have in need of it by means of moneys waqfs.

Lastly, it is determined that the majority of founders of waqf is the male from the point of sexuality.

Keywords: Kalecik, Keskin, Kırıkkale, Institution of waqf, Religious-social life

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Ankara ili Kalecik ilçesi ile Kırıkkale ilinin Sulakyurt, Balışeyh, Yahşihan ve Merkez ilçelerinin büyük bir kısmını kapsayan bölgede (Kalecik Keskini) Osmanlı Dönemi'nde kurulmuş vakıflar ele alınmıştır.

Araştırmamızın amacı Kalecik ve Kırıkkale havalisindeki dinî, içtimaî ve iktisadî hayatı vakfiyeler kanalıyla gün ışığına çıkarmaktır. Çünkü vakfiyeler, içerdiği bilgiler bakımından hem yerel tarihçilik hem de bir bölgenin sosyo - kültürel yapısını ve tarihini sondaj metoduyla inceleme yönünden vazgeçilmez kaynaklardır. Bu nedenle çalışmamızın ana kaynağı vakfiyelerdir.

Söz konusu bölgeye ait vakfiyeler, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi ve Milli Kütüphane Başkanlığında mahfuz Kalecik Şer'iyeye Sicillerinden temin edilmiş ve aslına sadık kalınarak transkripsiyonu yapılmıştır. Ayrıca bu vakfiye transkripsiyonları, vakıflar konusunda uzman değerli araştırmacılar tarafından yapılmış araştırma eserleri ışığında tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde vakıf müessesesi, bölgenin coğrafi durumu ile kısa tarihçesi ve araştırmamızın temelini oluşturan kaynaklar tanıtılmaya çalışılmış; birinci bölümde ibadet amacıyla kurulmuş olan camii ve mescidler; ikinci bölümde eğitim-öğretim amacıyla kurulmuş olan medrese ve mektepler ve son olarak üçüncü bölümde ise hayrî amaçlı kurulan duâ ve Haremeyn vakıfları ele alınmıştır.

Araştırmalarım sırasında hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer hocam Yrd.Doç.Dr. Faruk AYIN'a; aynı zamanda bir Kırıkkaleli olan ve eksikliklerimin giderilmesi hususunda bana yol gösteren sayın hocam Yrd.Doç.Dr. Hamit PEHLİVANLI'ya; vakfiyelerin temini ve fotokopisi hususunda yardımlarını gördüğüm Türk Vakıflarını Araştırma Merkezi mütercimi sayın Burhan Turgut TOY beyefendiye şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Lütfü AKBAŞ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
KISALTMALAR.....	V

GİRİŞ

A. Vakıf Müessesesi.....	1
1. Vakfın Tanımı.....	1
2. Vakfiye.....	2
3. Vakfın Menşei.....	4
4. Tarihi Gelişimi.....	5
5. Osmanlı Dönemi Vakıf Çeşitleri.....	10
6. Vakfın Yönetim ve Denetimi.....	12
B. Kaynaklar.....	15
1. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivindeki Vakfiyeler.....	18
2. Kalecik Şer'iyeye Sicillerindeki Vakfiyeler.....	18
C. Kalecik ve Kalecik Keskinin Bölgeleri.....	19
1. Kalecik Adı ve Coğrafi Yapısı.....	19
2. Kalecik Keskinin Adı ve Coğrafi Yapısı.....	20
3. Bölgenin Kısa Tarihçesi.....	21

BİRİNCİ BÖLÜM

İBADET AMACIYLA KURULAN VAKIFLAR

A. Mescit.....	25
1. Mevlâna Muhiddin Efendi Mescidi.....	25
a. Mescidin Vakıfları.....	26
aa. Nukud Vakıfları.....	26
ba. Hamam Vakfı.....	26
ca. Bağ-Bahçe Vakıfları.....	27
da. Hane Vakfı.....	27
b. Tevliyeti.....	28
B. Camiler.....	28
1. Saray (Şehsuvar) Camii.....	28
a. Camiin Vakıfları.....	28
b. Tevliyeti.....	29
2. Buğralı Köyü Camii.....	30
a. Camiin Vakıfları.....	30
b. Tevliyeti.....	30
3. Karacalı Köyü Camii.....	30
a. Camiin Vakıfları.....	31
b. Tevliyeti.....	31
4. Karamürsel Köyü Camii.....	31
a. Camiin Vakıfları.....	32
b. Tevliyeti.....	32
5. Kararlı Köyü Camii.....	33
a. Camiin Vakıfları.....	33
b. Tevliyeti.....	33
6. Koramaz Köyü Camii.....	34
a. Camiin Vakıfları.....	34
b. Tevliyeti.....	34
7. Ahiler Mahallesi Camii.....	35
a. Camiin Vakıfları.....	35
b. Tevliyeti.....	35
8. Kâbil Köyü Camii.....	35
a. Camiin Vakıfları.....	36

b.	Tevliyeti.....	36
9.	İshakçı Köyü Camii	36
a.	Camiin Vakıfları	37
b.	Tevliyeti.....	37
10.	Şemseddin Köyü Camii	37
a.	Camiin Vakıfları	38
b.	Tevliyeti.....	38
11.	Dikmen Köyü Camii.....	38
a.	Camiin Vakıfları	39
b.	Tevliyeti.....	39
12.	Güneykışla Köyü Camii	39
a.	Camiin Vakıfları	40
b.	Tevliyeti.....	40
13.	Babas Köyü Camii	40
a.	Camiin Vakıfları	40
b.	Tevliyeti.....	41
14.	Karacaviran Köyü Camii	41
a.	Camiin Vakıfları	41
b.	Tevliyeti.....	42

İKİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM-ÖĞRETİM AMACIYLA KURULAN VAKIFLAR

A.	Medreseler	43
1.	Şehsuvarzâde Ahmed Bey Medresesi	47
a.	Medresenin Vakıfları	47
aa.	Muy-tâbhaneler	47
ba.	Menziller	48
ca.	Dükkânlar	48
da.	Bahçe ve Haneler	49
b.	Tevliyeti.....	49
2.	İnegazili Medresesi	50
a.	Medresenin Vakıfları	50
b.	Tevliyeti.....	50
3.	Çandır Medresesi	51
a.	Medresenin Vakıfları	51
b.	Tevliyeti.....	51
4.	Battalobası Medresesi	52
a.	Medresenin Vakıfları	52
b.	Tevliyeti.....	52
B.	Mektepler	53
1.	Mevlâna Muhiddin Efendi Mektebi	53
a.	Mektebin Vakıfları.....	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAYRÎ AMAÇLI KURULAN VAKIFLAR

A.	Duânın Anlamı Ve Önemi	55
B.	Bedduanın Önemi	57
1.	Melik İsfendiyar Bey Vakfı	58
a.	Vakıfları	58
b.	Tevliyeti.....	60
2.	Kasım Bey Vakfı	60
a.	Vakıfları	60
b.	Tevliyeti.....	61
3.	Mevlâna Muhiddin Efendi Vakfı	61
4.	Şerife Hatice Kadın Vakfı	64
5.	Seyyid Velüyyiddin Efendi Vakfı	64
6.	Şehsuvarzâde Ahmed Bey Vakfı	65
SONUÇ.....		67

BİBLİYOGRAFYA.....	69
EKLER.....	76
Tablo 1: Şerife Hatice Hatun Vakfı'na ait 1276–1279 Yıllarını Kapsayan 4 Yıllık Muhasebe Bilânçosu: Gelirler.....	76
Tablo 2: Giderler.....	76
Tablo 3: Kurulduğu Aya Göre Vakıflar.....	77
Tablo 4: Hayır Müesseselerinin Yüzdelerle Dağılımı.....	77
Tablo 5: Vakıf Kurucularının Kullandıkları Unvanlara Göre Sınıflandırılması.....	77
Tablo 6: Vakıfların Cinsiyetlerine Göre Sınıflandırılması.....	78
Tablo 7: Vakıflara Gelir Sağlayan Mülk Tipleri.....	78
Tablo 8: Vakıfların Nakdî Gelirleri.....	78
Belge 1: Müftüzade İsmail Hakkı Efendi ibn. İzzet Vakfiyesi (1296/1879).....	79
Belge 2: Panzehiroğlu El-hac Mustafa Ağa b. Mehmed Vakfiyesi (1312/1895).....	80
Belge 3: Panzehiroğlu El-hac Mustafa Ağa Vakfiyesi'nin devamı.....	81
Belge 4: Ali Kethüda oğlu Ali b. Halil, Molla Abbas oğlu Ahmed b. Süleyman ve Çitakoğlu Hüseyin b. Hüseyin Vakfiyesi (1322/1905).....	82
Belge 5: Hacı Ömer oğlu Ömer Ağa ibn. Ömer Vakfiyesi (1324/1907).....	83
Belge 6: Veli İsmail oğlu Abdurrahman Es-Seyyid Efendi Vakfiyesi.....	84
Belge 7: Kürdoğlu Abdülkadir ibn. Hasan Efendi Vakfiyesi (1326/1908).....	85
Belge 8: Mirimoğlu Mehmed Efendi ibn. Abdullah Vakfiyesi (1330/1912).....	86
Belge 9: Muhaciroğlu Hasan Ağa ibn. Derviş ibn. Abdullah ve Ali Bey ibn. Abdulhalim Bey Vakfiyesi (1332/1913).....	87
Belge 10: Şerife Hadice Kadın Vakfı'na ait Şubat / 1279 (1862) tarihli bir vakıf muhasebe kaydı.....	88
Harita 1: Kastamonu Vilayeti'ne ait 1 / 1.500.000 ölçekli bir harita.....	89
Harita 2: Ankara Vilayeti'ne ait 1 / 1.500.000 ölçekli bir harita.....	90
Harita 3: Kalecik İlçesi'ni gösteren bir harita.....	91

KISALTMALAR

a.g.e	Adı geçen eser
a.g.m	Adı geçen makale
AÜTAD	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi
b.	bin
BDAGM	Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
bkz.:	bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
DTCF	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
FÜSBE	Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
GÜGEF	Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi
GÜSBE	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
H.	Hicrî
ibn.	ibn-i
İA	İslam Ansiklopedisi
İÜEF	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
İÜİFM	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası
İÜSBE	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
KKÜSBE	Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
KŞS	Kalecik Şer'iyeye Sicili
M.	Miladî

MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MÜSBE	Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
OTAM	Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
S.	Sayı
s.	sayfa
T.D.	Tercüme Defterleri
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TKAE	Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TTK	Türk Tarih Kurumu
vb.	ve benzeri
vd.	ve devamı
VGM	Vakıflar Genel Müdürlüğü
VGMA	Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
V.D.	Vakfiye Defterleri
VD	Vakıflar Dergisi
YŞD	Yeni Şahsiyet Defteri

GİRİŞ

A. Vakıf Müessesesi

1. Vakfın Tanımı

Arapça bir kelime olan “vakf” (وقف) sözlük anlamı itibariyle durdurma, hareketten alıkoyma, hareketsiz bırakma manalarına gelir¹. Eş anlamlısı “habs”dır (حبس). Hukukî açıdan vakıf: “*menfaati ibadullaha ait olur vechile bir aynı (eşya), Cenâbı Hakk’ın mülkü hükmünde olmak üzere temlik ve temellükten (mülk edinme) mahbus ve memnu (yasak) kılmaktır*”². İmam-ı Azâm Ebu Hanife’ye göre vakfın tanımı şöyledir: “*Vakıf, mülk olan bir aynı, vakfedenin mülkünde habsetmek ve menfaatlerini (gelirini) fakirlere veya diğer hayır yollarına (İbn-i Kemal’in ifadesi ile vakfın dilediği yere) tasadduk etmekten (sadaka vermek) ibarettir*”³. Ebu Hanife’nin talebeleri İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (bunlara İmameyn de denilir)’e göre ise vakıf: “*Mülk olan bir aynı, devamlı olarak (alâvechit-te’bid) Allah’ın mülkü olmak üzere temlik ve temellükten menetmek ve menfaatlerini Allah’ın kullarına (diğer bir tabirle, vakfedenin dilediğine) tasadduk etmektir*”⁴. Bu ikinci tanım, incelediğimiz vakfiyelerde de görüldüğü gibi Osmanlı tatbikatında daha yaygındı.

Sosyo-iktisadî tarih açısından ise vakıf; VIII. asrın ortalarından XIX. asrın sonlarına kadarki dönemde İslâm memleketlerinin içtimaî ve iktisadî hayatında önemli bir rol üstlenmiş olan dinî-içtimaî müessesenin adıdır⁵. Bu nedenle vesikalarda “müessesat-ı hayriye” diye zikredilir.

¹Şemseddin Samî; Kâmûs-ı Türkî, 7.Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul-1996, s.1495; Ferit Devellioğlu; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, 20.Baskı, Aydın Kitabevi, Ankara-2003, s.1134.

²Ömer Hilmi Efendi; İthaf-ül-Ahlâf Fî Ahkâm-il Evkaf, VGM Yayınları, Ankara-1977, s.13.

³Ahmet Akgündüz; İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, TTK Yayınları, Ankara-1988, s.41.

⁴Akgündüz, a.g.e, s.42. Ayrıca vakıf hakkındaki diğer mezheplerin görüşleri için bkz.: Akgündüz, a.g.e, s.28-39.

⁵Detaylı bilgi için bkz.: Bahaeddin Yediyıldız, “Vakıf”, İA, C.13, MEB Yayınları, İstanbul-1986, s.153 vd; Fuad Köprülü, “Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü”, VD, S.I, Ankara-1942, s.2-3.

Elimizde mevcut bir vakfiyede yer alan vâkıfın şu vakıf anlayışı da çok ilginç ve düşündürücüdür: *“Doğru yolu bulup hidayete ulaşmaya muvaffak olan bahtiyar kimse odur ki bu dünyanın ziynet ve süsünden vazgeçer, azimet bağlarını dünyanın lezzetinden keser. Dünya malından Allahın kendisine in’am (iyilik) etmiş olduklarının şükriünü öder. Türli nimetlerin hakkını ifa eder. Mühimmatından artanları hasenat (hayırlı işler) uğrunda sarfeyleyler. ...zaririyatından (geçim masrafı) fazla kalanları hayrat yollarına harcar. Zira onun için hayırlı olan budur. Allah indinde kurubata (Allah’a yakın olma) yakınlaştıran da budur. Bunlardan başka kalan işler boştur, havadır. Resulullah efendimiz buyurmuştur ki: ‘dünyandan senin olan ancak yiyüp eksilttiklerin giyüp eskittiklerin ve sadaka verüp ipka (ibka’; sürekli kılma) ettiklerindir.’”⁶. Bu düşünceler ışığında Osmanlılarda vakıf kurucularının en kalbî duygularıyla Allah’a yaklaşma ve onun rızasını kazanma arzusunda olduklarını anlıyoruz. Vakıf yapan kişiye vâkıf (واقف); vakfedilen menkul ve gayr-ı menkule de mevkuf (موقوف) denir.*

2. Vakfiye

Vâkıf tarafından vakıf şartlarının ve idare şeklinin tanzim; kadı tarafından da tescil edilen hukukî vesikalara vakfiyye (وقفیه) veya vakıf-name denir⁷. Bunlar kâğıt, deri veya parşömen tomar⁸ üzerine yazılırlardı⁹. Nadiren de olsa taşlar üzerine kazınan vakfiyeler de vardı. Bu gibi vakfiyelerde bazen tam metin bazen de vakfiyenin özeti olurdu¹⁰. Bir sayfadan oluşan vakfiyeler çoğunlukta olmakla beraber 400 sayfalık¹¹ vakfiyeler de mevcuttur. Bugün 1926 yılından önce kurulmuş vakıfların büyük çoğunluğunun vakfiyeleri Ankara’da Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi’nde (VGMA) muhafaza edilmektedir. 50 küsür tanesi Selçuklulara ait olmak üzere yaklaşık 29.000¹²

⁶ Mevlânâ Muhiddin Efendi Vakfiyesi; VGMA, T.D., nr.,2134, s.196-197.

⁷ Ş. Sami, a.g.e, s.1496.

⁸ Tomar: Farsçada dürülüp, bükülerek silindir şeklini alan deftere denir. Bkz.: Ş.Samî, a.g.e, s.404, 109.

⁹ Yediyıldız; XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi, TTK Yayınları, Ankara-2003, s.4.; Halim Baki Kunter; “Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd”, VD, S.I, Ankara-1938, s.116.

¹⁰ Kunter, a.g.m, s.116.; Köprülü, “Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti”, VD, S.I, Ankara-1938, s.3.

¹¹ Yediyıldız, a.g.e, s.4. Bahaeddin Yediyıldız, VGMA, Kasa No:187’de kayıtlı 1178/1764 tarihli III. Mustafa`ya ait tam 329 sayfalık bir vakfiye defterinin varlığından bahsetmektedir. (Yediyıldız, a.g.e, s.4. Dipnot: 4)

¹² Bahaeddin Yediyıldız ve Ali Himmet Berki’ye göre bu rakam 26.300 (Yediyıldız, a.g.e, s.6.; Berki; “Vakıfların Hukuk ve Tarih Bakımından Kıymeti”, VD, S.VI, İstanbul-1965, s.7.); Hamza Keleş’e göre

vakfiyeden söz edilmektedir. Fakat başta şer'iyye sicillerinde olmak üzere diğer kamu arşivlerinde ve özel şahısların elinde olup da çeşitli sebeplerden dolayı Defter-hane'de kaydolmayan vakfiyelerle beraber bu rakamın yaklaşık 35.000'in üzerine çıkabileceği tahmin edilmektedir¹³. Bununla birlikte VGM'nin resmî verilerine göre vakfiyelerin nihaî rakamı 27.021'dir¹⁴.

Vakfiyelerin sosyal tarih araştırmalarındaki önemi onun içerdiği bilgilerden ileri gelmektedir. Bu bilgiler rasgele sıralanmış değildir; aksine daima belli bir prosedüre bağlı kalınarak hazırlanmışlardır. İşte bu prosedürü Bahaeddin Yediyıldız şu şekilde sıralamıştır:

1. Kadı veya kadıların tasdik yazıları ve mühürlerinin yer aldığı bölüm
2. Allah'a hamd ü sena, Hz. Muhammed'e salât ü selamın yer aldığı dibace bölümü
3. Vâkıfın kişisel bilgilerinin yer aldığı tanıtma bölümü
4. Kurulan vakfın vasıfları, akarata hakkında bilgilerin yer aldığı tasvir bölümü
5. Vakfa ait gelir kaynaklarının işletilme biçimi, personel politikası vb. konuların yer aldığı şartlar bölümü
6. İslâm hukukçularının vakıf hakkındaki görüşleri arasından en uygun olanını seçen kadının hükmünün yer aldığı bölüm
7. Bedduanın, vakfiye tarihinin ve şuhud'ul-hâl jürisinin yer aldığı son bölüm

Yukarıda sıralanan şablon çerçevesinde hazırlanan vakfiye mahkemede tutulan şer'iyye siciline istinsah edilip, vesikanın aslı, vâkıfa veya onun tayin ettiği mütevelliyeye veriliyordu. Eğer vâkıf, kurduğu vakfın şer'iliğinden daha da emin olmak isterse

---

27.017'dir. (Keleş; Vakfiyelerine Göre Yozgat Vakıfları (1400–1920),(GÜSBE Basılmamış Doktora Tezi), Ankara–1996, s.XV.) İbrahim Ateş bu miktarın 1.945 tanesi Arapça olmak üzere toplam 26.798 olduğunu belirtmektedir. (Ateş; “Vakıf Belgeler Arşivi'nin Dünü ve Bugünü”, 2. Vakıf Haftası Kitabı, VGM Yayınları, Ankara–1984, s.29.)

¹³ Nazif Öztürk; “Osmanlı Döneminde Vakıflar”, Türkler, C.10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara-2002, s.434.; Yediyıldız, a.g.e, s.5-6.; Erol Cansel bu rakamın 50.000 civarında olabileceğini belirtiyor. (Cansel; “Vakıf, Kuruluşu, İşleyişi ve Amacı”, VD, S.XX, Ankara–1988, s.322–323.

¹⁴ www.vgm.gov.tr/kutuphane/vakfiye.asp

vakfiyenin aslını İstanbul'da Defter-hane¹⁵ 'nin ilgili bürosuna kaydettirebilme hakkına da sahipti¹⁶.

Yukarıda hem hukuk hem de ıstılah bakımından açıklamaya çalıştığımız vakıf müessesesinin menşei ve tarihi gelişiminden de kısaca bahsetmemiz gerekir.

3. Vakfın Menşei

İslâm hukukçularına göre (İmam Şafii, İmam Ebu Yusuf) vakıf müessesesi; hicrî ilk asırda ortaya çıkmış ve ikinci asrın sonlarına doğru da hukukî şeklini almıştır¹⁷. İslâm hukukçuları bu görüşlerini Kur'an'ın (Âl-i İmran / 114, Bakara / 148, 177, 195, 215, 261, 271, 277, Enbiyâ / 73, 90, Fecr / 18, Hadîd / 18, Hâkka / 34, Mâide / 2, 48, Mâûn / 3, Müzzemmil / 20 ve Nisâ / 114) surelerine ve Hz. Muhammed'in hayırla ilgili hadislerine dayandırmışlardır. Onların bu iddiasını M. Belin, M. De Nauphal, Mercier, Clavel, M. Zeis, Sauteyra et Cherbonneau gibi şarkiyatçılar desteklemişlerdir. Bu iddianın yanı sıra vakfın menşei İslâm öncesi Araplara (Mouradja d'Ohsson, Robe, Mercier, Marcel Morand), Hz. Muhammed'in ölümünden sonra savaarak veya sulhen ele geçirilen toprak mülkiyeti üzerinde yapılan değişikliklere (Zeys, Van Berchen), Roma hukukuna (Gatteschi) ve Bizans hukukuna (H. Becker, Marcel Morand) bağlayan batılı hukuk ve ilim adamları da mevcuttur¹⁸. Ülkemizde vakıf araştırmalarının öncüsü sayılan Fuad Köprülü vakıf müessesesinin menşei ile ilgili makalesinde, vakfın çıkış noktasını Bizans medeniyetine dayandıran Marcel Morand'ın görüşlerine katılmaktadır¹⁹.

Roma, Bizans veya bir başka medeniyet; şurası bir gerçektir ki, vakfın menşei İslâm öncesi medeniyetlere dayanır. Bizce önemli olan vakıf müessesesinin dünyada ilk

---

¹⁵ Defterhane-i Âmire adı da verilen bu birim, Osmanlı Devleti'nin bütün arazi kayıtlarını içine alan tımar, has, zeamet, mülk, vakıf gibi arazi cinslerini tayin ve temdid eden tahrir defterlerinin muhafaza edildiği yerdir. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi; BDAGM Yayınları, Ankara-1992, s.8-9.)

¹⁶ Öztürk, a.g.m, s.434.; Yediyıldız, a.g.e, s.5-6.

¹⁷ Köprülü, "Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihî Tekâmülü", s.3-4.

¹⁸ Köprülü, a.g.m, s.5-7.

¹⁹ Köprülü, a.g.m, s.8-9. Vakıf müessesesini geniş bir açıdan ele alan Ahmed Akgündüz, Fuad Köprülü ve diğer batılı yazarları tenkit ederek vakfın İslâmiyet'in zuhuru ile ortaya çıktığını ileri sürmektedir. (Akgündüz; "Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümleri ve Çeşitleri", Türkler, C.10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara-2002, s.448. Detaylı bilgi için bkz.: Akgündüz, İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, s.23-27.

nerede ve ne zaman görüldüğü değil; İslâmiyet'in zuhuruyla birlikte kazandığı vizyonu ve misyonudur. Hatta daha da ileri giderek vakıf müessesesinin gerçek kimliğini “Türk-İslâm Medeniyeti”ne borçlu olduğunu söyleyebiliriz: Kur’an’da doğrudan doğruya “vakıf” kelimesi geçmemesine rağmen onu karşılar nitelikte olan *hayrât*, *infak* (harcamak), *sadaka*, *fi sebil-Allah* (Allah yolunda), *itâ* (vermek) ve *birr* (iyilik etmek) kavramları yer almaktadır; bu nedenle ülkemizde son 30 yılda başta Fuad Köprülü²⁰ olmak üzere Bahaeddin Yediyıldız²¹ ve Nazif Öztürk²² gibi vakıflar konusunda uzman araştırmacıların ittifakla vardığı kanaate göre; vakıf müessesesinin kökeni İslâm dinine dayanmamasına rağmen bu müesseseler asıl çehresini İslâmiyet ile kazanmıştır²³.

4. Tarihi Gelişimi

Tarihteki - kuruluş tarihi ihtimal de olsa tespit edilebilmiş – ilk vakıf örneği M.Ö. 1290–1280 yıllarına ait bir Hitit vakfıdır²⁴. Yine milattan önceki devirlere ait bir diğer vakıf örneğini Bâbil’de görüyoruz. Kral Sumula-ilu, dindar bir çift olan Şaarum ile Şallat’a bir mabet vakfetmiştir²⁵. Mezopotamya’dan Arap Yarımadası’nın kuzeyine yöneldiğimizde karşımıza M.Ö. 409 yılında Nabat Devleti’nin El-Hicr (Medain-i Salih) şehrinde yaşayan Aziz adlı bir şahsın yaptırdığı, kitabesi bir vakfiye niteliğinde olan mezarlık çıkmaktadır²⁶. Yine Arabistan’da yer alan başka bir vakıf kurumu da Hz. İbrahim’in vakfettiği Kâbe-i Muazzama’dır²⁷. Vakıf kurumu, Güney Asya’da yaşayan budistler arasında da yaygındır²⁸. İslâm öncesi vakfa dair ilk örnekler faslını Orhun Abideleri’nden kısaca bahsederek kapatacağız.

Türkler, vakıflar konusundaki asıl maharet ve hayırseverliklerini Selçuklu ve Osmanlı iktidarı devirlerinde göstermiş olsalar da, vakıflar; İslâm öncesi Türk

²⁰ Köprülü, a.g.m, s.8 vd.

²¹ Yediyıldız, a.g.e, s.25–30

²² Öztürk, a.g.m, s.433–434.

²³ İsmail Özçelik; “Osmanlı Vakıf Hayatı Çerçevesinde Urfa’daki Vakıflar”, Bilim Yolu (KKÜSBE Dergisi), S.3, Ankara–2003, s.5

²⁴ Kral Hattusilis, düşmanı Armadataş’ı mağlup edince ona ait bir ev ile müstemilatına el koyuyor ve ibadet edilmek üzere Tanrıça İştar’a vakfediyor. Detaylı bilgi için bkz.: Kunter, “Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd”, s.119.

²⁵ Köprülü, (Tanıtma yazısı), VD, S.II, Ankara–1942, s.458.

²⁶ Neşet Çağatay; “Vakıf ve Tarihi Gelişimi”, 1.Vakıf Haftası Kitabı, VGM Yayınları, Ankara–1984, s.18.

²⁷ Pakalın, a.g.e, C.III, s.578.

²⁸ Detaylı bilgi için bkz.: W. Ruben; “Buddist Vakıfları Hakkında”, VD, S.II, Ankara-1942, s.173-181

toplumunda da önemli bir yere sahipti. Bunu, Orhun Abideleri'nin bir parçası olan Kül Tigin Abidesi'nin güney yüzünün onuncu satırında yazılı olan "...aç, fakir milleti hep toplattım. Fakir milleti zengin kıldım." ²⁹ ve doğu yüzünün yirmi dokuzuncu satırında yazılı olan "... ölecek milleti diriltip besledim. Çıplak milleti elbiseli, fakir milleti zengin kıldım." ³⁰ cümlelerinde görmek mümkündür.

İslâm tarihinde vakfa dair ilk örnek³¹ Hz. Muhammed zamanında karşımıza çıkmaktadır. Onun "Bir insan öldüğünde amelinin sevabı kesilir. Defter-i a'mâli kapanır. Yalnız: sadaka-i câriyesi ³², ilmî bir eseri, kendisine dua eden hayırlı bir evlâdı olan kimsenin defter-i a'mâli kapanmaz." ³³ hadisi hem dört halife hem de diğer Müslüman toplumlar ve devletler için bir yol gösterici olmuştur.

Hz. Muhammed'i örnek alan Hz. Ömer, onun vefatından önce; Hz. Ebu Bekr, Hz. Ali ve bazı sahabeler ise onun vefatından sonra vakıf kurmuşlardır³⁴.

Fetihlerin artmasına paralel olarak refahın ve servetin arttığı Emeviler devrinde vakıf müessesesi de o nispette genişledi. Ancak, bu devirde kurulan vakıflar asıl amacından uzaktı. Görünürde dinî bir gaye gözetiliyor, gerçekte ise vâkıfın ailesi ve mirasçılarına menfaat sağlanıyordu. Yani adî vakıflar ortaya çıkıyordu³⁵. Yine de Emeviler'in İslâm vakıflarının gelişmesine büyük katkıları olmuştur. Örneğin; Emevi halifelerinden Abdülmelik oğlu Velid'in (H. 88 / M. 706) tarihinde Şam'da yaptırdığı İslâm mimarisinin temel yapıtlarından biri olan "Ümeyye Camii" bu döneme ait bir vakıftır³⁶.

Abbasiler devrinde, vakıf müessesesi, İslâm hukukunun tedvini (düzene sokulması) çalışmaları esnasında önemli bir yer tutmuştur. İmam-ı Azam'ın öğrencisi

²⁹ Muharrem Ergin; Orhun Abideleri, 21.Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul-1998, s.7.

³⁰ Ergin, a.g.e, s.19

³¹ Hz. Muhammed, hicretin otuz ikinci ayında Medine'de kendisine ait yedi hurma bahçesini vakfedip hâsılâtını, "havadis-i dehre" yani İslâmın müdafaasını gerektirecek hadiseler, mübrem (kaçınılmaz, zarurî) ihtiyaçlara, yine Fedek hurmalığını da yiyecek ve içeceği tükenmiş yolculara vakfetmiştir. (Pakalın, a.g.e, C.III, s.578.; Ziya Kazıcı; İslâm Müesseseleri Tarihi, Kayıhan Yayınları, İstanbul-1991, s.192.

³² "Sadaka-i cariye" tabiri ile vakıflar kastedilmektedir.

³³ Özçelik, a.g.m, s.5.

³⁴ Özçelik, a.g.m, s.6.

³⁵ Köprülü, "Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihî Tekâmülü", s.12.

³⁶ Öztürk, a.g.e, s.55.

Ebu Yusuf'un, zamanın temayül (eğilim) ve ihtiyaçlarına göre vakıf müessesesini bütün yönleri ile ele alması neticesinde vakıfların hukukî esasları tespit edilmiş ve Ebu Yusuf'un adî vakıfları caiz görmesiyle birlikte vakıf müessesesi, İslâm dünyasının her köşesine süratle yayılmıştır³⁷.

İslâm dünyası, Abbasiler'in yıkılışıyla birlikte birtakım siyasî parçalara ayrılmış ve nihayetinde Büyük Selçuklular'ın kurulması ile Doğu Müslüman dünyası Türklerin hamiliğine geçmiştir. İşte bu devirde Selçuklu Devleti'nin Fatımî – Şîf çatışmasına karşı takip ettiği Sünnîlik siyaseti sayesinde Türk – İslâm coğrafyasında birçok dinî ve ilmî müessese vücuda getirilmiş, bu da vakıf müessesesinin Abbasiler'den bir kat daha inkişafına (gelişmesine) neden olmuştur³⁸.

Selçuklu Devleti'nin yıkılışından sonra onun vârisi olan hanedanlar da (Hârezmşahlar, Atabekler, Eyyubîler, Memlûkler, Anadolu Selçukluları...) kendi hâkimiyet sahalarında vakıfların gelişmesine büyük önem vermişlerdir. Hatta bu gelişme 1243'ten sonra bazı Müslüman Moğol hükümdarları zamanında bile devam etmiştir³⁹.

Moğol istilâsı devrinde sekteye uğradıktan sonra Anadolu beyliklerinin imar çabaları sayesinde ayakta kalabilen vakıf müessesesi, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunu müteakiben kısa zamanda - özellikle XVI.-XIX. yüzyıllar arasında - âdeta zirveye ulaşmıştır. Peki, ama buna neden olan âmiller ve imparatorluk devirlerinde vakıf müessesesinin hızla gelişmesinin sebepleri nelerdi? Şimdi bu soruların cevaplarını sırasıyla vermeye çalışalım. Osmanlı Beyliği'nin kuruluş arifesinde Anadolu Selçukluları devrinde Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen şeyhlerin ve dervişlerin faaliyetleri herkesçe malumdur. Moğol istilâsının yol açtığı bu istikrarsız dönemde Orta Anadolu'da Kırşehir'i merkez tutan Ahi Evran adlı bir derviş etrafında toplanan Ahilik teşkilatı, halkın asayiş ve huzurunu temin etmek için çaba sarf etmiştir⁴⁰. Fuad Köprülü, Osmanlı İmparatorluğu'nun süratle kuruluşu mucizesini onun askerî, dinî ve meslekî

---

³⁷ Köprülü, a.g.m, s.12.

³⁸ Köprülü, a.g.m, s.13.; Osman Turan; Selçuklular Târîhi ve Türk – İslâm Medeniyeti, 7.Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul-1998, s.331.

³⁹ Köprülü, a.g.m, s.14.

⁴⁰ M. Saffet Sarıkaya; "Osmanlı Devleti'nin İlk Asırlarında Toplumun Dini Yapısına Ahilik Açısından Bir Bakış Denemesi", Osmanlı, C.4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara-1999, s.393.

mimarları olan Gaziyân-ı Rûm, Ahiyân-ı Rûm, Bacıyân-ı Rûm ve Abdalân-ı Rûm'a bağlamıştır. Ona göre Ahiler, imparatorluğun meslekî mimarlarıdır⁴¹. Anadolu'da sosyal adaleti gerçekleştirme bakımından bu mistik tarikat ve teşkilatın büyük bir kuvvet olduğunun farkında olan Osman Bey, bir Ahi olan Şeyh Edebali'ye bazı köyleri temlik ve vakfetmiştir⁴². İlk Osmanlı hükümdarları takip ettikleri bu siyaset sayesinde dervişler ve şeyhler vasıtasıyla hem halkın birliğini sağlamış hem de onların nabzını tutmuşlardır⁴³. Böylece Ö. Lütfi Barkan'a göre bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak vüzerâ ve selâtin vakıfları dönemi başlamıştır⁴⁴. Âşıkpaşazâde, bu nedenle Osmanlı hükümdarlarını “*yoksul doyurucu sofrâ sahipleri*” diye tasvir etmektedir⁴⁵.

Elbette kuruluş döneminde sadece Allah'a daha yakın olma ve insan sevgisi felsefesinden yola çıkılarak kurulmuş, hayır ve sevap düşüncesinde olan İslamî özellikli vakıflar çoğunlukta idi. Fakat vakıf müessesesinin Osmanlı toplumunda bu kadar hızlı bir sürede yaygınlaşmasının altında psikolojik arzular ve sosyo - iktisadî ihtiyaçlar yatmaktaydı⁴⁶. Psikolojik arzuların başlıcaları: Allah'ın rızasını kazanmak, cennetin nimetlerini kazanmak ve cehennem korkusunun verdiği sıkıntıdan kurtulmaktır. Vâkıfların inancına göre, bu arzuları tatmin etmenin en iyi yolu vakıf kurmaktır. Sosyo-iktisadî ihtiyaçlar ise dini müesseselerin ve kamu hizmetlerinin büyük çoğunluğunun devletin vazifeleri arasına girmemesi, bu sorumluluğu, hayırseverlerin kurduğu vakıf kurumlarına (hayrî vakıflar) yüklüyordu. Ayrıca bazı vâkıflar, ülke ekonomisinin kötü günler yaşayabileceği ihtimalini göz önünde bulundurarak kendisinin ve neslinin geçimini sağlamak için veya menkul - gayr-ı menkullerini müsadereye kurtarmak düşüncesiyle ailevî ve yarı - ailevî vakıflar kurmuşlardır. Bunlar ekonomik ihtiyaçlar kategorisine girmektedir⁴⁷.

---

⁴¹ Köprülü; Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, TTK Yayınları, Ankara-1999, s.89-102.

⁴² Ö.Lütfi Barkan; “Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler”, VD, S.II, Ankara-1942, s.283.; Ahmet Yaşar Ocak; “Zaviyeler”, VD, S.XII, Ankara-1978, s.256.

⁴³ Ocak, a.g.m, s.257.; Öztürk, “Osmanlı Döneminde Vakıflar”, s.435.

⁴⁴ Barkan, a.g.m, s.305.

⁴⁵ Âşıkpaşaoğlu Tarihi; Hız: Nihâl Atsız, MEB Yayınları, İstanbul-1992, s.19. Bâb:8

⁴⁶ Detaylı bilgi için bkz: Yediyıldız, a.g.e, s.37-53.

⁴⁷ Yediyıldız, a.g.e, s.14-19.; Hasan Yüksel, “Türk Toplumunda Vakıf Aile İlişkisi”, Türkler, C.10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara-2002, s.461-469.

Osmanlı tatbikatında vakıf kuran ilk hükümdar Orhan Gazi'dir. Orhan Gazi, H. 731 (M. 1330) yılında İznik'te bir vakıf kurmuştur⁴⁸. Akabinde I. Murad, Yıldırım Bayezid ve Çelebi Mehmed devirlerinde sistemli bir şekilde ilerleyen Anadolu ve Rumeli fetihleri neticesinde sınırlar genişlemiştir. Hem bu sınırların kalıcı kılınabilmesi hem de bir sonraki fetih yürüyüşü için destek alınabilmesi mühim bir mesele olmuştur. Osmanlı hükümdarları bu sorunu derviş ve şeyhlere kurdukları zaviye⁴⁹ vakıfları ile çözme yoluna gitmişler ve bunda da başarılı olmuşlardır. Tabii ki o devirde sadece sınır boylarında zaviye vakıfları kurulmakla kalınmamış, başta eski başkent Bursa ve yeni başkent Edirne olmak üzere birçok Osmanlı şehrinde bir iskân ve imar metodu olarak selâtin, vüzerâ ve ulemâ vakıfları kurulmuştur⁵⁰. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'un fethini müteakip kurulmaya başlanan imaretler⁵¹, özellikle hanedan üyeleri ve askerîler sayesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun "klasik dönemi"nde çok büyük ehemmiyet kazanmış ve "Osmanlı Dönemi Anadolu-Türk Şehirciliği"⁵² 'ne yön vermiştir. Hatta Neşri'ye göre, İstanbul'un tamamını Sultan Mehmed Han yapmıştır⁵³. Bahaeddin Yediyıldız haklı olarak imaret sitelerini "tesisler manzumesi" diye nitelendirmektedir. Yavuz Sultan Selim'in Mısır, Suriye ve Arabistan'ı fethiyle "Haremeyn Vakıfları" önem kazanmıştır. Haremeyn, Mekke-i Mükerrreme ve Medine-i Münevvere şehirlerine verilen ortak bir addır. Haremeyn halkının ve hacıların ihtiyaçları İslâm devletlerinde sultanların gönderdikleri hediyeler ve toplanan paralar (ekseri Anadolu ve Rumeli'de hayırseverler ve onların kurdukları Haremeyn vakıfları) ile finanse ediliyordu. Osmanlı

---

⁴⁸ Berki, "Vakıf Kuran İlk Osmanlı Padişahı", VD, S.V, Ankara-1974, s.127. Bir medrese olan bu vakıf hakkında s. 44'te detaylı bilgi bulabilirsiniz.

⁴⁹ Zaviyeler II. Murad devrinde derbend teşkilatı kuruluncaya kadar yolcuların ve nakliyatın emniyeti görevini üstlenmişler, aynı zamanda yer aldıkları bölgede dinî hizmetlere devam etmişlerdir. Bkz.: Cengiz Orhonlu; Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı, 2.Baskı, Eren Yayınları, İstanbul-1990, s.18.; Barkan, a.g.m, s.299.

⁵⁰ Barkan, a.g.m, s.305 vd.

⁵¹ İmarat: Dar anlamı bir yeri bayındır etmek, fukarayı ve medrese talebelerinin doyurulduğu aş evi anlamlarına gelir (Bkz.: Ş.Samî, a.g.e, s.950. Geniş manası ise genellikle bir cami etrafında kümelenmiş medrese, aşevi, misafirhane, hastahane, hamam, kervansaray gibi din, kültür ve sosyal yardım müesseselerinden; bu müesseselerin kalabalık personelinin barınacağı lojmanlardan; bu hizmetlerin finansmanını sağlayan han, çarşı, değirmen, fırın, mum imalathanesi, boyahane, salhane, pazar yerleri gibi ticari müesseselerden oluşan tesislere denir. (Bkz.: Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda İmarat Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar", İÜİFM, 23(1-2), İstanbul (1962-1963), s.239.

⁵² Vakıfların Türk Şehirciliğine katkısı için bkz: Doğan Kuban; "Anadolu - Türk Şehri Tarihî Gelişmesi, Sosyal ve Fizikî Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler", VD, S.VII, Ankara-1968, s.60-73.; Hilmi Ziya Ülken; "Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği", VD, S.IX, Ankara-1971, s.13-37.; Bahaeddin Yediyıldız-Nazif Öztürk; "Oturulabilir Şehir ve Türk Vakıf Sistemi", (<http://www.history.hacettepe.edu.tr/archive/vakifsehir.html>)

⁵³ Mehmed Neşri; Kitâb-ı Cihan-nümâ (Neşri Tarihi), C.II, Hzr: Faik Reşit Unat-Köymen, M.Altay, TTK Yayınları, Ankara-1995, s.713.

Devleti'nde bu hediye ve paraların Haremeyn'e gönderilme organizasyonu (surre)⁵⁴ Yıldırım Bayezid devrinde başlamış ve Yavuz'un Hicaz'ı ilhakı ile birlikte her yıl aksatılmadan devam etmiş, üstelik H. 2 Recep 996 / M. 29 Mayıs 1588 tarihinde Haremeyn Evkâf Nezâreti kurulmuş ve Dârüssa'ade Ağası Mehmed Ağa nazırlığa tayin edilmiştir⁵⁵. XIX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar mütevellî veya nazırlar tarafından yönetilen vakıflar, 12 Rebi'ül-evvel 1242 (14 Ekim 1826) tarihinde Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin kuruluşuyla birlikte bu merkezde toplanmıştır. Bu vakıflar nihayet cumhuriyetin ilanını müteakip 3 Mart 1340 (1924) tarihli kanun gereği Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti'nin lağvedilmesinden kısa bir müddet sonra şimdiki adı Vakıflar Genel Müdürlüğü olan Vakıflar Umum Müdürlüğü²ne devrolunmuştur⁵⁶.

5. Osmanlı Dönemi Vakıf Çeşitleri

Osmanlı döneminde vakıf çeşitleri altı kategoride toplanmıştır. Bu kategoriler⁵⁷ şöyledir:

- a. Mülkiyetleri bakımından (Sahih-Gayr-ı Sahih)
- b. Yararlananları bakımından (Hayrî-Zürrî)
- c. Kendisinden yararlanma bakımından (Müessesât-ı Hayriye-Akar-Avarız)
- d. Kiralanmaları bakımından (İcâreteynli-Mukataalı)
- e. İdareleri bakımından (Mülhak-Mazbut)
- f. Gelirleri bakımından.(Menkul-Gayr-ı Menkul)

Sahih vakıflar, gelir kaynakları ferdî mülklerden oluşan vakıflardır. Asıl vakıf denilince sahih vakıflar kastedilir. Gayr-ı sahih vakıflar, gelir kaynaklarının tamamı temlikname⁵⁸ ile veya başka bir şekilde padişahın izni ile sağlanan vakıflardır. Hayrî vakıflar, ne kendisine ne de akrabalarına herhangi bir gelir tahsis etmeyen, sadece hayır amacıyla kurulan vakıflardır. Zürrî vakıflar, kurucusunun tevliyetini ve gelirlerini kendi

⁵⁴ Detaylı bilgi için bkz.: Münir Atalar; Osmanlı Devletinde Surre-i Hümâyûn ve Surre Alayları, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara-1999

⁵⁵ Mustafa Güler; "Osmanlı Devleti'nde Haremeyn Vakıfları", Türkler, C.10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara-2002, s.477,479.

⁵⁶ Öztürk, a.g.e, s.59,70.

⁵⁷ Akgündüz, a.g.m, s.453-456.; Öztürk, "Osmanlı Döneminde Vakıflar", s.442-443.

⁵⁸ Temlikname: Mirî arazi gelirini birine verilmesi veya şartlara uygun olarak rakabenin temlikini bildiren vesika

ailesine tahsis ettiği vakıflardır. Müessesât-ı hayriye vakıfları, doğrudan doğruya kamu hizmeti görmek amacıyla kurulan vakıflardır. Akar, vakfın amacına uygun hizmet edebilmesi için onu finanse eden gelirlere denir. Avarız vakıfları, bir mahalle veya köy ahalisinin beklenmedik ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan vakıflardır. İcâreteynli vakıflar, icâre-i muaccele denilen vakıf akarın gerçek kıymetine yakın peşin kira bedeli ile icâre-i müeccele denilen her ay veya her yıl periyodik olarak ödenen kira bedeli karşılığında kullanılan vakıflardır. Mukataalı vakıflar, vakıf bir arazi üzerindeki bina ve ağaçların mülk olduğu bir akarda, mutasarrıfı tarafından her yıl vakfa verilmek üzere kiraya bağlanan vakıflardır. Mülhak vakıflar, Evkâf Nezâreti'nin kontrolünde olmakla beraber mütevellileri tarafından idare olunan vakıflardır. Mazbut vakıflar, hem yönetimi hem de denetimi Evkâf Nezâreti'nin kontrolünde olan vakıflardır. Menkul vakıflar, para, silah, kumaş, at vs. gibi taşınması mümkün olan nesnelere oluşan vakıflardır. Nihayet gayr-ı menkul vakıflar ise taşınması mümkün olmayan arazi, arsa vb. gibi mülklerden oluşur⁵⁹.

Yukarıda kısaca değindiğimiz ve bir menkul vakıf türü olan para (nukud) vakıfları konusundan biraz daha detaylı bahsetmek gerekiyor. Çünkü araştırma konumuz olan vakıfların önemli bir kısmını para vakıfları teşkil etmektedir.

Para vakfı, bir vakfın mal varlığının tamamının veya bir kısmının nakit para olarak karşılanmasıdır. En geç Fatih devrinde başladığı tahmin edilen para vakıflarının⁶⁰ “Osmanlı Vakıf Medeniyeti” içerisinde önemli bir yeri vardı. Örneğin; Hasan Yüksel, XVII. yüzyıl Osmanlı vakıfları üzerine yaptığı araştırmasında vakıf kurucuları arasında para vakfedenlerin % 22,68⁶¹, XVIII. yüzyıl Osmanlı vakıflarını konu alan Bahaeddin Yediyıldız ise bu oranın incelediği asırda % 28⁶² olduğu sonucuna varmıştır. Bununla birlikte para vakıflarının İslâm hukukuna göre caiz olup olmadığı tartışması her zaman devam ede gelmiştir. Fakat vakıf kurucuları, taşınır malların vakfedilmesine cevaz veren İmam Muhammed b. Hasan Al-Şeybânî'nin (M. 749–804)⁶³ görüşlerini esas almışlardır. Bu defa da İslâmın yasakladığı faiz yani ribâ konusu ortaya çıkmıştır.

⁵⁹ Öztürk, a.g.e, s.80-81; Akgündüz, a.g.m, s.453-456.; Hasan Yüksel; Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü (1585-1683), 1.Baskı, Sivas-1998, s.92-95.

⁶⁰ Neşet Çağatay; “Osmanlı İmparatorluğu’nda Riba-Faiz Konusu. Para Vakıfları ve Bankacılık”, VD, S.IX, Ankara-1971, s.48.

⁶¹ Yüksel, a.g.e, s.96.

⁶² Yediyıldız, a.g.e, s.116.

⁶³ Çağatay, a.g.m, s.47.

Vakfiyelerinde İslâmın yasaklamış olduğu ribâ⁶⁴ (faiz) tabirini kullanmak istemeyen vakıf kurucuları bu sorunu kendi icat ettikleri⁶⁵ “muamele-i şer’iyye”⁶⁶ veya “hile-i şer’iyye” dedikleri bir usul ile aşmışlar ve % 15’i geçmemek şartıyla⁶⁷ paralarını faize koyarak vakıflara tasarruf etmişlerdir. Muamele-i şer’iyye usulünün meşruiyeti tartışmalarına Ebussuud Efendi cevaz vererek⁶⁸ son noktayı koyunca bu tartışmalı usul nakit para vakfeden her vâkıfın vakfiyesine koyduğu “*bâ yed-i mütevellî rehn-i kavi ve kefil-i meli veyahud ikisinden biriyle alâ vech’il-helal onu on bir buçuk guruş hesabı üzere imal ve istirbah olunub*”⁶⁹, “*mütevellî marifetiyle sene-i sene irbah ve istirbah olunub*”⁷⁰, “*âla vech’il-helâl bâ-yed-i mütevellî kefalet koya ve rehn-i şer’i ile senevi ziyade ve noksan olmayub ve kalemiye namıyla dahi bir nesne ahunmayub onu onbir buçuk hesabı üzere istirbah olunub*”⁷¹, “*alâ vech’il-helal bâ yed-i mütevellî rehn-i kâvi veya kefil-i meli ile onu on bir buçuk guruş hesabı üzere istirbah olunub*”⁷², “*rehn-i kavi ile onu on bir buçuk guruş hesabı üzere alâ vech’il-şer’i istirbah olunub*”⁷³ gibi formüllerle tüm imparatorluk coğrafyasına yayılmıştır.

6. Vakfın Yönetim ve Denetimi

Osmanlı Devleti’nde vakıflar, 1826 yılında Evkâf Nezâreti’nin kuruluşuna kadar merkezî bir idareden yoksun idi. Buna en büyük engel, vâkıfın, kurduğu vakfın idare şeklini ve idarecilerini tek başına belirleyebilme yetkisi idi. Herhangi bir vâkıf vakfiyesine koyduğu “*evlâd-ı evlâd*” tabiri ile tevliyet yetkisini nesli tükeninceye kadar çocuklarına veya torunlarına, nesli tükendikten sonra ise üçüncü bir şahsa devredebiliyordu. Yani vâkıf ölümünden birkaç yüzyıl sonraki mütevelliyi dahi seçme

⁶⁴ Kur’an, Bakara / 275

⁶⁵ Tahsin Özcan; Osmanlı Para Vakıfları, Kanuni Devri Üsküdar Örneği, TTK Yayınları, Ankara-2003, s.10

⁶⁶ Detaylı bilgi için bkz.: Hamza Keleş; “Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadî Sonuçları Üzerine Bir Çalışma”, GÜGEF Dergisi, C.21, S.1, Ankara-2001, s.195-198.; Özcan, a.g.e, s.54-58.

⁶⁷ Bu sabit bir oran değildi. Vâkıfın isteği doğrultusunda % 10, % 11,25, % 12.5 ve istisnai durumlarda % 20’lik oranlarda da istirbah olunabilirdi. Bkz.: Çağatay, a.g.m, s.50.

⁶⁸ Özcan, a.g.e, s.56.

⁶⁹ Alemdaroğlu Ali Kethüda ibn. Ahmed Bey Vakfiyesi; VGMA, V.D, nr.589, s.56, sr.93

⁷⁰ Ali Kethüda oğlu Ali b. Halil, Molla Abbas oğlu Ahmed b. Süleyman ve Çıtakoğlu Hüseyin b. Hüseyin Vakfiyesi; VGMA., V.D., nr.602, s.189, sr.322.; Vakfiyenin mükerrer kaydı için (KŞS, nr.7, s.177, sr.294.)

⁷¹ Mirimoğlu Mehmed Efendi ibn-i Abdullah Vakfiyesi; VGMA, V.D., nr.608, sr.381.

⁷² Müftüzade İsmail Hakkı Efendi ibn. İzzet Vakfiyesi; VGMA, V.D, nr.587, sr.347.

⁷³ Seyyid Velüyyiddin Efendi Vakfiyesi; VGMA, V.D, nr.579, s.177, sr.398.

yetkisine sahipti. İşte bu nedenle sahih vakıflar merkezî idarenin müdahalesine maruz kalmıyor, tamamen bağımsız bir kurum olarak çalışıyordu.

Vâkıfın belirttiği şartlara göre vakfı yönetmek üzere yine onun tarafından tayin edilen idareciye müteveli denir. Görevleri arasında vakfın bütünlüğünü her türlü tehlikeye karşı korumak, gelirlerini arttırmak, vakıf personelinin ücretlerini dağıtmak, onların denetlemek, gerektiğinde sorunları ile ilgilenmek vs. hizmetler yer alır⁷⁴. Vakfiyelerde mütevellilik tayini ile ilgili en sık rastlanan klişe cümleler şunlardır: *“hayatda oldukça bana vefatımdan sonra cami-i şerifde bâ-berât-ı âli hatib olan kimesneye meşrut ola”*⁷⁵, *“ben hayatda oldukça vakf-ı mezkure müteveli olub vefatımdan sonra evladımın ve evlad-ı evladımın ve evlad-ı evlad-ı evladımın zükürünün ekber ve erşed ve eslahı müteveli ber vech-i hasbi müteveli olub ... yed-i müteveli ba'de'l-inkıraz'ıl-küill ahali-i karye beynlerinde muhtarları olan müteveli ola”*⁷⁶, *“Tevliyet ve meşihatın her ikisini mazbur suvalci hazır (Hızır) şeyhine sonra bunun batnen bade batnin ve neslen bade neslin teakub ve tenasul eden oğullarının aslahına meşrut kılub”*⁷⁷, *“hayatda oldukça vakf-ı mezkûrun tevliyeti bana vefatımdan sonra batnen bâ'de batnın evlad-ı evladımın ekber ve aslah ve umur-u vakfa alim olana ve bâ'del-inkıraz'ıl-küill zükürüne ve ma'azallah-ı teâla silsile-i zükür ve enasım ... olur ise akrabamın aslahına ve bâ'del-inkıraz cami-i mezkûrede bâ-berat-ı alişan hitabet iden zata meşrut ola”*⁷⁸, *“vakf-ı mezkurun tevliyetine sulbi evladımın evladlarından iftihar'ül-emacid ve'l-ikram Es-Seyyid Ahmed Bey ibn Es-Seyyid Mehmed Paşa... merkume müteveli nasb ve tayin eyledim ba'de Es-Seyyid Ahmed Bey'in evlad-ı evladlarına batnen ba'de batnın karnen ba'de karın mir muma-ileyhin dahi evladları münkarız oldukça evlad-ı evladlarının aslahına ve ekberine batnen ba'de batnın anlar dahi münkarız oldukça hakim izniyle ve cümle marifetiyle kaza-i mezburede ulemanın aslahına vakf ve şart idüb”*⁷⁹, *“hakk-ı tevliyet hayatda bulunduğumuz müddetçe bana ... meşrut ola vefatımızdan sonra evlad-ı ekber ve aslahına batnen ba'de batnın tevdi' oluna ve tedbir ve ta'ziri müddet-i ba'de aheri pederimizde kala”*⁸⁰.

⁷⁴ Yediyıldız, a.g.e, s.181

⁷⁵ Müftüzade İsmail Hakkı Efendi ibn. İzzet Vakfiyesi; VGMA, V.D, nr.587, sr.347.

⁷⁶ Alemdaroğlu Ali Kethüda ibn. Ahmed Bey Vakfiyesi; VGMA, V.D, nr.589, s.56, sr.93.

⁷⁷ Melik İsfendiyar Bey Vakfiyesi; VGMA, V.D,nr.597,s.98,sr.69.

⁷⁸ Hamaoğlu İsmail Efendi ibn. Musa Vakfiyesi; VGMA, V.D., nr.607, s.190, sr.164.

⁷⁹ Şerife Hadice Kadın ibnet-i Es-Seyyid Mehmed Efendi Vakfiyesi; VGMA, V.D, nr.738, s.9, sr.3.

⁸⁰ Panzehir oğlu El-Hac Mustafa Ağa b. Mehmed Vakfiyesi; KŞS., nr.6, s.39, sr.61.

Çoğunlukla vâkîf, ilk mütevelliliğe kendisini tayin eder. Vefatından sonra bu yetkiyi sulbî kebir oğluna (öz oğullarından büyük olanı) devreder. Fakat sulbî kebir oğlu olsa bile mütevellî olabilmenin bazı şartları vardır. Bunlar, âkil ve baliğ olmak, âdil ve güvenilir olmak, kifayet sahibi olmaktır⁸¹. Eğer bu evlat tevliyeti üstlenebilecek ehliyete sahip değilse; vâkîf bu defa kardeşlerinden birini veya ehliyet sahibi bir şahsı mütevellî tayin ederdi. Mütevellîlerin icra ettikleri idarî hizmetlere tevliyet ciheti, bu hizmetleri karşılığında aldıkları ücrete de vazife denilirdi. İncelediğimiz 22 vakfiyenin sadece 6'sında tevliyet vazifesi belirtilmiştir. Bunlar, Mevlâna Muhiddin Efendi Vakfî tevliyeti (yıllık 531 dirhem)⁸², Mülazım Mehmed Ağa ibn. Ali b. Süleyman Vakfî tevliyeti (yıllık 30 kuruş)⁸³, Şilahşoran Şehsuvarzâde El-Hac Ahmed Bey Vakfî tevliyeti (yıllık 40 akçe)⁸⁴, Nuri Efendi ibn. İbrahim Vakfî tevliyeti (yıllık 20 kuruş)⁸⁵, Hacı Ömer oğlu Ömer Ağa ibn. Ömer Vakfî tevliyeti (yıllık 40 kuruş)⁸⁶ ve Veli İsmail oğlu Abdurrahman Es-Seyyid Efendi Vakfî tevliyeti (yıllık 40 kuruş)⁸⁷. Diğer 16 vakfın tevliyet vazifeleri ise muhtemelen ya hasbîdir (gönüllü, ücretsiz) ya da hâkimin tasarrufuna bırakıldıysa daha sonra belirlemesi için vakfiyeye yazılmamıştır.

Mütevellîlerin vakfın büyüklüğüne paralel olarak yardımcıları da olabiliyordu. Örneğin selâtin ve vüzera vakıflarında mütevellînin yanında genellikle onun yapması gereken bütün sorumlulukları fiilen üstlenen bir kâ'im-makam-ı mütevellî, vakıf kayıtlarını tutan bir kâtib ve vakfa ait kira bedelleri toplayan bir veya birkaç câbi görev yapardı⁸⁸.

Vakıfların denetimine gelince, Osmanlılar'da denetim (nezaret) yetkisi Anadolu Selçukluları'nda olduğu gibi kadınlara aitti. Muhtemelen H. 821'den önce Çelebi Mehmed devrinde bütün kadılık teşkilatı bir merkezde toplanmış, hâkim-ül-hükkâm unvanıyla bir baş kadı tayin edilmiş ve bütün vakıfların denetimi ona verilmiş, II. Murad ve Fatih devirlerinde ise bu görevi kadıaskerler yapmıştır⁸⁹. İmparatorluk

⁸¹ Akgündüz, a.g.m, s.451

⁸² Mevlâna Muhiddin Efendi Vakfiyesi, VGMA., T.D., nr.2134, s.203.

⁸³ Mülazım Mehmed Ağa ibn. Ali b. Süleyman Vakfiyesi; VGMA., V.D., nr.589, s.36, sr.60.

⁸⁴ Şilahşoran Şehsuvarzâde El-Hac Ahmed Bey Vakfiyesi; VGMA., V.D., nr.386, s.236, sr.63.

⁸⁵ Nuri Efendi ibn. İbrahim Vakfiyesi; KŞS., nr.7, s.218, sr.359.

⁸⁶ Hacı Ömer oğlu Ömer Ağa ibn. Ömer Vakfiyesi; VGMA., V.D., nr.599, s.233, sr.179.

⁸⁷ Veli İsmail oğlu Abdurrahman Es-Seyyid Efendi Vakfiyesi; VGMA., V.D., nr.602, s.156, sr.261.

⁸⁸ Yediyıldız, a.g.e, s.182,184.

⁸⁹ Köprülü, a.g.m, s.22.

devirlerinde bazı vâkıflar vakfiyelerine denetim yetkisi ile ilgili şartlar koymak suretiyle vakfını kadının denetimine sokmamak için kendi nüfuzu altında bir şahsa nezaret yetkisi vererek onu nâzır⁹⁰ tayin ediyorlardı. Böylece bir nâzıra sahip olan vakıf kadı denetiminden uzak tutuluyordu⁹¹. Selâtin vakıfları Fatih, Yavuz ve Kanuni devirlerinde sadrazamlar, II. Bayezid ve I. Ahmed devirlerinde ise şeyhülislâmlar tarafından denetlenmiştir. Böylece 1826 yılında Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti'nin kuruluşuna kadar Osmanlı vakıfları bu şekilde yönetilmiş ve denetlenmiştir⁹². Bu nezaret vakıflardaki dağınıklığı gidermek, onlar üzerinde otorite kurmak ve muhtelif vakıf idarelerindeki yolsuzlukları engellemek için kurulmuştu. Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti 1826–1839 yılları arası hızlı bir gelişme göstererek 1839'da ayrı bir “bakanlık” haline gelmiş, bütün mazbut ve mülhak vakıfların denetimini eline almıştır. Yani 1839–1924 yılları arasında imparatorlukta tüm vakıfların tek merkezî “denetmeni” olmuştur⁹³. Cumhuriyetin ilanından sonra vakıfların idare ve denetimi önce Evkâf ve Şer'iyeye Vekâleti'ne, bu bakanlığın ilgasından sonra ise Vakıflar Umum Müdürlüğü'ne devredilmiştir.

B. Kaynaklar

Araştırmamızın ana kaynağını vakfiyeler oluşturmaktadır. Vakıf meselesinin tetkiki için kullanılacak en önemli malzeme şüphesiz vakfiyelerdir⁹⁴. Bu vesikaların tarihî bakımdan kıymetini Ali Himmet Berki şöyle açıklamaktadır: “*Târihin bir hayli kaynakları vardır. Bunlar arasında vakfiyeler en mevsûk ve o nisbette kıymetli vesâiktendir. Mahkemelerce tanzim olunmuş olmak itibâriyle bunların mündericâtının (içindekilerinin) hakikat ve nevs-el-emre muhâlif olması muhtemel değildir. Rivâyete ve hele sokak dedikodularına dayanan haberlerin ise kıymeti yoktur.*”⁹⁵

⁹⁰ Nâzır: Vakıf mütevellisini teftiş ve vakıf işlerini kontrol etmekle görevli müfettiş (Yediyıldız, “Vakıf İstılahları Lügâtçesi”, VD, S.XVII, Ankara–1983, s.59.

⁹¹ Yediyıldız, a.g.e, s.187.

⁹² Köprülü, a.g.m, s.22.

⁹³ Ahmet İnan; Sosyal Açıdan Türk-İslâm Kültüründe Vakıf Kurumu Üzerine Bir İnceleme, İÜSBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul–1989, s.51. ; Akgündüz, a.g.m, s.452.

⁹⁴ Vakfiyelerin tarih ve vakıf araştırmalarındaki ehemmiyeti için bkz.: Fuad Köprülü; “Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihî Ehemmiyeti”, VD, S.I, (İkinci Baskı), Ankara-1969,s.1-6.; Kunter, a.g.m, s.116-129.; Ateş, a.g.m, s.26-31.; Berki; “Vakıfların Hukuk ve Tarih Bakımından Kıymeti”,VD, S.VI, Ankara-1965, s.5-7.

⁹⁵ Berki, a.g.m, s.7.

Vakfiye tabanlı bir araştırma yapmak isteyen araştırmacıların öncelikle Ankara'da bulunan VGM Arşivine ait 3 ciltlik Osmanlıca veya 10 ciltlik günümüz Türkçesi ile vâkıf adlarına göre alfabetik olarak hazırlanmış ve 6234 adet vakfiye defterinin künye bilgilerini ihtiva eden fihristlere başvurması gerekmektedir. Şehir tarihçiliği alanında uzmanlaşan Suraiya Faroqhi, Vakıflar Arşivinin esasında vakıflar üzerine çalışan araştırmacılar için önemli bir kaynak olduğunu, hatta mevcut çoğu belgenin özellikle de hüccetlerin asıllarının özel kişilerin elinde olması veya son yüzyıllık dönemde çeşitli nedenlerden dolayı geriye pek bir şey kalmaması nedeniyle çok değerli olduğunu, ancak bu hüccetlerin kopyalama yanlışlıklarına maruz kalabileceğini hatırlatıyor ve araştırmacılar için bir not ekliyor: "... *ama sorunlu nüshalar bile hiç yoktan iyidir.*"⁹⁶ Bu arşivde vakfiyelerin yanı sıra Vakıf / Evkâf defterleri de araştırmacılar için pek muteberdir, çünkü bu defterlerde dinî ve kültürel müesseseler çeşitlerine göre ayrı ayrı sıralanıp vakfın ismi, yeri ve yıllık gelir – gider bilançoları hakkında detaylı bilgi verilir⁹⁷

Araştırmacıların ikinci uğrağı araştırdığı bölgeye ait şer'iyye sicillerinin⁹⁸ muhafaza edildiği arşiv veya müze olacaktır⁹⁹. Kadıların devlet merkeziyle yaptıkları yazışmaları, halkın şikâyet ve dileklerini, mahallî idarelere ait hukukî düzenlemeleri, o mahallin içtimaî ve iktisadî hayatına ait mahkeme kararlarının tutulduğu defterlere şer'iyye sicilleri, mahkeme sicilleri veya kadı sicilleri denilmektedir. Kültür, askerî, idarî, iktisadî, hukukî ve içtimaî açıdan tarih araştırmacılarının şüphesiz gözbebeği olan

⁹⁶ Suraiya Faroqhi; Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir? Çev: Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul-1999, s.55.

⁹⁷ Nuri Yavuz; "XVI. Yüzyılda Antep Vakıfları", Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan Kitabı, Gaziantep Üniversitesi yay., Gaziantep, s.167-168. Nuri Yavuz XVI. Yüzyıla ait Ayıntâb Vakıf Defteri'ni baz alarak Antep'in o döneme ait vakıflarının mali boyutunu ortaya çıkarmış ve araştırmacılara bu kaynağın ne denli önemli olduğunu tanıtmaya fırsatı bulmuştur.

⁹⁸ Şer'iyye Sicilleri ile ilgili detaylı bilgi ve toplu kataloglar için bkz.: Ahmet Akgündüz; Şer'iyye Sicilleri, Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümleri, C.I, Türk Dünyası Tarih Vakfı, İstanbul-1988; İ.H.Uzunçarşılı; "Şer'i Mahkeme Sicilleri", Ülkü Mecmuası, S.29, Ankara-1935, s.365; Yusuf Oğuzoğlu; "Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru", AÜTAD,C.XIV/25, Ankara-1981, s.343-360; Rifat Özdemir; "Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru", FÜSBED, C.1, Elazığ-1987, s.191-198; Cahit Baltacı; "Şer'iyye Sicillerinin Tarihsel ve Kültürel Önemi", Osmanlı Arşivi ve Osmanlı Araştırmaları Sempozyumu, İstanbul-1985, s.127-132.; Osman Ersoy; "Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru", DTCF Dergisi, C.XXI/3-4, Ankara-1963, s.33-65.; Mücteba İlgürel; "Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru", İÜEF Tarih Dergisi, İstanbul-1975, S.28-29, s.123-166.; Yusuf Halaçoğlu; "Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru", (Adana Şer'iyye Sicilleri İÜEF Tarih Dergisi , İstanbul-1976, S.30, s.99-108.

⁹⁹ Türkiye sınırları için 9866'si İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivinde; 7493'ü de diğer kütüphane ve müzelerde olmak üzere toplam 17359 sicil defterinden bahsedilmektedir. Kadı defterlerinin en eski tarihli 860/1455 (A 1/1) yılına aittir. (Salih Pay; "Bursa Kadı Defterleri ve Önemi", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 10, S.2, Bursa-2001, s. 89-90.)

şer'iyeye sicillerinde çok sayıda vakfiyenin mevcudiyetinden söz edilmektedir¹⁰⁰. Eğer araştırmacı İstanbul veya Rumeli'yi araştırıyorsa İstanbul Müftülüğü Şer'iyeye Sicilleri Arşivi'ne¹⁰¹, Anadolu'da bir bölge araştırıyorsa da Ankara Milli Kütüphane Başkanlığı İbn-i Sina Okuma Salonu'na (Mikrofilm Hizmetleri) müracaat edecektir. Şer'iyeye sicillerinde kayıtlı olan vakfiyeler tür bakımından hüccet¹⁰² sınıfına girer. Fakat hem içerik hem de şekil itibariyle diğer hüccetlerden ayrılır¹⁰³.

Üçüncü adres İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'nda yer alan "*Vakfiyeler Kataloğu*" dur. Bu katalogda H. 440 –1331 / M. 1048–1913 yıllarına ait 1.309 adet vakfiye yer almaktadır. Katalog; genel sıra no, kronolojik sıra ve vakıf adlarına göre olmak üzere üç şekilde ve tek cilt olarak hazırlanmıştır¹⁰⁴.

Bir sonraki başvuru kaynağı Ankara Tapu-Kadastro Genel Müdürlüğü Tapu Dairesi Başkanlığı'nda yer alan Kuyud-ı Kadime Arşivi¹⁰⁵ olacaktır. Arşivde ağırlıklı olarak tapu-tahrir defterleri yer almaktadır. Kelime manası yazma olan tahrir¹⁰⁶; Osmanlı Devleti'nde yeni fethedilen bir yerin arazi ve nüfus durumunu tespit etmek için "il yazıcısı", "muharrir-i vilâyet" veya "tahrir emini" denilen memurlar tarafından yapılan sayım ve yazım işlemine verilen addır. Bu işlem o yerin vergi kaynaklarında gelişen değişikliklere göre her 10–20–30 yılda bir yenilenirdi. Bu bilgilerin ayrıntılı yazıldığı defterlere "mufassal defterler", mufassal defterlerin bir nevi özeti olan defterlere de "icmal defterleri" denir¹⁰⁷. Bu arşivin vakıf araştırmacıları için önemi tapu-tahrir defterlerinin yanı sıra kayda değer sayıda vakfiye ve vakıf defterlerini ihtiva etmesidir¹⁰⁸.

¹⁰⁰ Akgündüz, a.g.e, s.12–17.

¹⁰¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: www.istanbulmuftulugu.gov.tr/seri%20siciller/serisiciltbl.htm=ŞER'İYE

¹⁰² Hüccet: Kadının hükmünü ihtiva etmeyen, taraflardan birinin kararını ve diğerinin bu kararı kabulünü içeren, hâkimin mühür ve imzasını taşıyan yazılı belgeye denir. Akgündüz, a.g.e, s.21.

¹⁰³ Akgündüz, a.g.e, s.27.

¹⁰⁴ www.devletarsivleri.gov.tr

¹⁰⁵ Bu arşivin ihtiva ettiği defter hakkında bkz: Aslıhan Doğan; Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadîm Arşivi Mufassal, İcmâl, Evkâf ve Derdest Defterleri'nin Toplu Kataloğu, (DTCF Basılmamış Lisans Tezi), (Aslıhan Doğan'ın bu çalışmasında 203'ü Mufassal, 162'si icmâl, 169'u derdest, 51'i vakıf, 88'i cebe, 1364'ü ruznamçe, 80'i mustahfazat, 3'ü Anadolu ve Rumeli yoklama ve 202'si cilt vakf-ı cedîd olmak üzere toplam 2.322 adet tahrir defterine ait ayrıntılı bilgi bulunmaktadır.)

¹⁰⁶ Ş.Samî, a.g.e, s.383.

¹⁰⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi,s.186-187.; 438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937 / 1530),Dizin ve Tıpkıbasım; BDAGM Yayınları, Ankara-1993, s.1-4. Halil İnalçık tarafından yazılan "Giriş" kısmında tahrir hakkında detaylı bilgi mevcuttur.

¹⁰⁸ Faroqhi, a.g.e, s.54.

Nihayet araştırmacıların göz geçirmesi gereken son arşiv Topkapı Sarayı Múzesi Arşivi'dir. Bu arşiv ile ilgili İ.Hakkı Uzunçarşılı, İbrahim Kemâl Baybora ve Úlkü Altındağ'ın beraber hazırladıkları *Topkapı Sarayı Múzesi Osmanlı Saray Arşivi Kataloğu* adında bir katalog mevcuttur. Araştırmacılar bu katalogu taramak suretiyle işlerine yarar bir doküman olup olmadığını tespit edebilirler. Yaklaşık 100 bin civarında belge bulunan bu arşivde çalışabilmek için Kúltür Bakanlığı'ndan izin alınması gerekmektedir. Araştırmacılar arzu ederlerse belgelerin mikrofilmini de alabilirler¹⁰⁹.

1. Vakıflar Genel Múdürlüğü Arşivindeki Vakfiyeler

Vakıflar Genel Múdürlüğü Arşivi'nde Kalecik ve Kalecik Keskini kazalarına ait toplam 19 adet vakfiye tespit edilmiştir. Bu vakfiyelerin 17 tanesi vakfiye defterlerinden, 2 tanesi de vakfiye tercüme defterlerinden temin edilmiştir. Ayrıca bu tercüme defterlerinden elimizde orijinal vakfiyeleri mevcut olan Kasım Bey Vakfiyesi (nr.2004, sr.46, s.78–79), Hacı Ömer oğlu Ömer Ağa ibn. Ömer Vakfiyesi (nr.2357, sr.154, s.167) ve Múlazım Mehmed Ağa ibn. Ali b. Süleyman Vakfiyesi (nr.2314, sr.49, s.609)'nin tercüme kayıtları da temin edilmiştir. VGM Arşivinde yer alan vakfiyelerin en eski tarihli H. 800 senesinin Receb ayında (miladî Mart / Nisan 1398) Melik İsfendiyar Beyin kurduğu vakfa aittir. Sonra sırasıyla XV. Yüzyıla ait 1, XVI. yüzyıla ait 1, XVIII. yüzyıla ait 2, XIX. Yüzyıla ait 8¹¹⁰ ve XX. Yüzyıla ait 6 adet vakfiye gelmektedir. En yeni tarihli vakfiye ise H. 7 Muharrem 1332 (M. 5 Aralık 1913) tarihli olup Veli İsmail oğlu Abdurrahman Es-Seyyid Efendi Vakfına aittir.

2. Kalecik şer'iyye Sicillerindeki Vakfiyeler

Kalecik şer'iyye Sicillerinde araştırma yaptığımız saha ve döneme ait toplam 4 adet (VGMA'da olmayan) vakfiye tespit edilmiştir. Bu vakfiyelerin en eski tarihli H. 27 Zil-hicce 1312 (M. 21 Haziran 1895) tarihinde Panzehiroğlu El-hac Mustafa Ağa b.

¹⁰⁹ Özçelik; Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara–2001,s.92.

¹¹⁰ Bu rakama Develioğlu El-hac İbrahim Ağa ibn. İbrahim Ağa'nın tarihsiz vakfiyesi de eklenmiştir. Çünkü biz ona ait olan tarihsiz vakfiyenin XIX. yüzyıla ait olduğunu tahmin ediyoruz.

Mehmed'in kurduğu vakfa aittir. En yeni tarihli vakfiye ise H. 3 Cemaziye'l-ahir 1323 (M. 5 Ağustos 1905) tarihli olup Nuri Efendi ibn. İbrahim vakfına aittir.

C. Kalecik ve Kalecik Keskini Bölgeleri

1. Kalecik Adı ve Coğrafi Yapısı

Osmanlıca kaynaklarda “Kal’acık” (قلعجك) diye tabir olunan Kalecik, eski bir Rum yerleşme yeridir ve adını şehrin dayandığı tepedeki küçük kaleden almıştır¹¹¹. Kale kente hâkim sarp bir kayanın üzerine inşa edilmiştir. Ne yazık ki günümüze kadar çok az bir bölümü sağlam kalabilmiştir. Kalenin iç kısmında Romalılardan kaldığı iddia edilen derin bir kuyu (mahzen) vardır. Kalede kitabe olmadığı için hiçbir bilgiye vâkıf değiliz ve kale hakkındaki bilgilerimiz varsayımlardan ibarettir.

Kalecik, XVI. yüzyılda Anadolu Vilâyeti’ne bağlı Çankırı Sancağı’nın 8 kazasından biri ve merkez kazadan sonra gelen ikinci büyük kazadır (diğerleri Koç-Hisar, Milan, Kurşunlu, Çerkeş, Tosya, Kargu, Karıbazarı). Ayrıca Çankırı kalesinden başka kalesi olan tek şehirdir¹¹².

Kalecik, Ankara il sınırları dâhilinde olup İç Anadolu bölgesinin kuzey kısmında, Ankara’nın kuzeydoğusunda yer almaktadır. Kalecik’in bugün toplam 51 adet köyü vardır. Kalecik ilçesi kuzeyde Çankırı ili, doğuda Kırıkkale’nin Sulakyurt ilçesi, güneyde Kırıkkale ili ve Elmadağ ilçesi, batıda ise Çubuk ilçeleri ile komşudur. Yüzölçümü 1317,55 km², denizden yüksekliği yaklaşık 725 m. kadardır. Kalecik, Ankara’yı kuzeyde Çankırı ve Kastamonu’ya bağlayan yolun kenarında bulunmaktadır. Bu yola 5 km’lik yolla bağlıdır. Ayrıca batısından Ankara-Çankırı-Zonguldak istikametinde uzanan bir demiryolu geçmektedir¹¹³.

¹¹¹ Fatma Açıkgöz; 438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) I-II’ye Göre Ankara, Çankırı ve Sultanönü Sancaklarında Yer Adları, (KKÜSBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale-2004, s.14.

¹¹² 438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937 / 1530), s.61–65

¹¹³ www.ankara.gov.tr/index.php?site=&module=cmsPage&page=page&cmsPage=497

2000 yılı genel nüfus sayımına göre Kalecik'in nüfusu 25.043, Ankara şehir merkezinden uzaklığı ise 71 km'dir¹¹⁴.

2. Kalecik Keskini Adı ve Coğrafi Yapısı

Kalecik Keskini'nin idarî yapısı biraz karışık gözükmektedir. XVI. yüzyılda Kırıkkale'nin Bahşılı ve Karakeçili ilçelerinin tamamı, Yahşihan ilçesinin batısı ile Kızılırmak'ın Ankara yakasında kalan topraklar Ankara Sancağı'na bağlı idi. Sulakyurt'un ve Balışeyh'in doğusunda kalan topraklar ile Delice'nin tamamı Kırşehir Sancağı'nın Keskin Nahiyesi'ne aitti. Bugün ki Keskin ilçe merkezi, Ahılı, Köprüköy, Çelebi toprakları da Dinek Keskini Nahiyesi adı altında Kırşehir Sancağı'na bağlı idi. Kırıkkale merkez, Balışeyh'in merkez bucağı ve batısı, Sulakyurt'un merkez bucağı ve batısı, Koçubaba ve Kızılırmak'ın doğusunda kalan Yahşihan toprakları Çankırı Sancağı'nın Kalecik Keskini Nahiyesi'ne bağlı idi. Kırıkkale ilini oluşturan toprakların XVI. yüzyıldaki dağılımı bu şekilde idi. Kalecik Keskini Nahiyesi, muhtemelen Kalecik Kazası'nın idarî yükünün artması ve kışlamaya gelen yörük cemaatlerinin nahiye nüfusunu arttırmasından dolayı Çankırı Sancağı'nın 1578 yılı tahririnde Kalecik'ten ayrılarak Keskün (Keskin) adı ile ayrı bir kaza teşkilatı olmuştur. Fakat bölgede zaten Kırşehir Sancağı'na bağlı Keskin ve Dinek Keskini adlarında iki kaza vardı. İşte bu karışıklığı önlemek için Çankırı'ya bağlı Keskin Kazası "Kalecik Keskini Kazası" adını almıştır. Tapu-Tahrir Defterlerini kullanarak XVI. yüzyılda Çankırı Sancağı'nı inceleyen Ahmet Kankal; Kırşehir Sancağı'na bağlı Keskin ile Çankırı Sancağı'na bağlı Keskin'in o kadar iç içe olduğunu belirtiyor ki XVI. yüzyıldaki bu tahrirler esnasında tahrir memurlarının yanlışlıkla Kırşehir'e ait köyleri Çankırı yekûnuna, Çankırı'ya ait köyleri de Kırşehir yekûnuna yazdıklarını tespit ettiğini bildiriyor¹¹⁵.

Kalecik Keskini adı, artık kullanılmayan eski bir coğrafi tabirdir. Kalecik Keskini'nin kapsadığı bölgeyi günümüzde Kırıkkale'nin Yahşihan, Sulakyurt, Balışeyh ilçeleri ile merkez ilçe ve buraya bağlı bazı köy ve kasabalar (Pazarcık, Ulaş, Karacalı,

¹¹⁴ www.kalecik.com/genel.asp.htm

¹¹⁵ Ahmet Kankal; "Kırıkkale Tarihine Dair Araştırmalar: I", OTAM, S. IX, s.235–236.

Kızıldere, Kazmaca) doldurmaktadır. İlçelerin Kırıkkale il merkezine uzaklıkları şöyledir: Yahşihan ilçesi 6 km., Sulakyurt ilçesi 52 km., Balışeyh ilçesi 22 km. uzaklıktadır¹¹⁶.

3. Bölgenin Kısa Tarihçesi

Kalecik'in eski çağlardaki tarihi Hititler'e dayanır. Yapılan arkeolojik kazılar sonucu İnandıktepe ve Termehöyük'te elde edilen bulgular bölgenin Hititler zamanında önemli bir yerleşim yeri olduğunu göstermektedir¹¹⁷. Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra bölgeye M.Ö. 1200 yıllarında Anadolu'ya gelen Frigler hâkim olur. Frig hâkimiyeti M.Ö. 650 yıllarında bu uygarlığa son veren ve bölgeyi ele geçiren Lidya hâkimiyetine kadar devam eder. Bölgeye daha sonraları M.Ö. 550 yıllarında Persler, M.Ö. 331 yılında Büyük İskender, M.Ö. 323 yılında Selevkoslar, M.Ö. 279 yılında Galatlar, M.Ö. 190 yılında Roma, M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra da Türk hâkimiyetine kadar Bizans İmparatorluğu'nun elinde kalmıştır¹¹⁸. Ayrıca W.Ramsay, Kalecik yakınlarında "Acitoriziacum" adlı antik bir şehirden bahsetmektedir¹¹⁹.

Kalecik'in Türklerin hâkimiyetine girmesi Malazgirt zaferini müteakiben 1075 yılıdır. 1243 Köseadağ mağlubiyeti sonucu Moğollar lehine el değiştiren Kalecik, Candaroğulları vasıtasıyla tekrar Türk hâkimiyetine geçer¹²⁰. Şemseddin Yaman Candar tarafından Kastamonu ve çevresinde kurulan bu beylik¹²¹, XIV. yüzyılın ortalarına doğru müstakil olmuştur. XIII. yüzyılın ikinci yarısından XIV. yüzyılın ortalarına kadar geçen yaklaşık bir asırlık bu döneme "Ahiler Dönemi" denilebilir. Ahiler dönemi I. Murad'ın 1362 yılında Kalecik'i Ahilerin elinden almasıyla sona ermiştir¹²². Kısa bir süre Osmanlılara tabi olan Kalecik, Ankara Savaşı'ndan sonra Candaroğulları'nın

¹¹⁶ Bu ilçeler hakkında detaylı bilgi için bkz: www.kirikkale.gov.tr/ilceler

¹¹⁷ Halit Cevri Aslangil-Halil Hamdi Ekiz; Kalecik'in Tarihi. Dünü Bugünü İçin Bir Araştırma, Basım yeri ve yılı yok, s.5.

¹¹⁸ Aslangil-Ekiz, a.g.e.s.5-6.; Nusret Biber; Kalecik ve Tarihin İzleri, Ankara-2003, s.15-22.

¹¹⁹ Aslangil-Ekiz, a.g.e, s.6.; Biber, a.g.e, s.22.

¹²⁰ Biber, a.g.e, s.25-27.

¹²¹ Yaşar Yücel; "Candaroğulları", TDVİA., C.7, İstanbul, s.146. Candaroğulları Beyliği için bkz: Yücel, a.g.m, s.146-149; Erdoğan Merçil; Müslüman Türk Devletleri Tarihi, TTK Yayınları, Ankara-1997, s.287-291.

¹²² Biber, a.g.e, s.25-27.

Sinop şubesi beyi İsfendiyar Bey'in, ardından oğlu Kasım Bey'in eline geçmiştir. Nihayet, Fatih Sultan Mehmed Trabzon'un fethinden dönerken beyliğin bütün topraklarını devletine kattı. Böylece Kalecik ve çevresi kesin olarak Osmanlı hâkimiyetine girmiş oldu¹²³.

XIX. yüzyılın sonlarına kadar Çankırı Sancağı'na bağlı olan Kalecik, 1890 yılında Ankara Vilayeti'ne bağlanmıştır¹²⁴. Kalecik Keskin Kazası ise 1857 yılında hazırlanan devlet salnamesinde Ankara Livası'na bağlı gözükmektedir¹²⁵.

---

¹²³ Salim Koca; "Anadolu Türk Beylikleri", Genel Türk Tarihi, C.4, Yeni Türkiye yay., Ankara-2002, s.280-283

¹²⁴ Cemil Bingöl; Çankırı'nın İdarî, Nüfus ve Sosyal Yapısı (1839-1903), (GÜSBE Basılmamış Doktora Tezi), Ankara-1997, s.15.

¹²⁵ Tuncer Baykara; Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I. Anadolu'nun İdari Taksimatı, TKAE yay., Ankara-2000, s.234-235.

BİRİNCİ BÖLÜM

İBADET AMACIYLA KURULAN VAKIFLAR

Arapça cem' sözcüğünden türeyen, “toplayan, bir araya getiren” manasına gelen cami; içinde hutbe okunup cuma namazı kılınan, minareli ve minberli büyük mescitlere verilen addır¹. Mescid ise Arapça “eğilmek, tevazu ile alını yere koymak” manasına gelen sücûd sözcüğünden türemiş bir mekân ismi olup cuma ve bayram namazlarının kılınmadığı, minaresiz ibadetgâh-ı mü'minine (küçük cami) denir². Esasında araştırmamızda da görüldüğü gibi taşra kentlerindeki camilerin büyük çoğunluğu ilk başta birer mescit olarak kurulmuşlar, fakat fizikî yetersizlik veya dinî gereksinimlerden dolayı özellikle XIX. yüzyılda camiye çevrilmişlerdir. Örneğin; H. 7 Zilhicce 1322 (M. 12 Şubat 1905) tarihli Ali Kethüda oğlu Ali bin Halil, Molla Abbas oğlu Ahmed bin Süleyman ve Çıtak oğlu Hüseyin Ali bin Hüseyin adlı vâkıflara ait bir i'lâmda, Kâbil karyesindeki mescidin “*kurb ve civarında salâvat-u cum'a ve ideyn eda olunur cami-i şerif bulunmadığından ve ahalisi daima ecr ü sevabından (ahirete ait mükâfat) mahrum kalmakta*”³ olduğu için camiye çevrildiği yazmaktadır. Yani cami kavramından belgelerin dediği gibi “cuma kılınabilen yer” anlaşılmalıdır. Cami ve mescit kavramlarını kısaca açıkladıktan sonra onların tarihî gelişimine değinmeden (konumuzun dağılmaması için) icra ettikleri fonksiyonlara bir göz atalım.

İslâmiyet'in zuhurundan günümüze kadar bu mabetlerin çeşitli fonksiyonları olmuştur. Camilerin temel fonksiyonu cemaatin toplu bir şekilde ibadet etmesini sağlamaktır. İslâmiyet bütün yeryüzünü mescit kabul ediyor. Ancak namazların cemaatle birlikte camilerde kılınması daha fazla sevap kazanma bakımından önemlidir.

¹Ahmet Önkal-Nebi Bozkurt, “Cami”, TDVİA, C.7, İstanbul-1993, s.46.; Ş.Sami, a.g.e, s.465-466.; Devellioğlu, a.g.e, s.124.

²Ş.Sami, a.g.e, s.1341.; Önkal-Bozkurt, a.g.m, s.46.

³Ali Kethüda oğlu Ali bin Halil, Molla Abbas oğlu Ahmed bin Süleyman ve Çıtakoğlu Hüseyin bin Hüseyin Vakfına ait i'lâm; KŞS, nr.7, s.178, sr.295.

Üstelik cuma ve bayram namazlarının cemaatle birlikte camilerde kılınması zarurîdir. Camilerin ikinci fonksiyonu eğitim ve öğretimdir. Tabî ki İslâm toplumlarında eğitim-öğretim faaliyetleri denilince ilk akla gelen kurumlar mektep ve medreselerdir. Fakat bunlar örgün eğitim kurumlarıydı. Mektep ve medreseler ortaya çıkana kadar camiler örgün eğitim-öğretim kurumları olmuşlar⁴ ve bu görevlerini mektep ve medreselerin kurulmasıyla birlikte yaygın eğitim-öğretim kurumları olarak günümüze kadar devam ettirmişlerdir. Bu sebeptendir ki; Osmanlı İmparatorluğu'nda mektep bulunmayan yerleşim merkezlerinde çocukların ve halkın eğitim yuvası olarak camilerin kullanılması yaygın bir uygulama idi⁵. Bunların yanında camiler, Hz. Muhammed zamanında devlet ile kamunun yönetim merkezi, ayrıca birer askerî karargâh idiler⁶. Camilerin önemli fonksiyonlarından birisi de Osmanlılar'ın ilk dönemlerine kadar İslâm dünyasında adaletin sağlandığı yerler olmasıdır. Çünkü kadılar bu tarihe kadar davalara camilerde bakmışlardır⁷. Camilerin son olarak bir de sosyal fonksiyonları vardı. Yani bu mabetler, sosyo-kültürel açıdan manevî etkileşim - bilgi iletişim merkeziydiler⁸ ve insanların davranışlarına yön veren değerler burada öğretildiğinden günümüzün konferans salonu vazifesini üstlenmişlerdi. Bu nedenle Müslümanlar, “mescidin vazifesi” anlayışını çok geniş tutmuşlardır ki camiler; dini vecibelerin yerine getirildiği yer olmanın yanı sıra cemaatin belirli vakitlerde bir araya gelerek birbirleriyle tanıştığı, aynı zamanda imamın bu toplantıdan yararlanarak cemaati devlet işlerinden haberdar ettiği, kasaba, mahalle veya köy işlerinin görüşülüp karara bağlandığı, dersiamlar vasıtasıyla halka dini eğitimin verildiği, vâkıfın görevlendirdiği duâgûlar vasıtasıyla kendine dua ettirerek propagandasını yaptırdığı, abdesthane ve çeşmeleriyle halkın farklı yöndeki ihtiyaçlarını giderdiği mekânlar olmuştur⁹.

Yukarıda bahsedildiği gibi bu kadar geniş bir alanda hizmet veren camilerin Osmanlı şehirlerinin kuruluş ve gelişmesinde önemli bir yeri vardır. Bunu “külliye”lere

---

⁴ Önkal-Bozkurt, a.g.m, s.50.

⁵ Önkal-Bozkurt, a.g.m, s.51.

⁶ Önkal-Bozkurt, a.g.m, s.51–52.

⁷ Pakalın, a.g.e, C.II, s.120.

⁸ Bahaeddin Yediyıldız; “Osmanlılar Döneminde Türk Vakıfları Ya Da Türk Hayrât Sistemi”, Osmanlı, C.5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara–1999, s.27.

⁹ Osman Ergin; Türkiye’de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı, İstanbul -1936,s.103.; Kazıcı, a.g.e, s.203.; Yüksel, a.g.e, s.169-170.; Ömer Demirel, Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek:Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü,TTK Yayınları,Ankara-2000, s.147.

veya Ö. Lütü Barkan'ın deyişiiyle “imaret siteleri¹⁰” ne bağlamak gerekir. Örneğin: “cami-i kebir” veya “cuma camisi” diye de anılan ulu camii, şehrin merkezine bina edilir ve şehrin fizikî gelişmesine yön verirdi. Mahallelerde de durum aynı idi. Cami mahallenin ortasında yer alırdı. Bu hususta Bahaeddin Yediyıldız'ın bir makalesinden alınan şu cümlelerle düşüncelerimizi özetlemek mümkün: “Osmanlı şehrinde yapılar, “özellikle piramit cämiler, bittikleri noktadan öteye bir süreklilik gösterirler. Çevre başka bir yapılar topluluğu değil, yapının bir devamı gibidir. En büyük sultan cämilerin de dahi, oluşmuş çevreyi kollayan, kendinden sonra oluşacak çevreye yol gösteren bir tutum vardır”. “Yakın çevreyle plan düzlemindeki bu alçak gönüllü uzlaşma, üçüncü boyutta (özellikle piramit camilerde) kent silüetini oluşturucu, sürekliliğin bilincinde, kendisinin bir devamı olacak yapılaşmanın ölçeğini, hattâ ritmini belirleyen bir niteliğe bürünür”¹¹.

Araştırmalarımız sonucu Kalecik ve Kalecik Keskini kazâlarına ait elimizde vakfiyesi bulunan 15 adet cami ve mescit tespit edilmiştir. Bunların biri mescit, on dördü de camidir.

A. Mescit

1. Mevlâna Muhiddin Efendi Mescidi

Mescid-i şerif, Mevlâna Muhiddin Efendi tarafından Kalecik Kasabası içerisinde H. 6 Receb 943 (M. 20 Aralık 1536) tarihinde bir mektep ile beraber yaptırılmıştır¹². Vakfiyesi Arapça'dır. Bu nedenle transkripsiyonunda zorluk çekildiği için 02.04.1951 tarihinde mütercim Osman Keskiöglü tarafından yapılan ve VGM Arşivinin 2134 nolu Vakfiye Tercüme defterinin 195–204 numaralı sayfalarından istifade edilmiştir.

---

¹⁰ İmarat sitelerinin işleyişi ve Osmanlı şehirciliği üzerindeki etkisi için bkz.: Ö. Lütü Barkan, “Osmanlı İmparatorluğu'nda İmarat Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar”, İÜİFM., C.XXIII/1-2, İstanbul -1962-1963, s.239-296.

¹¹ Yediyıldız, a.g.m, s.29. Ayrıca cämi ve diğer vakıf eserlerin Osmanlı şehirciliğine katkısı için bkz.: Kuban, a.g.m, s.55-73.; Ülken, a.g.m, s.21-37.

¹² Mevlâna Muhiddin Efendi Vakfiyesi, VGMA, T.D., nr.2134, s.197-204.

a. Mescidin Vakıfları

aa. Nukud Vakıfları

Vâkif, ilk olarak 20 bin gümüş dirhem vakfetmiş ve bu paranın her yıl % 11,25 “... 10 dirhem bir dirhem ve çeyrek dirhem getirmek şartıyla ...” istirbaha (faize) verilmesini şart koymuştur. Ancak müteveli vakfın yok olmaması için gerek duyarsa bu oranı % 20’ye “... on dirhem iki dirhem gelir getirmeğe kadar ...” çıkarabilirdi. Şartlardan birisi de faiz işleminden devlet adamları ve amelelerin faydalandırılmamasıydı. Nedeni ise bu durumda belki para zayi olabilirdi Demek ki Kanuni devri Osmanlı toplumunda bazı servet sahibi zümrenin askerîlere karşı güven problemi mevcuttu. Vâkifin şartına göre bu işlem sadece kasabada ikamet eden şahıslara veya yanında güvenilir kefil getiren kimselere uygulanacak, bunlardan 5 dirhem mahkeme harç parası alınacaktı¹³.

Vâkif, rakabeye senelik 250 dirhem tayin etmişti. İhtiyaç olmaması durumunda bu meblâğ kullanılmazsa, diğerinde olduğu gibi tekrar faize verilecekti¹⁴.

Vâkif, 7360 dirhem tutarındaki diğer bir nakdini vakfetmiş ve senelik % 11,25 oranında faize verilmesini şart eylemişti. Faiz işlemlerinde izlenen prosedür diğerlerinin aynısıdır¹⁵.

ba. Hamam Vakfı

Vakfiyede hamamın mevki hakkında bilgi yoktur. Hamam, müteveli tarafından her yıl kiraya verilip istiğlâl (ipotek, rehin) olunacaktı¹⁶. Bu hamamın gerek duyduğu sular Keçidere suyu ve Çekşe¹⁷ suyu adlarındaki iki su kaynağından karşılanıyordu.

¹³ VGMA, T.D., nr.2134, s.197-198.

¹⁴ VGMA, T.D., nr.2134, s.198.

¹⁵ VGMA, T.D., nr.2134, s.203.

¹⁶ VGMA, T.D., nr.2134, s.198.

¹⁷ Çekşe, günümüzde Kalecik’in Çanşa Mahallesi’nin eski adı olmalı. 1530 tahririnde karye statüsündedir. (438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri 937/1530), II, s.125.

Hamama bakan meremmetçi, aynı zamanda bu su kaynaklarının bakımından da sorumlu idi.

ca. Bağ-Bahçe Vakıfları

Vâkîf, Kangırı (Çankırı) Köprüsü'nün üst tarafında yer alan Kozlubahçe ve Deliklitaş denen sebze bahçelerinin müşterek hisselerini nısf-ı şayiini (yarısını) vakfetmişti. Bu bahçe dere, Ali kuyusu denen kuyu, Kari Şemne denen değirmenin alt tarafındaki küçük arazi ve Ortadağ denen dağın tepesi ile çevriliydi. Bahçenin gelirleri istirbaha verilen dirhemlere katılıyor, onlarla birlikte mezkûr masraflara harcanıyordu¹⁸.

da. Hane Vakfı

Vâkîf, İstanbul'un Kalenderhane semtinin Molla Hüsrev Mahallesi'nde bulunan fevkânî¹⁹ hanesini mescid ve mektebe vakfetmişti. Bu hanenin üst katında 7 oda, alt katta bir ahır, bir kenef ve bir avlu vardı. Hane, Ümmüseleme bint-i Durmuş mülkü ve iki taraftan yol ile çevriliydi. Hanenin alışlagelmiş usul ile kiralanması şart konulmuştu²⁰.

Mütevelli, menkul ve gayr-ı menkullerden elde edilen meblağdan günlük 1,5 dirhem tevliyet vazifesi olarak kendisine, 1 dirhem nâzıra, 1 dirhem hem mescidin imamlığını hem de mektebin muallimliğini yapan zata, yarım dirhem müezzine, yıllık 200 dirhem hamama ve su yollarına bakan kimseye (meremmetçi) ,eğer meremmetçi bunlardan hamam ve su yollarından sadece birine bakıyorsa 170, 30 dirhem de diğer su yoluna bakan kimseye, yıllık 60 gümüş dirhem Yeniçubuk bağına bakan bağbana, yıllık 40 dirhem Eruhhan karyesinde bulunan bağın bağbanına, yıllık 50 dirhem mescidin aydınlatılmasında kullanılan kandilin yağı ve mumların teminine sarf edecekti. Ayrıca gerek duyuldukça vâkıfın bina eylediği vakıfların tamir ve bakımı için hamamın hâsılâtından yeteri kadar para ayrılacaktı²¹

¹⁸ VGMA, T.D., nr.2134, s.199.

¹⁹ Üst katı olan evlere denir.

²⁰ VGMA, T.D., nr.2134, s.202.

²¹ VGMA, T.D., nr.2134, s.198-203.

b. Tevliyeti

Vâkîf, tevliyeti önce kendisine, vefatından sonra sağ olduğu müddetçe Hoca Ali Efendi'ye, sonra en salih oğlu Abdurrahman'a, onun arkasından da İbrahim'e şart koymuştu. Nezaret görevini ise sağ olduğu müddetçe İlyas b. Yahya'ya, sonra vâkîfın oğullarına, sonra torunlarına ve nesli tükeninceye kadar onların da oğullarına şart koymuştu. Nesli tükendiği vakit tevliyet ve nezaret görevleri Sündük Fakih'in oğullarına, sonra onların oğullarına, sonra onunda nesli tükendiği vakit azatlılarının ve oğullarına götürebildiği noktaya kadar sürecek²².

B. Camiler

1. Saray (Şehsuvar²³) Cami

Cami, Şerife Hatice Kadın ibnet-i Es-Seyyid Mehmed Efendi tarafından H. 1 Muharrem 1142 (M. 27 Temmuz 1729) tarihinde Kalecik'in Cuma Mahallesi'nde yaptırılmıştır²⁴. Ancak hem halk arasında hem de bazı kaynaklarda cami XV. yüzyıla²⁵ dayandırılmakta, hatta Seyyah Kandemir onun bir Selçuklu yapısı olabileceğini yazmaktadır²⁶.

a. Camiin Vakıfları

Vâkîfe, kasaba içerisinde yer alan 25 adet dükkân²⁷ ve 1 adet hanını, Kâfir karyesinde²⁸ yer alan değirmenini, "Dökme" (Döğme) namıyla meşhur olan ikinci bir

²² VGMA, T.D., nr.2134, s.202.

²³ Vakfiyede yazmamasına rağmen VGMA, Yeni Şahsiyet, 226/1080'de ki bir kayıt bu ailenin Şehsuvar hanedanına mensup olduğunu göstermektedir.

²⁴ Şerife Hadice Kadın Vakfiyesi; VGMA, V.D., nr.738, s.9,sr.3.

²⁵ Nusret Biber 1472'de Kahire'de Memlûklülere tarafından idam edilen Şehsuvar Bey'e ithafen 1485–1490 yılları arasında yaptırıldığını kaydetmektedir. (Biber, a.g.e, s.46.)

²⁶ Seyyah Kandemir; Ankara Vilayeti, Ankara–1932, s.276.

²⁷ BOA'da 18218 numaralı Nezâret Sonrası Evkâf Defteri'nin 3. vараğında yer alan Hatice Kadın Vakfı'na ait 1876–1879 tarihlerini kapsayan bir vakıf muhasebe kaydında kiraya verilen dükkân adedi 18 olarak gözükmektedir.1729–1879 arasındaki 150 yıllık süre zarfında bu 7 dükkâna ne olduğu ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir. Vakfın o yıllara ait bilançosu Ekler bölümündeki Tablo 1 ve Tablo 2'de yer almaktadır.

²⁸ Kalecik'in 1530 tahririne göre Kâfir-köy ismiyle anılan bir mahallesi mevcuttur. (438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri 937/1530), II, s.127.

değirmenini, yine bu değirmen yakınında yer alan bir tarafı yol, bir tarafı Dizdaroğlu Bahçesi, bir tarafı herk ve diğer tarafı değirmenle çevrili tarlasını cami-i şerife vakfetmişti²⁹.

Dükkânların ve hanın yıllık kira geliri olan 150 kuruş nakit para ile değirmenler ve tarladan toplanan 60 kile mahsul vâkıfenin koyduğu şartlara göre tasarruf edilecekti. Bunlar; camii hatibine 12 kuruş, cuma namazlarının ezanını okuyan müezzine 10 kuruş, camii imamına 18 kuruş, cami-i şerifin temizliğini yapan kimseye 5 kuruş verilecek, ayrıca cami-i şerifin mum masrafları için Kâfir karyesindeki değirmenden getirilen 20 kile mahsulün bir kısmı sarf olunacaktı³⁰. Cami-i şerifin tamirâtı için herhangi bir meblağ ayrılmamıştı.

b. Tevliyeti

Vâkıf, mütevelliliğe büyük oğlunun evlatlarından Es-Seyyid Ahmed Bey ibn. Seyyid Mehmed Paşa'yı tayin etmişti, onun vefatından sonra da evladı evladının, onların neslinin tükenmesi durumunda vâkıfın evladı evladının salâhiyetli ve büyük olanına, onların da neslinin tükenmesi durumunda kadının izni ile Kalecik'te ulemaya mensup salih kimselerin tayin edilmesini şart koymuştu³¹.

Bu vakfın şer'iliğine Müftü Ahmed Efendi ibn. Derviş Efendi, Derviş Efendi ibn. Eş-Şeyh Osman Efendi, Muharrer'ül-kazâi Es-Seyyid Abdullatif Efendi ibn. Eş-Şeyh El-hac Ali Efendi, Muharrer'ül-kur'an Ali Ağa ibn. Abbas, Es-Seyyid İbrahim Ağa ibn. Es-Seyyid Halil Ağa, Hazine Kâtibi Mehmed Efendi ibn. Derviş, Muharrer'ül-kur'an Hoca ..... (okunamadı), karındaşı Mehmed Ağa .... (okunamadı), müezzin Eş-Şeyh Mehmed, Hazinedar Hasan Ağa ibn. Şaban, Salih b. Ali Ağa ve diğerlerinden oluşan şuhud'ul-hal jürisi şahitlik etmişti³².

²⁹ VGMA, V.D., nr. 738, s.9,sr.3.

³⁰ VGMA, V.D., nr. 738, s.9-10,sr.3.

³¹ VGMA, V.D., nr. 738, s.9,s.3.

³² VGMA, V.D., nr. 738, s.10,s.3.

2. Buğralı Köyü Camii

Kalecik Keskini Kazasının Buğralı³³ karyesi ahalisinden Fakıoğlu Bekir Ağa ibn. Mehmed tarafından yaptırılan mescid-i şerif, karye civarında cuma namazı kılmaya muktedir bir cami-i şerif olmaması sebebiyle 1870 yılında yine mescidin banisi tarafından cami-i şerife çevrilmiştir³⁴.

a. Camiin Vakıfları

Buğralı karyesi ahalisinden Alemdar oğlu Ali Kethüda ibn. Ahmed adlı bir hayırsever tarafından cami-i şerife H. 3 Receb 1287 (M. 29 Eylül 1870) tarihinde 1000 kuruş vakfetmiştir. Vakıf şartlarına göre söz konusu 1000 kuruş tutarındaki meblağ her yıl mütevellî tarafından % 15 oranında istirbaha konulup nemalandırılacak, böylece elde edilecek olan 150 kuruşluk nemanın 120 kuruşu (aylık 10 kuruş) camiin hatibine, geriye kalan 30 kuruş herhangi bir tamirat söz konusu olmazsa tekrar istirbaha konulacaktır³⁵.

b. Tevliyeti

Vakfın tescil mütevellîliğini karye ahalisinden Fakıoğlu Osman Efendi ibn. Bekir yapmıştır. Vakfın icra mütevellîliği hayatta oldukça vâkıfın kendisinde kalacak onun vefatından sonra nesli tükeninceye kadar evlatlarının ekber, erşed ve eslahına (salahiyet sahibi), nesli tükenince de köy ahalisinin seçtiği salih bir kimseye geçecekti³⁶.

3. Karacalı Köyü Camii

Kalecik'in Ballu Nahiyesi'nin Karacalı karyesi ahalisinden Yörükoğlu El-Hac Memiş b. Ali tarafından 1872 yılında yaptırılan mescit, karye civarında cuma namazı kılmaya muktedir bir cami-i şerif olmaması sebebiyle bâ-izni sultanî (sultanın izniyle) 1878 yılında yine banisi tarafından camiye çevrilmiştir³⁷. Mescit, 1872 yılında dört

³³ 1530 tahririnde Bağra şeklinde geçmektedir. (438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri 937 / 1530), II, s.125. Köy ilçe merkezine 30 km uzaklıkta, Kızılırmak kenarında bulunmaktadır

³⁴ Alemdar oğlu Ali Kethüda ibn. Ahmed Vakfıyesi; VGMA, V.D., nr.589, s.56,sr.93.

³⁵ VGMA, V.D., nr.589, s.56,sr.93.

³⁶ VGMA, V.D., nr.589, s.56,sr.93.

³⁷ Yörükoğlu El-Hac Memiş b. Ali Vakfıyesi; VGMA, V.D., nr.587, s.290, sr.353.

tarafı yol ve çeşme ile çevrili vâkıfın kendi mülkü olan bir menzil arsasına inşa edilmişti³⁸.

a. Camiin Vakıfları

Vâkıf, cami-i şerife H. 20 Rebi'ül-evvel 1295 (M. 25 Mart 1878) tarihinde 1000 kuruş vakfetmiştir. Vakıf şartlarına göre söz konusu 1000 kuruş tutarındaki meblağ her yıl mütevellî tarafından % 15 oranında istirbaha konulup nemalandırılacak, böylece elde edilecek olan 150 kuruşluk nemanın 50 kuruşu camiin hatibine, 40 kuruşu başta mihrabın mumları olmak üzere camiin mum masraflarına harcanacak, geriye kalan 60 kuruş herhangi bir tamirat söz konusu olmazsa tekrar istirbaha konulacaktır³⁹.

b. Tevliyeti

Vakfın tescil mütevelliliğini vâkıfın sulbî kebir oğlu Ahmed b. Ali yapmıştır. Vakfın icra mütevelliliği hayatta oldukça vâkıfın kendisinde kalacak onun vefatından sonra ise o esnada kim camiin hatibi ise o zata tevliyet yetkisi geçecekti⁴⁰.

Bu vakfın şer'iliğine Hacı Yusufzâde ... (okunamadı) Efendi, ... (okunamadı) Kâmil Efendi, ... (okunamadı) oğlu İsmail Ağa, ... (okunamadı) Mustafa Ağa, ... (okunamadı) Hasan Ağa ve İbrahim adlı şahıslardan oluşan şuhud'ul-hal jürisi şahitlik etmiştir⁴¹.

4. Karamürsel Köyü Camii

Camii, hayır sahipleri tarafından İnalluballu (Analluballu) Nahiyesi'nde yer alan Karamürsel karyesinde yaptırılmıştır⁴². Aslında mescit olarak inşa edilen yapı, karye ve

³⁸ VGMA, V.D., nr.587, s.290, sr.353.

³⁹ VGMA, V.D., nr.587, s.290, sr.353.

⁴⁰ VGMA, V.D., nr.587, s.290, sr.353.

⁴¹ VGMA, V.D., nr.587, s.290, sr.353.

⁴² Mülazım Mehmed Ağa ibn. Ali b. Süleyman Vakfiyesi; VGMA, V.D., nr.589, s.36, sr.60.

civarında cuma namazı kılınabilecek bir camii olmadığı için cami-i şerife çevrilmiştir⁴³. Mescidin, vakıf tarihi olan 1905 yılından önce yapılmış olması gerekir.

a. Camiin Vakıfları

Vakfın banisi Mülazım Mehmed Ağa ibn. Ali b. Süleyman, Çankırı'nın Alacamescid Mahallesi sakini bir hayırseverdir⁴⁴. Vâkıf, 1000 kuruşluk bir meblağı Karamürsel Camiinin hatibine vazife verilmek üzere H. 4 Safer 1296 (M. 27 Ocak 1879) tarihinde vakfetmiştir⁴⁵.

Vâkıf, 1000 kuruşu camiye vakfederken adı geçen meblağın her yıl müteveli tarafından % 15 oranı ile faize verilmesini, elde edilecek olan nemanın 120 kuruşunun camiin hatibine ödenmesini, geriye kalan 30 kuruşunun ise tevliyet vazifesi olarak müteveliye kalmasını şart eylemiştir⁴⁶.

b. Tevliyet

Vakfın tescil mütevelliliğini Tahir Efendi ibn'ül-hac İsmail adlı şahıs yapmıştır. Vakfın icra mütevelliliği hayatta oldukça vâkıfın kendisinde kalacak. Onun vefatından sonra ise evladının büyük ve ehliyetli olanı, evladından kimse kalmazsa o esnada camide hatiplik yapan zata geçecektir⁴⁷.

Bu vakfın şer'iliğine Ser-kâtib-i mahkeme Ahmed Namık Efendi, diğer Ali Rıza Efendi, Mukayyid-i mahkeme Ömer Efendi, Muhzır Hasan Ağa, Mehmed Rıfat Efendi ve gayrihüm şahitlik etmiştir⁴⁸.

---

⁴³ VGMA, V.D., nr.589, s.36, sr.60.

⁴⁴ VGMA, V.D., nr.589, s.36, sr.60.

⁴⁵ VGMA, V.D., nr.589, s.36, sr.60.

⁴⁶ VGMA, V.D., nr.589, s.36, sr.60.

⁴⁷ VGMA, V.D., nr.589, s.36, sr.60.

⁴⁸ VGMA, V.D., nr.589, s.36, sr.60.

5. Kararlı Köyü Camii

Camii, Kalecik'in İnallu Nahiyesi'nin Kararlı karyesi ahalisi tarafından yapılmıştı⁴⁹. Camiin, vakıf tarihi olan 1879 yılından önce yapılmış olması gerekir.

a. Camiin Vakıfları

Vakfın banisi Çankırı'nın Kayser Bey Mahallesi sakinlerinden Müftüzade İsmail Hakkı Efendi ibn. İzzet'tir. Vâkıf, servetinden 1000 kuruşu bazı şartlar dâhilinde bu camiin giderlerine sarf olunması için H.15 Rebi'ül-ahir 1296 (M.7 Nisan 1879) tarihinde vakfetmişti. Vakfiyede geçen şartlar şöyledir: Öncelikle sözü edilen 1000 kuruş tutarındaki meblağ her yıl % 15 oranında faize verilecek, bu işlemde elde edilecek olan 150 kuruşluk nemanın 80 kuruşu camiin hatibi olan zata vazife verilecek, geriye kalan 70 kuruş herhangi bir tamirat söz konusu olmazsa tekrar faize konulacaktı⁵⁰.

b. Tevliyeti

Vakfın tescil mütevelliliğini vâkıfın biraderi Abdullah Efendi ibn. İzzet yapmıştı. Vakfın asıl tevliyeti hayatta oldukça vâkıfın kendisinde kalacak. Onun vefatından sonra ise o esnada kim camiin hatibi ise o zata tevliyet yetkisi geçecekti⁵¹.

Bu vakfın şer'iliğine (Mimar-ı Hassalızâde Ali Efendi, Efendi, Mimar-ı Has Hasanzade Ahmed Efendi, ... (okunamadı) Mustafa Efendi, ... (okunamadı) Abdülvahid Efendi, ... (okunamadı) Mustafa Ağa, ... (okunamadı) Hafız Ağa ve İbrahim adlı şahıslardan oluşan şuhud'ul-hal jürisi şahitlik etmiştir⁵².

⁴⁹ Müftüzade İsmail Hakkı Efendi ibn. İzzet Vakfiyesi; VGMA, V.D., nr.587, s.347.

⁵⁰ VGMA, V.D., nr.587, s.347.

⁵¹ VGMA, V.D., nr.587, s.347.

⁵² VGMA, V.D., nr.587, s.347.

6. Koramaz Köyü Camii

Camii, hayır sahipleri tarafından ilçe merkezine 3–4 km uzaklıktaki Koramaz⁵³ karyesinde yaptırılmıştır. Camiinin, vakıf tarihi olan 1880 yılından önce yapılmış olması gerekir.

a. Camiinin Vakıfları

Vakfın banisi Kuruzade İsmail Efendi ibn. Hasan, Çankırı'ya dâhil Halil Ağa Mahallesi sakini bir hayırseverdir⁵⁴. Vâkıf, 1000 kuruş tutarında bir meblağı Kalecik'in Koramaz karyesinde yer alan cami-i şerife H. 5 Şaban 1297 (M. 13 Temmuz 1880) tarihinde vakfetmiştir. Vâkıf, adı geçen meblağın her yıl müteveli tarafından % 15 oranı ile istirbaha verilmesini, elde edilen 150 kuruş tutarındaki nemanın 60 kuruşunun cami-i şerifin imamına, geriye kalan 90 kuruşun herhangi bir tamirat söz konusu olmazsa tekrar faize konulmasını şart eylemiştir⁵⁵.

b. Tevliyeti

Vakfın tescil mütevelliliğini vâkıfın sulbî kebir oğlu Hasan Efendi yapmıştır. Vakfın icra mütevelliliği hayatta oldukça vâkıfın kendisinde kalacak, vefatından sonra camiinin hatibine geçecektir⁵⁶.

Bu vakfın şer'iliğine Musazade Hasan Ağa, İmam ... (okunamadı) Mustafa Efendi ibn. Ali, Elmalızade Ömer Efendi ibn. Halim , ... (okunamadı) Mustafa Ağa b. Mehmed , ... (okunamadı) Hafız Mehmed Emin ve gayrihüm şahitlik etmiştir⁵⁷.

⁵³ 1530 tahririnde Koremaz şeklinde geçmektedir. (438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri 937/1530), II, s.128. Köyün şu an ki adı Gümüşpınar'dır.

⁵⁴ Kuruzade İsmail Efendi ibn. Hasan Vakfiyesi; VGMA, V.D., nr. 589, s.56, sr.94.

⁵⁵ VGMA, V.D., nr. 589, s.56, sr.94.

⁵⁶ VGMA, V.D., nr. 589, s.56, sr.94.

⁵⁷ VGMA, V.D., nr. 589, s.56, sr.94.

7. Ahiler Mahallesi Camii

Hayır sahipleri tarafından yaptırılan camii, Kalecik'in Ahiler Mahallesi'nde Gülek denilen pazar mevkiinde yer almaktaydı⁵⁸. Camiin, vakıf tarihi olan 1895 tarihinden önce yapılmış olması gerekir. 6 numaralı Kalecik Şer'iyye Sicili defterinde rastladığımız bu vakfiyenin mükerrer kaydı VGM Arşivinde yoktur.

a. Camiin Vakıfları

Vakfın banisi olan Panzehiroğlu El-hac Mustafa Ağa b. Mehmed, Kalecik'in Ahiler Mahallesi sakini bir hayırseverdi. Vâkıf, camii yakınında fevkânî bir bakkal ve tahtanî bir berber dükkânı ile mahalle içerisinde bir odayı H. 27 Zil-hicce 1312 (M. 21 Haziran 1895) tarihinde camiin tamir masraflarının karşılanması gayesiyle vakfetmişti.⁵⁹ Vakfiyede bu gayr-ı menkullerin kira bedellerinden ve senelik istirbah oranından bahsedilmemiştir.

Vâkıfın koyduğu şartlara göre mütevellî camiin tamirâtı söz konusu olduğunda bu dükkân ve odanın kira gelirlerinden harcama yapacak, meblağın fazlası ise mütevellîye kalacaktı⁶⁰.

b. Tevliyeti

Vakfın tevliyeti hayatta oldukça vâkıfın kendisinde kalacak, onun vefatından sonra ise evladının büyük ve ehil olanına geçecekti⁶¹.

8. Kâbil Köyü Camii

Camii, hayır sahipleri tarafından Kâbil karyesinde yaptırılmıştı⁶². Camiin, vakıf tarihi olan 1905 yılından önce yapılmış olması gerekir.

⁵⁸ Panzehiroğlu El-hac Mustafa Ağa b. Mehmed Vakfiyesi; KŞS, nr.6, s.40, sr.61.

⁵⁹ KŞS., nr.6, s.40, sr.61.

⁶⁰ KŞS., nr.6, s.40, sr.61.

⁶¹ KŞS., nr.6, s.40, sr.61.

⁶² Ali Kethüda oğlu Ali b. Halil, Molla Abbas oğlu Ahmed b. Süleyman ve Çıtakoğlu Hüseyin b. Hüseyin Vakfiyesi; VGMA, V.D., nr.602, s.189, sr.322.; KŞS, nr.7, s.177, sr.294.

7 numaralı Kalecik Şer'iyeye Sicili'nin 294 / 177 künyeli kaydında bu vakfiyenin mükerrer kaydına rastladık. Araştırmacılara kolaylık açısından her iki kaydı da dipnotlarda birlikte zikredeceğiz.

a. Camiin Vakıfları

Vakfın banileri olan Ali Kethüda oğlu Ali b. Halil, Molla Abbas oğlu Ahmed b. Süleyman ve Çıtakoğlu Hüseyin b. Hüseyin efendiler Kalecik'in hayırsever servet sahipleri idi⁶³. Her üç vâkıf 600'er kuruştan toplam 1800 kuruşu H. 7 Zilhicce 1322 (M. 12 Şubat 1905) tarihinde vakfetmişlerdi⁶⁴. Vâkıflar adı geçen meblağın mütevellî tarafından her yıl % 12,027⁶⁵ oranında istirbaha konulup nemalandırılmasını ve elde edilen 216,5 kuruş tutarındaki nemanın 66,5 kuruşunun cami-i şerifin tamirat masraflarına, geriye kalan 150 kuruşun camiin hatibine ödenmesini şart eylemişlerdi⁶⁶.

b. Tevliyeti

Vakfın tescil mütevellîliği de icra mütevellîliği de Kâbil karyesi ahalisinden Ali Kethüda oğlu Veli b. Süleyman adlı şâhısa verilmiştir⁶⁷

9. İshakçı Köyü Camii

Cami, hayır sahipleri tarafından Kalecik'in İnallu ve Ballu Nahiyesi'ne bağlı İshakçı karyesinde yaptırılmıştı⁶⁸. Daha önce mescit olarak inşa edilen yapı, karyede ve civarında cuma namazı kılınabilecek bir cami olmadığı ve cemaatin bu sevaptan mahrum kalmaması için cami-i şerife dönüştürülmüştü⁶⁹. Mescidin, vakıf tarihi olan

⁶³ VGMA, V.D., nr.602, s.189, sr.322.; KŞS, nr.7, s.177, sr.294.

⁶⁴ VGMA, V.D., nr.602, s.189, sr.322.; KŞS, nr.7, s.177, sr.294.

⁶⁵ Bu oran vakfiyede yazmamaktadır. Biz 216,5 kuruş tutarındaki nemadan hareketle nemalandırma oranını % 12,027 olarak hesapladık. Bu alışla gelmiş bir oran değil. Çünkü para vakıfları genellikle % 11,25, % 15 bazen de % 20 oranı ile nemalandırılmaktaydı. Böyle kesirli bir oran bir istisnadır.

⁶⁶ VGMA, V.D., nr.602, s.189, sr.322.; KŞS, nr.7, s.177, sr.294.

⁶⁷ VGMA, V.D., nr.602, s.189, sr.322.; KŞS, nr.7, s.177, sr.294.

⁶⁸ Şallı oğlu Hüseyin Kâhya b. Ömer Vakfiyesi; KŞS, nr.7, s.204, sr.336.

⁶⁹ KŞS, nr.7, s.204, sr.336.

1905 yılından önce yapılmış olması gerekir. Ayrıca VGM Arşivi Vakfiye Tasnifinde bu vakfiyenin mükerrer kaydına rastlayamadık.

a. Camiin Vakıfları

Vakfın banisi Şallı oğlu Hüseyin Kâhya b. Ömer İshakçı karyesi ahalisinden bir hayırseverdi. Vâkıf, mevcut mescidin camiye çevrilmesi için H. 19 Rebi'ül-evvel 1323 (M. 24 Mayıs 1905) tarihinde 1000 kuruş vakfetmişti⁷⁰. Bu meblağ, her yıl mütevellî tarafından % 12 oranıyla⁷¹ istirbaha konulup nemalandırılacak, bunun sonucunda ele geçen 120 kuruşun 80 kuruşu cami-i şerifin hatibine, 40 kuruşu ise camiin tamir ve bakım masraflarına sarf olunacaktı⁷².

Mescit, camiye çevrilince hutbe okuyacak bir hatip ihtiyacı doğmuş ve bu sebeple Çankırı'nın Kayser Bey Mahallesi sakinlerinden 1279 doğumlu ... (okunamadı) oğlu Mustafa Efendi ibn. Ahmed adlı kimse ehil kişiliğinden dolayı bu göreve lâıyk görülmüş ve yıllık 80 kuruş vazife ile hitabet cihetine tayin olmuştur⁷³.

b. Tevliyeti

Vakfın hem tescil hem de icra mütevelliliğini Hüseyin b. Ömer⁷⁴ adlı şahıs yapmıştır. Diğer vakıflardaki gibi bir tevliyet silsilesi şartı yoktur.

10. Şemseddin Köyü Camii

Camii, hayır sahipleri tarafından bugün Ankara'nın Kalecik ilçesine bağlı, ilçe merkezinin kuzey-batısında yer alan Şemseddin karyesinde yaptırılmıştır⁷⁵. Camiin, vakıf tarihine göre 1908 yılından önce yapılmış olması gerekir.

---

⁷⁰ KŞS, nr.7, s.204, sr.336.

⁷¹ Bu oran vakfiyede yazmamaktadır. Biz 120 kuruş tutarındaki nemadan hareketle bu oranı hesapladık.

⁷² KŞS, nr.7, s.204, sr.336.

⁷³ KŞS., nr.7, s.203, sr.335.

⁷⁴ KŞS, nr.7, s.204, sr.336.

⁷⁵ Kürdoğlu Abdülkadir ibn. Hasan Vakfiyesi; VGMA, V.D, nr.606, s.27, sr.35.

a. Camiin Vakıfları

Vakfın banisi karye sakinlerinden Kürdoğlu Abdülkadir ibn. Hasan Efendi, cami-i şerife H. 15 Cemaziye'l-ahir 1326 (M. 14 Temmuz 1908) tarihinde 2000 kuruş vakfetmiştir. Vakıf şartlarına göre bu meblağ; mütevellî tarafından her yıl % 15 oranında istirbaha konulup nemalandırılacak, ele geçen 300 kuruş tutarındaki nemanın “*nisfi*” yani yarısı olan 150 kuruşu hatibe, diğer yarısı ise camiin tamir ve bakımına sarf olunacaktı⁷⁶.

b. Tevliyeti

Vakfın hem tescil hem de icra mütevelliliğini karye sakinlerinden Beşeoğlu Receb ibn. Mustafa adlı bir şahıs yapmıştır. Mütevellilik yerine hitabet cihetini üstlenen vâkıfın vefatına kadar bu cihet kendisinde kalacak, vefatından sonra evlad-ı evladının salih olanlarına, ardından akrabasının yine salih olanlarına ve son olarak karye ahalisi içerisinde bu görevi yapabilecek ehil kimselere meşrut olacaktı⁷⁷.

11. Dikmen Köyü Camii

Develioğlu El-hac İbrahim Ağa tarafından “müceddeden (yeniden)” yaptırılan cami-i şerif⁷⁸, bugün Kırıkkale'nin Balışeyh ilçesi sınırları dâhilinde bulunan Dikmen karyesinde yer almaktaydı. Camiin ilk inşa tarihi ile ilgili bir kayıt yoktur. Ayrıca elimizdeki vakfiyenin tarihsiz oluşu da bu camiin hangi tarihte “yeniden” inşa edildiği sorusunu da yanıtsız bırakmaktadır. Vakfiye, Türkçe olmasına rağmen dil yönünden diğer vakfiyelere göre biraz ağırdır.

Vakıfla ilgili elimizdeki diğer bir belge VGM Arşivi Yeni Şahsiyet Tasnifinde 225 / 323 künye numaralı kayıttır. H. 19 Muharrem 1327 (M. 10 Şubat 1909) tarihli belgedeki bilgiler vakfiyenin adeta bir özeti şeklindedir. Vakfın adı, vâkıfın adı, vakfın yeri, mevkûfâtı ve mütevellisi ile ilgili bilgilerden kısaca bahsedilmiştir. Bu belgede: “*vakf-ı muma-ileyh bila-tarih vakfiyesi 15 Rebi'ül-ahir 322 tarihinde kayd*

⁷⁶ VGMA, V.D, nr.606, s.27, sr.35.

⁷⁷ VGMA, V.D, nr.606, s.27, sr.35.

⁷⁸ Develioğlu El-hac İbrahim Ağa ibn. İbrahim Ağa Vakfiyesi; VGMA, nr.599, s.102, sr.140.

olunmuştur”⁷⁹ diye bir kayıt geçmektedir. Buradaki: “bila-tarih vakfiyesi” ibaresi yukarıda vakfiyede yer alan tarihin tescil tarihi olabileceği ihtimalimizi kanıtlar niteliktedir.

a. Camiin Vakıfları

Vakfın banisi olan Develioğlu El-hac İbrahim Ağa ibn. İbrahim Ağa, Kalecik Keskini Kazası'nın Dikmen karyesi eşrafından ve ... (okunamadı) aşiretine mensup bir hayırseverdi⁸⁰. Servetinden 500 kuruşu Dikmen Camiinin hitabet vazifesi için vakfetmişti⁸¹. Vâkıfın şartına göre bu meblağın nemasından mütevellî ve hatibe her yıl bir miktar vazife verilecekti⁸².

b. Tevliyeti

Vakfın tescil mütevelliliğini vâkıfın sulbî kebir oğlu Süleyman Efendi yapmıştır. İcra mütevelliliği ise hayatta olduğu müddetçe vâkıfın kendisinde kalacak, onun vefatından sonra evlatları ve onların da evlatlarına geçecek ve böylece mütevellilik yetkisi vâkıfın nesli tükeninceye değin ailede kalacaktı⁸³.

12. Güneykışla Köyü Camii

Camii, hayır sahipleri tarafından İnallu Nahiyesi'nin Güneykışla karyesinde yaptırılmıştı⁸⁴. Camiin vakıf tarihi olan 1912 yılından önce yapılmış olması gerekir.

---

⁷⁹ VGMA., YŞD., 225/323

⁸⁰ Elimizde vâkıfla ilgili bir belge daha vardır. Bu belge BOA, A.MKT. MVL 129/88 künyesiyle kayıtlı olup 4 varaktan oluşmaktadır. O yıllarda Kalecik ile Kalecik Keskini kazaları arasındaki ulaşım açısından çok önemli bir yere sahip Kızılırmak üzerindeki köprünün tamirâtı ile ilgili bilgileri içermektedir. Aslında konumuz, köprünün vakfiyesi olmadığı ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmediği için bu değildir. Ancak asıl konumuz olan Develioğlu El-hac İbrahim Ağa, bu köprünün onarımında çok büyük meblağlarda (toplam meblağın 1/3'üne denk gelen 35 bin kuruş)⁸⁰ maddi destekte bulunduğu için bu belgeyi zikretmek istedik.

⁸¹ BOA, A. MKT. MVL. 129 / 88 varak 2–3

⁸² Vakıf şartları arasında hem nemalandırma oranından hem de vazife miktarlarından bahsedilmemiştir.

⁸³ VGMA, nr.599, s.102, sr.140.

⁸⁴ Hamaoğlu İsmail Efendi ibn. Musa Vakfiyesi; VGMA, V.D., nr.607, s.164, sr.190.

a. Camiin Vakıfları

Karye sakinlerinden Hamaoğlu İsmail Efendi ibn. Musa tarafından cami-i şerife H. 20 Şaban 1330 (M. 4 Ağustos 1912 tarihinde) “sikke-i halise”⁸⁵ ayarında 1200 kuruş nakip para vakfedilmiştir. Vakıf şartlarına göre bu meblağ; müteveli tarafından her yıl % 15 oranında istirbaha konulup nemalandırılacak, ele geçen 180 kuruş tutarındaki nemanın 80 kuruşu hatibe, elli sekiz kuruşu camiin tamir ve bakımına sarf olunacaktır⁸⁶. Yalnız, 180 kuruştan geriye kalan 42 kuruşun nasıl sarf olunacağı hakkında bir bilgi yoktur. Sanırız ya tevliyet vazifesi olarak müteveliye kalmakta ya da tevliyet vazifesinin hasbî olması durumunda tekrar istirbaha kalmaktadır.

b. Tevliyeti

Vakfın tescil mütevelliliğini aynı nahiyenin İshakçı karyesinden Hacı Mehmed Ağa ibn. İbrahim adlı şahıs yapmıştır. İcra mütevelliliği ise hayatta oldukça vâkıfın kendisine, vefatından sonra nesilden nesile evlad-ı evladının ekber ve eslahına ve vakıf işlerine âlim olanına, oğullarının neslinin tükenmesinden sonra kız evlatlarının oğullarına ve onların neslinin de tükenmesinden sonra akrabasının eslahına ve onların neslinin de tükenmesinden sonra cami-i şerifin hatibine meşruttu⁸⁷.

13. Babas Köyü Camii

Cami, hayır sahipleri tarafından Kalecik’in kuzeyinde yer alan ve şu anki adı Çaykaya olan Babas karyesinde yaptırılmıştır⁸⁸. Camiin, vakıf tarihi olan 1912 yılından önce yapılmış olması gerekir.

a. Camiin Vakıfları

Babas karyesine komşu Kumartaş (yeni adı Altıntaş) karyesi sakinlerinden Mirimoğlu Mehmed Efendi ibn. Abdullah tarafından cami-i şerife H. 10 Cemaziye’1-

⁸⁵ Halis altın veya gümüş akçe

⁸⁶ VGMA, V.D., nr.607, s.164, sr.190.

⁸⁷ VGMA, V.D., nr.607, s.164, sr.190.

⁸⁸ Mirimoğlu Mehmed Efendi ibn. Abdullah Vakfiyesi; VGMA, nr.608, s.381, sr.356.

ahir 1330 (M. 27 Mayıs 1912) tarihinde “sikke-i halise”⁸⁹ ayarında 500 kuruş nakit para vakfedilmişti. Vakıf şartlarına göre bu meblağ; mütevellî tarafından her yıl % 15 oranında istirbaha konulup nemalandırılacak, ele geçen 75 kuruş tutarındaki nemanın 50 kuruşu hatibe, 25 kuruşu camiin tamir ve bakımına sarf olunacaktı⁹⁰. Tevliyet vazifesi için nemadan para ayrılmadığına göre herhalde bu cihet “hasbî” dir.

b. Tevliyeti

Vakfın tescil mütevellîliğini aynı karyeden Hasan Kethüda oğlu Mustafa Efendi ibn. Hasan adlı şahıs yapmıştır. İcra mütevellîliği ise hayatta oldukça vâkıfın kendisine, vefatından sonra nesilden nesile evlad-ı evladının ekber ve eslahına, oğullarının neslinin tükenmesinden sonra kız evlatlarının oğullarına ve onların neslinin de tükenmesinden sonra akrabasının eslahına ve onların neslinin de tükenmesinden sonra cami-i şerifin hatibine meşruttu⁹¹.

14. Karacaviran Köyü Camii

Camii, hayır sahipleri tarafından Karacaviran karyesinde yaptırılmıştı⁹². Camiin, vakıf tarihi olan 1913 yılından önce yapılmış olması gerekir.

a. Camiin Vakıfları

Vakfın banileri Muhaciroğlu Hasan Ağa ibn. Derviş ibn. Abdullah ve Ali Bey ibn. Abdulhalim Bey tarafından cami-i şerife H. 7 Muharrem 1332 (M. 5 Aralık 1913) tarihinde her biri yüzlük olan on adet “Lira-yı Osmanî” altını vakfedilmişti. Bu on adet altının beşini Hasan Ağa diğer beşini de Ali Bey karşılamıştır. Vakıf şartlarına göre bu meblağ mütevellî tarafından her yıl istirbaha konulup nemalandırılacak, ele geçen nema

---

⁸⁹ Halis altın veya gümüş akçe

⁹⁰ VGMA, nr.608, s.381, sr.356.

⁹¹ VGMA, nr.608, s.381, sr.356.

⁹² Muhaciroğlu Hasan Ağa ibn. Derviş ibn. Abdullah ve Ali Bey ibn. Abdulhalim Bey Vakfiyesi; VG-MA V.D., nr.607, s.9, sr.9.

camiiide görev alan hatiplere sarf olunacaktı⁹³. Nemalandırma oranından bahsedilmediği için hitabet vazifesinin ne kadar olduğunu bilememekteyiz.

b. Tevliyeti

Vakfın tescil mütevelliliğini karye ahalisinden Halil Ağa ibn. Mustafa adlı şahıs yapmıştır. İcra mütevelliliği ise hayatta oldukça vâkıfın kendisine, vefatından sonra nesilden nesile evlad-ı evladının ekber ve eslahına ve vakıf işlerine âlim olanına, oğullarının neslinin tükenmesinden sonra kız evlatlarının oğullarına ve onların neslinin de tükenmesinden sonra akrabasının eslahına ve onların neslinin de tükenmesinden sonra cami-i şerifin hatibine meşruttu⁹⁴.

---

⁹³ VGMA, V.D., nr.607, s.9, sr.9.

⁹⁴ VGMA, V.D., nr.607, s.9, sr.9.

İKİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM-ÖĞRETİM AMACIYLA KURULAN VAKIFLAR

A. Medreseler

Bahaeddin Yediyıldız, Osmanlı dönemi eğitim kurumlarını şu iki başlık altında toplamıştır: 1.Sıbyan mektepleri, medreseler, dâr'ül-kurrâ, dâr'ül-hâdisler, 2.Halkın talim ve terbiyesi ile alâkalı kurumlar¹. Bunlardan birinci gruba dâhil olan medreseleri ve sıbyan mekteplerinin menşei, tarihi gelişimi ve işleyişini aşağıda detaylı bir şekilde inceleyeceğiz.

Arapça “ders” sözcüğünden türeyen medresenin kelime anlamı ders okunan yer olup, terim anlamı ise talebenin içinde ders okuduğu, yatıp kalktığı öğretim kurumu demektir².

İslâm dünyasında, eğitim-öğretim faaliyetleri, Hz. Muhammed döneminden X. yüzyıla kadar tamamen mescit ve camilerde yapılmaktaydı. Ancak zamanla cami ve mescidlerin aslında birer ibadet yeri oluşu, öğrenci sayısının mescit ve camilere sığmayacak kadar artması, küçük çocukların mescitleri temiz tutamayacakları endişesi, İslâmî ilimlerde yaşanan gelişmeler vb. sebeplerden dolayı eğitim-öğretim için yeni ve büyük bir mekânın zorunluluğu ortaya çıkmıştı. Bu ihtiyacı gidermek amacıyla X. yüzyıldan itibaren “medrese” denilen müesseseler kurulmaya başlanmıştır³.

---

¹ Yediyıldız, “Vakıf”,s.169.

² Devellioğlu, a.g.e, s.599.; Pakalın, a.g.e, C.II, s.436.

³ Ahmet Çelebi; İslâm'da Eğitim Öğretim Tarihi, Çev:Ali Yardım, İstanbul-1976, s.31-110.; Mustafa Bilge, İlk Osmanlı Medreseleri, İstanbul-1984, s.1.

İslâm dünyasında ilk medrese, Ebu'l-Velîd Hasan b. Muhammed el-Ümevî'nin H. 349 (M. 960) yılında Nişabur'da kurduğu müstakil medrese idi⁴.

Anadolu'da kurulan ilk medrese Selçuklulara aittir. Bu medrese, bugünkü manada bir tıp fakültesi diyebileceğimiz Kayseri Dar'üş-Şifa Medresesi idi⁵. Bunun yanı sıra II. Kılıç Arslan (1156–1192) zamanında Konya'da yapılan ve İpekçi (İplikçi) diye meşhur olan Şemseddin Ebu Said Altun Aba Medresesi, Kayseri'de Çifte Medrese (H. 602 / M. 1205–6), Konya'da Hatuniye Medresesi (H.610 / M. 1213), Konya'da Ali Gâv Medresesi (XIII. yüzyılın ilk çeyreği) ilk medreseler olarak göze çarpmaktadır⁶.

İlk Osmanlı medresesini ise Orhan Gazi H. 731 (M. 1330) yılında İznik'te "İznik Orhâniyesi" adı altında kurmuş, müderrisliğine Kayserili Şerefüddin Davud-i Kayserî'yi tayin etmiş ve medrese için gayr-ı menkuller vakfetmişti⁷. Osmanlı medreseleri, Fatih Sultan Mehmed zamanında inşa edilen Sahn-ı Seman medreseleri ve özellikle XVI. yüzyılda Kanunî Sultan Süleyman'ın bizzat Mimar Sinan'a yaptırdığı Süleymaniye medreseleri ile birlikte yüksek bir seviyeye ulaşmıştı.

Arapça "ders" sözcüğünden türeyen müderris, medrese ve camilerde ders veren adam, ma'lum, hoca manalarına gelmektedir⁸. Deyim olarak ise medresenin en yetkili öğretim elemanıdır⁹. Görevi, hem ilmi çalışmalar yapmak hem de medrese talebelerine "aklı" ve "nakli" ilimleri öğretmektir. Yetiştirdikleri öğrenciler kendi istekleri doğrultusunda kadı ya da müderris olurlardı. İcazet alan bir müderris adayını nebet (nöbet) denilen atama sırası geldiğinde 20 akçe yevmiye ile en alt derecedeki "Haşiye-i Tecrid" medreselerinden birine atanır ve zamanla kademe kademe ilerleyerek en üst derecedeki bir müderrisliğe kadar çıkabilirdi¹⁰.

⁴ Ahmet Gül; Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim ve Bunlar Arasında Dâr'ül-Hâdislerin Yeri, TTK Yayınları, Ankara-1997, s.10.

⁵ Refet Yınanç; "Kayseri ve Sivas Dar'üş-Şifalarının Vakıfları", Belleten, C.XLVIII, Ankara-1984, s.299-301.

⁶ Gül, a.g.e, s.15-17.

⁷ İ.Hakkı Uzunçarşılı; Osmanlı Devleti'nde İlmiye Teşkilatı, TTK Yayınları, Ankara-1984, s.1.; Berki, "Vakıf Kuran İlk Osmanlı Padişahı", s.127.; Gül, a.g.e, s.34.

⁸ Pakalın, a.g.e, C.I,s.598.; Ş. Sami, a.g.e, s.1313.

⁹ Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf İstılahları Lugatçesi", VD, S.XVII, Ankara-1983, s.58.

¹⁰ Uzunçarşılı, a.g.e, s.45.

Medreselerin öğretim kadrosunda müderrisin yanı sıra ona yardım eden ve bugünkü manada “asistan” vazifesini gören bir “mu’îd” ya da “mu’îd-i ders” bulunurdu. Bunlar en liyakatli danışmendlerden seçilirler ve müderrisin verdiği dersi talebelerin daha iyi kavramaları için tekrarlardı¹¹. Mu’îdlerin aynı zamanda talebelerin disiplinini sağlamak ve Sahn-ı Seman medreselerine “danışmed” yetiştiren orta tahsil medreseler (tetimme) deki “softa” denilen talebelere hocalık yapmak gibi sorumlulukları da vardı¹².

Medresenin diğer öğretim elemanları ise sırasıyla hadis derslerini okutan “muhaddis”, İslâm miras hukuku derslerini okutan “mu’allim-i ferâ’iz”, güzel yazı derslerini okutan “mu’allim-i hâtt”, Kur’ân okuma üslûplarını öğreten “şeyh’ül-kurra” ve Kur’an tefsiri derslerini okutan “müfessir” idi¹³. Medreselerde öğretim kadrosunun dışında ferraş, buhûrî, mücellid, hafız-ı kütüb, bevvâb, sirâcî, miftahî, buhârî-han, müslim-han, kâtib-i kütüb vb. görevliler de çalışmaktaydı¹⁴.

Medreselerin en önemli unsuru şüphesiz öğrencilerdi. Osmanlı toplumunda hayırseverler cami, mescit, zaviye, tekke gibi dinî hayırlardan sonra en büyük vakıfları eğitim-öğretim sahasında meydana çıkarmışlardır. Bu onların talebelerin yetişmesine verdikleri büyük değeri ve eğitim hizmetlerinin kusursuz bir şekilde ilerlemesi hususundaki hassasiyetlerini göstermektedir. Bu hassasiyettendir ki vakıf kurucuları düzenlettirdikleri vakfiyelerde görüldüğü gibi talebe sayısından müderrisin mezhebine, medresenin iâşesinden personelin tayin hakkına kadar birçok hususta söz sahibi idiler.

Ne var ki Sahn-ı Seman ve Süleymaniye medreseleri ile XVI. yüzyılda doruğa çıkan Osmanlı medreseleri, XVIII. yüzyıldan itibaren bazı sebeplerden dolayı bozulmaya başlamış, bu durum II. Meşrutiyete kadar devam etmiştir. 1908’de II. Meşrutiyetin ilanından sonra medreselerde yeniden yapılanmaya gidilmiş, ancak bunda

---

¹¹ Ali Himmet Berki, Vakfa Dair Yazılan Eserlerde Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tâbirler, Ankara-1966, s.38.; Yediyıldız, a.g.m, s.58.; Uzunçarşılı, a.g.e, s.7. bkz: 4 numaralı dipnot

¹² Uzunçarşılı, a.g.e, s.8-9.

¹³ Yediyıldız, a.g.m, s.58,60.

¹⁴ Bahaeddin Yediyıldız; “Vakıf Müessesesinin XVIII. Asır Türk Toplumundaki Rolü”, VD, S.14, Ankara-1982, s.17.

başarılı olunamamış ve nihayet 3 Mart 1340 (1924) tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile medreseler, T.C. Maarif Vekâleti'ne devredilmiştir¹⁵.

Arapça “ketebe” sözcüğünden türeyen mektep, 5–6 yaşındaki çocuklara ilk tahsilin verildiği eğitim kurumları anlamına gelir¹⁶. Halk arasında “sabi” denilen 5–6 yaşlarındaki çocukların okuduğu için “sıbyan mektebi”, genellikle her mahallede bir tane bulunduğundan “mahalle mektebi” ya da genellikle taştan yapıldığı için “taş mektep” diye anılırlardı¹⁷.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilköğretimin yapıldığı sıbyan mekteplerinin ilkinin Fatih Sultan Mehmed İstanbul'da Fatih Camii'nin batı tarafına “Dar'üt-talim” adıyla yaptırmıştı¹⁸. İlk başlarda genellikle imaret siteleri ve camilerin etrafına yapılan mektepler zamanla bunlardan bağımsız inşa edilmeye başlamışlardı.

Sıbyan mekteplerinde medrese tahsili görmüş “mu'allim-i sıbyân” da denilen bir “hâce-i mektep” yani mektep hocası ve yanında “hâce-i halife” denilen bir de yardımcı bulunurdu. Ayrıca mekteplerde Arapça, Farsça ve Türkçe dillerinin temel kaidelerini okutmakla görevli “mu'allim-i kütüb-i 'arabî, fârisî ve türkî ” denilen öğreticiler de mevcuttu¹⁹. Bunların iyi ahlâklı, güzel sıfatlı, mesleğinde mahir, ilim erbabı olması gerekiyordu²⁰. Mekteplerde elifba başta olmak üzere, kur'an, yazı, ilm-i hâl, ilm-i tecvid, fıkıhtan ebilleys risalesinin mukaddimesi, lûgat, hesap ve namaz sureleri öğretilirdi²¹. Son olarak ekleyeceğimiz bir husus ise mekteplerde gerçekleştirilen sosyal etkinliklerdir. Örneğin; mektep talebelerine ve hocalarına her yılın bahar aylarında elbise dağıtılıyor ya da bunun karşılığı olan ücret (kisve-behâ) ödeniyor ve yine her bahar mevsimi “seyr-behâ” denilen ilkbahar gezilerine çıkıyorlardı. Tabii ki tüm bu masraflar vakıf gelirlerinden karşılanıyordu²².

---

¹⁵ Ömer Özyılmaz; Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara-2002, s.12–15.

¹⁶ Ş.Sami, a.g.e, s.1395.

¹⁷ Pakalın, a.g.e, C.III, s.201.

¹⁸ Osman Ergin; Türk Maarif Tarihi, İstanbul–1939,s.68.

¹⁹ Yediyıldız, “Vakıf”, s.169.; aynı müellif, “Vakıf İstilahları Lügatçesi”, s.57-58.

²⁰ Mevlâna Muhiddin Efendi Vakfiyesi, VGMA, T.D., nr.2134, s.198,203.

²¹ VGMA, T.D., nr.2134, s.198-199,203.; Pakalın, a.g.e, C.III, s.202.

²² Yediyıldız, “Vakıf”, s.169.

Araştırma konumuz olan Kalecik ve Kalecik Keskini'ne ait tespit edebildiğimiz 4 medrese ve 1 mektep mevcuttur. Bunlardan önce medreseleri, ardından da mektebi kronolojik bir sıra ile ele alacağız.

1. Şehsuvarzâde Ahmed Bey Medresesi

Medrese, Kalecik Kasabası'nın soylu hanedanından Şilahşoran Şehsuvarzâde El-Hac Ahmed Bey tarafından Kalecik'in Saray Mahallesi'nde H. 27 Şaban 1247 (M. 31 Ocak 1832) tarihinde eski medresenin yerine yeniden yaptırılmıştır²³. Vakfın ayrıca 7 numaralı Kalecik Şer'iyye Sicilinde mükerrer bir vakfiyesi vardır²⁴. Dipnotlarda ikisi de zikredilecektir.

Medrese, 11 hücreteyn ve 30 adet odadan müteşekkildi²⁵.

a. Medresenin Vakıfları

aa. Mûy-tâbhaneler

Saray Mahallesi'nde yer alan etrafı medrese ve yol ile çevrili 1 bab mûy-tâbhane, yine Saray Mahallesi'nde yer alan etrafı Salih Menzili, İlhamioğlu Menzili, Terzioğlu Hânesi ve yol ile çevrili 2 bab mûy-tâbhane, kasaba içerisinde yer alan etrafı Mantıpazarı ve yol ile çevrili nam-ı diğer Sudalıoğlu'nun sakin olduğu dükkân olan 1 bab mûy-tâbhane; yine kasaba içerisinde yer alan etrafı çıkırıkçı dükkânı ve yol ile çevrili 1 bab mûy-tâbhane olmak üzere vâkıfa ait toplam 5 adet mûy-tâbhane bulunmaktadır.²⁶ Kalecik'in sofçuluk üretimi ve ticaretindeki yeri pek mühimdi. Bu nedenle sadece bir vakıfta 5 tane mûy-tâbhanenin mevcudu dikkat çekmemektedir.

²³ Şilahşoran Şehsuvarzâde El-Hac Ahmed Bey Vakfiyesi; VGMA, V.D., nr.386, s.235-236, sr.63.

²⁴ KŞS, nr.7, s.40-42, sr.68.

²⁵ VGMA, V.D, nr.386, s.235, sr.63.; KŞS, nr.7, s.40, sr.68.

²⁶ VGMA, V.D, nr.386, s.235, sr.63.; KŞS, nr.7, s.40, sr.68.

ba. Menziller

Vâkîf, Saray Mahallesi'nde yer alan bir taraftan "Mahkeme-i Atik" ve bir taraftan El-Hac İbrahim Ağa Menzili ve iki tarafı yol ile çevrili Sandukcuoğlu Menzili de denilen bir adet menzil, Yer karyesi denilen köyde bulunan bir taraftan Çil Ali Menzili ve bir taraftan Eyüboğlu Abdullah Menzili ve bir taraftan Boz Alioğlu Menzili ve dört tarafı yol ile çevrili biri Seyyidoğlu Menzili ve biri ... (okunamadı) oğlu ve biri Eyüb Çelebi Menzili ve biri Eski Ali Menzili ve biri Kara Hasan Menzili ve biri Köse Ali Menzili ve biri Ahmed Çelebi Menzili denilen yedi adet toplamda ise on üç adet menzilini medreseye vakfetmiştir²⁷. Bu 13 tane menzil ile Ahmed Bey, Kalecik'te en fazla menzilhâneye sahip kişidir.

ca. Dükkânlar

Vâkîf, kasaba içerisinde yer alan bir taraftan Musa Ali Ağazade dükkânı ve bir taraftan Yukarı Hamam ve iki tarafı yol ile çevrili Bardak Kahve de denilen bir adet kahve ve ... (okunamadı) iki adet kuyumcu dükkânı ve bir adet bakkal dükkânını, bir taraftan Çandarlızade dükkânı ve bir taraftan Hacı Bakizade dükkânı ve iki tarafı yol ile çevrili Hacı Hasanzade'nin sakin olduğu dükkân da denilen bir adet bakkal dükkânını, bir tarafı Anbarcı oğlu dükkânı ve üç tarafı yol ile çevrili Hacı Ali Ağaya tabi Ahmed Bey'in sakin olduğu dükkân da denilen bir adet bezzaz dükkânını, bir taraftan Köse Ali dükkânı ve bir taraftan çilingir dükkânı ve iki tarafı yol ile çevrili Beşpınarı oğlunun sakin olduğu dükkân da denilen bir adet demirci dükkânını ve ahşap olarak yeniden inşa ettirmiş olup, zemin kısmında 11 adet dükkânın, üst katında 24 adet odanın, tahtanî bir kahvehane ve bir ahırın yer aldığı nam-ı diğer Eski Han'ı medreseye vakfetmiştir²⁸

Ahmed Bey'in idaresinde bulunan dükkânların sayı ve faaliyet kollarına baktığımızda kasabanın saygın ve güçlü bir eşrafı olduğunu görmekteyiz.

²⁷ VGMA, V.D, nr.386, s.235, sr.63.; KŞS, nr.7, s.40, sr.68.

²⁸ VGMA, V.D, nr.386, s.235, sr.63.; KŞS, nr.7, s.40, sr.68.

da. Bahçe ve Haneler

Vâkîf, Kalecik'e tabi Koçak karyesinde yer alan bir taraftan Hacı Mehmed Ağa bağı ve bir taraftan Çubuk Bağı ve bir taraftan Sur içinde olan bahçesini ve dört yanı yol ile çevrili fevkanî üç oda ve tahtanî bir kebir ahırını, bir kebir hane ve onun yakınında birer tahtanî odadan oluşan beş adet sagirhanesini medreseye vakfetmiştir²⁹.

Yukarı tek tek saydığımız tüm bu gayr-ı menkuller mütevellî tarafından yıllık icara verilerek elde edilen gelirden yıllık 200 kuruş müderrise, 25 kuruş buğday sorumlusuna, 500 kuruş her Salı ve Ramazan ayı boyunca medrese sakinlerinin geçimine, talebe başına ikişer mantı medresenin her bir hücrelerinde eğitim gören talebelere, 50 kuruş Cami-i Kebir vaazına, 48 kuruş Cami-i Kebir hatibine, 160 kuruşluk mum Cami-i Kebirin mihrab tarafındaki iki büyük şamdanlığında yanan mumlar için müezzine teslim edilmek üzere, camii başına 40 kuruştan toplam 120 kuruşluk mum Cami-i Kebir, Saray Camii ve mahalle camiinin günlük mum masrafları için müezzinlerine teslim edilmek üzere, 160 kuruşluk mum Kalecik'e bağlı bütün karye camiilerinde Ramazan ayında kullanmak için camii imamlarına teslim edilmek üzere, 25'er kuruştan toplam 50 kuruş Saray ve mahalle mektebi hocalarına, çeşme başına 25'er kuruştan toplam 325 kuruş 13 adet mahalle çeşmesinin bakımı için, 25 kuruş bu 13 adet çeşmenin haricinde kalan çeşmelerin tamiri için sahiplerine verilmek üzere, 30 kuruş harç vakfın muhasebesi ile meşgul olan kadı efendiye ve son olarak yıllık 40 akçe tevliyet vazifesi olarak mütevellîye sarf olunacaktır³⁰.

b. Tevliyeti

Vâkîf, tevliyeti önce kendisine, vefatı halinde evlâdına, onun da vefatı halinde evlâtlarının evlâtlarına, oğullarının evlâtları tükenince kızlarının büyük ve reşit olanına, onların da soyu tükenince akrabasının salih olanına, vâkîfın akrabalarından da kimse kalmazsa medreseye müderris olan efendilere mütevellîlik görevini şart eylemiştir³¹.

²⁹ VGMA, V.D, nr.386, s.235, sr.63.; KŞS, nr.7, s.40, sr.68.

³⁰ VGMA, V.D, nr.386, s.235-236, sr.63.; KŞS, nr.7, s.40-41, sr.68.

³¹ VGMA, V.D, nr.386, s.236, sr.63.; KŞS, nr.7, s.41, sr.68.

2. İnegazili Medresesi

Medrese, hayır sahipleri tarafından Kalecik'in İnegazili karyesinde yaptırılmıştır³². Medresenin, vakıf tarihi olan 1905 yılından önce yapılmış olması gerekir. Vakfiyenin mükerrer kaydını VGM Arşivinde bulamadık.

a. Medresenin Vakıfları

Vakfın banisi Nuri Efendi ibn. İbrahim, medresenin ve müderrislerinin iâşesinin sağlanması gayesiyle H. 3 Cemaziye'l-ahir 1323 (M. 5 Ağustos 1905) tarihinde 2000 kuruş vakfetmiştir³³. Vâkıf, her yıl mütevellî tarafından bu meblağın % 12³⁴ oranıyla istirbaha konulup nemalandırılmasını, böylece ele geçen 240 kuruştan 170 kuruşun müderris efendiye, 20 kuruşun vakfın mütevellisine ve nihayet 50 kuruşun medresenin tamiratına sarf olunmasını şart eylemiştir³⁵.

b. Tevliyeti

Vakfın tescil mütevelliliğini Ahmed b. Hüseyin adlı şahıs yapmıştır. İcra mütevelliliği ise hayatta oldukça vâkıfın kendisinde kalacak, onun vefatından sonra ise nesli tükeninceye kadar evlâd-ı evlâdının büyük ve ehliyetli olanına geçecek, vâkıfın neslinden kimse kalmazsa bu yetki müderris efendilere intikal edecektir³⁶.

---

³² Nuri Efendi ibn. İbrahim Vakfiyesi; KŞS, nr,7, s.218, sr.359.

³³ KŞS, nr,7, s.218, sr.359.

³⁴ Bu oran vakfiyede yazmamaktadır. Biz 240 kuruş tutarındaki nemadan hareketle bu oramı hesapladık.

³⁵ KŞS, nr,7, s.218, sr.359.

³⁶ KŞS, nr,7, s.218, sr.359.

3. Çandır Medresesi

Medrese, hayır sahipleri tarafından bugün Kalecik ilçesine bağlı, ilçe merkezinin 20 km kuzeyinde yer alan Çandır karyesinde yaptırılmıştı³⁷. Medresenin, vakıf tarihi olan 1907 yılından önce yapılmış olması gerekir.

a. Medresenin Vakıfları

Hacı Ömer oğlu Ömer Ağa ibn. Ömer'in H. 27 Zil-ka'de 1324 (M. 12 Ocak 1907) tarihinde 8 odalı olarak yeniden yaptırmış olduğu medreseye 2500 kuruş nakit para vakfetmişti³⁸.

Mütevelli her yıl bu meblağı % 12 oranında³⁹ istirbaha koyup nemalandırarak, bunun sonucunda ele geçen 300 kuruş tutarındaki nema üç ayrı cihete tahsis edilecekti. Bu meblağın 220 kuruşu vazifesi karşılığında müderris efendiye, 40 kuruşu mütevellisine ve geriye kalan 40 kuruş ise medresenin tamir ve bakım masraflarına sarf olunacaktı⁴⁰.

b. Tevliyeti

Vakfın tescil mütevelliliğini vâkıfın sulbî kebir oğlu Hüseyin Avnî Efendi yapmıştır⁴¹. İcra mütevelliliği ise hayatta oldukça vâkıfın kendisine, onun vefatından sonra evlâd-ı evlâdının eslah ve erşedine meşruttu. Eğer vâkıfın nesli tükenirse tevliyet yetkisi müderris efendiye geçecekti⁴².

³⁷ Hacı Ömer oğlu Ömer Ağa ibn. Ömer Vakfı; VGMA, V.D., nr.599, s.233, sr.179.

³⁸ VGMA, V.D., nr.599, s.233, sr.179.

³⁹ Bu oran vakfiyede yazmamaktadır. Biz 300 kuruş tutarındaki nemadan hareketle bu oramı hesapladık.

⁴⁰ VGMA, V.D., nr.599, s.233, sr.179.

⁴¹ VGMA, V.D., nr.599, s.233, sr.179.

⁴² VGMA, V.D., nr.599, s.233, sr.179.

4. Battalobası Medresesi

Medrese, hayır sahipleri tarafından bugün Kırıkkale'nin Balışeyh ilçesine bağlı Battalobası karyesinde yaptırılmıştı⁴³. Medresenin, vakıf tarihi olan 1907 yılından önce yapılmış olması gerekir.

a. Medresenin Vakıfları

Medreseye H. 17 Zil-hicce 1324 (M. 1 Şubat 1907) tarihinde Battaloba karyesi sakinlerinden Veli İsmail oğlu Abdurrahman Es-Seyyid Efendi tarafından 3000 guruş nakit para vakfedilmişti⁴⁴.

Söz konusu nakit para her yıl mütevellî tarafından % 12 oranıyla⁴⁵ istirbaha konulup nemalandırılacak, bunun sonucunda ele geçen 360 kuruş tutarındaki nema üç ayrı cihete tahsis edilecekti. Bu meblağın 270 kuruşu vazifesi karşılığında müderris efendiye, 40 kuruşu mütevellîye ve geriye kalan 50 kuruş ise medresenin tamir ve bakım masraflarına sarf olunacaktı⁴⁶.

b. Tevliyeti

Vakfın tescil mütevellîliğini vâkıfın biraderi Osman b. El-Hac Mehmed Şevki Efendi yapmıştır⁴⁷. İcra mütevellîliği ise hayatta oldukça vâkıfın kendisine, onun vefatından sonra evlâd-ı evlâdının ekber ve erşedine meşruttu. Eğer vâkıfın nesli tükenirse tevliyet yetkisi müderris efendiye geçecekti⁴⁸.

---

⁴³ Veli İsmail oğlu Abdurrahman Es-Seyyid Efendi Vakfıyesi; VGMA, V.D., nr.602, s.156, sr.261.

⁴⁴ VGMA, V.D., nr.602, s.156, sr.261.

⁴⁵ Bu oran vakfiyede yazmamaktadır. Biz 360 kuruş tutarındaki nemadan hareketle bu oramı hesapladık.

⁴⁶ VGMA, V.D., nr.602, s.156, sr.261.

⁴⁷ VGMA, V.D., nr.602, s.156, sr.261.

⁴⁸ VGMA, V.D., nr.602, s.156, sr.261.

B. Mektepler

1. Mevlâna Muhiddin Efendi Mektebi

Mevlâna Muhiddin Efendi tarafından Kalecik kasabası içerisinde H. 6 Receb 943 (M. 20 Aralık 1536) yılında bir mescit ile beraber yaptırılmıştı. Mektep binası mescidin karşısına inşa edilmişti⁴⁹. Bilindiği gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nda mektepler, XIX. yüzyılın ortalarına kadar sadece padişahlar ve üst düzey devlet adamları tarafından ve sadece büyük şehirlerde yaptırılırdı. Kalecik gibi küçük bir taşra kasabasında, üstelik 1536 yılında bir mektebin varlığı bu bakımdan dikkate şayandır.

a. Mektebin Vakıfları

Mevlâna Muhiddin Efendi, H. 6 Receb 943 (M. 20 Aralık 1536) tarihinde düzenlediği bir vakfiye ile yaptırdığı hayır kurumlarına birçok menkul ve gayr-ı menkul vakfetmişti⁵⁰. Söz konusu Mevlâna Muhiddin Efendi Mektebi vakıflarının “Mevlâna Muhiddin Efendi Mescidi” başlığı adı altında bahsettiğimiz mescit ile ortak olması ve vakıf gelirlerinin büyük bir kısmının mescide ait olması sebebiyle dökümlerini burada vermiyoruz.

Vâkıf, mektebe, talim tarzını bilen, kur'an okumakta mahir, kıraat ve tecvid erbabı, hamele-i kur'an-ı mecid içinde ilerlemiş, güzel sıfatlı ve iyi ahlaklı bir kimseyi günlük 2 dirhem vazife ile muallim tayin etmişti Bu nedenle muallim ile mescit imamının aynı şahıs olmasını arzu etmiş ve talim ile imamet cihetini sağ olduğu müddetçe Molla Muslihiddin b. Mahmud'a meşrut kılmıştı⁵¹.

Muallimin görevi bayramlarda ve Cuma günleri hariç olmak üzere fukara çocuklarına edep, kur'an, ilm-i tecvid, fıkhıtan mukaddime-i ebilleys risalesi, lûgat vs. öğretmektir. Öğretme işi her vakit devam edecek, şer'i bir özür haricinde terk

⁴⁹ Mevlâna Muhiddin Efendi Vakfiyesi, VGMA, T.D., nr.2134, s.197-204.

⁵⁰ V.G.M.A., T.D., nr.2134, s.197,204.

⁵¹ VGMA, T.D., nr.2134, s.198-199,203.

edilmeyecekti. Muallim, kasabanın istediği yerinde bir mekân seçip, öğretme işini orada yürütmekte serbestti⁵².

---

⁵² VGMA, T.D., nr.2134, s.198-199,203.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAYRÎ AMAÇLI KURULAN VAKIFLAR

A. Duânın Anlamı Ve Önemi

“Hayr” sözcüğü Arapça iyilik, iyi iş, fayda, menfaat, gelir anlamına gelmekte olup çoğulu “hayrat” tır¹. Vakfiyelerin hemen hemen tamamında vâkıfın isminden önce onun iyilik ve hayır sahibi olduğunu işaret eden “*sahib’ül-hayrat ve’l-hasenat*” şeklinde klişe bir tabir geçmektedir.

Hayır işleyip sevap kazanmayı amaç edinen vâkıf ve vâkıfeler kurdukları “tilâvet-i hatm-i şerif”, “aşr-ı şerif”, “mevlid-i şerif” ve “duâ” vakıfları sayesinde kendileri, yakınları ve tüm insanlık için iyilik düşünmüşler ve dilemişlerdir².

Arapça kökenli bir kelime olan duâ³, Cenab-ı Hakk’a yalvarmak, niyaz etmek⁴ anlamına gelir. Du’âgû⁵ ya da duâgû⁶; duâ okumakla vazifeli zümre mensupları için kullanılan bir tâbirdir. Cüz-han ise Kur’ân’ın otuz bölümünden biri olan cüzleri okumakla görevli cüz okuyucu anlamındadır⁷.

---

¹ Ş.Sami, a.g.e, s.593–594.

² İbrahim Ateş, “Vakfiyelerde Duâ ve Bedduâlar”, VD, S.XVII, Ankara–1983, s.5. ; Keleş, Vakfiyelerine Göre Yozgat Vakıfları (1400–1920), s.131.

³ Duâ konusunda detaylı bilgi için bkz.: Ateş, “Duâ ve Bedduâlar”,s.5–33.

⁴ Ş.Sami, a.g.e, s.610.

⁵ Bahaeddin Yediyıldız; “Vakıf Müessesesinin XVIII. Asır Türk Toplumundaki Rolü”,VD, S.XIV, Ankara 1982, s.4. ; Devellioğlu , a.g.e, s.190.; Paçalm , a.g.e, C.I, s.179.

⁶ Ş.Sami, a.g.e, s.610. ; Ateş, a.g.m, s.5.

⁷ Yediyıldız, “Vakıf İstilahları Lügatçesi”, s.56.; Ferit Devellioğlu cüz-hâmı “Kur’ân’ı öğrenen talebe” diye tanımlamaktadır (Devellioğlu, a.g.e, s.150.)

Duâ ile vakfın bağlantısına gelince kişinin yaptığı hayırlı bir iş sayesinde Allah'ın rızasını kazanarak bağışlanmak, dünya ve âhiret hayatı ile ilgili isteklerde bulunmak için duâ etmesi gayet doğaldır⁸. Zaten onların bu düşüncesini

اذامات ابن آدم انقطع عنه عمله الا من ثلاث صدقة جارية و علم ينتفع به و ولد صالح يد

عوله

(izâmetü ibni adem inkıt'aâ anha amelehü illâ min selasetun sadaka-i cariyetiün ve ilmün yuntefe'u bihi veledi salihî yed'û lehu)⁹ anlamı şudur: “İnsanoğlu öldüğü vakit onun amel defteri kapanır. Ancak üç şey hariç olup, sevabı defterine yazılır: Cârî sadaka (devam eden), yararlanılacak ilim ve kendisine duâ eden iyi evlâd.”¹⁰ hâdis-i şerifi desteklemektedir.

Vakfiyelerde duâya geniş yer verilmiştir Vakfiyelerin içerdiği duâ türlerini aşağıda kısaca açıklayacağız.

a. Allah'a hamd ü senâ ve Hz. Peygamber'e salât ü selam:

Allah'a hamd ve şükürle başlayan vakfiyelerde, vakfiyenin düzenlendiği tarihlerdeki ifade tarzına göre değişik üslûplar kullanılmıştır. En çok kullanılan duâ “*El-Hamdüli'llâhi'llezi e'izze havâsse ibâdihi bi-sarfî emvalihim ilâ envâ'il-hayrât ve e'ânehüm alâ iktisabî esnâf'ül-mehâmidin ve'l-müberrât ve's-salât'üs-selam alâ resulihî ve nebiyyihî Muhammedin hayr'ül-beriyat ve alâ âlihî ve eshâbihî alâ yevmî yestezill'ül-mer'u taht'üs-sadakât*”¹¹ tır. Anlamı şudur: “Seçkin kullarını, mallarını hayır türlerine harcamakla aziz kılan, çeşitli iyilik ve övgüleri kazanmalarına yardım eden Allah'a hamd olsun. Onun elçisi, Peygamberi ve kâinatın en hayırlısı olan Hazret-i Muhammed'e, âl ve eshâbına, kişi sadakalarının gölgesinde gölgeleneceği güne kadar salât- ü selâm olsun.”¹²

⁸ Ateş, a.g.m, s.6.

⁹ Şerife Hadice Kadın Vakfiyesi, VGMA, V.D., nr.738, s.3, sr.9.

¹⁰ Ateş, a.g.m, s.6.

¹¹ Mirimoğlu Mehmed Efendi ibn. Abdullah Vakfiyesi; VGMA, V.D., nr.608, s.381, sr.356.

¹² Ateş, a.g.m, s.9.

b. Sahâbeler için duâ:

Allah'a hamd ü senâ ile Hz. Peygamber'e salât ü selâmdan sonra sahâbelere edilen duâ kısmı başlar. Sahabeler için en çok kullanılan duâlardan birisi "*rıdvânu'llâhi te'âlâ aleyhim ecmâ'in.*"¹³. Yani; "*Allah'ın rızası onların hepsinin üzerine olsun*"¹⁴ anlamına gelir.

İnceleme konumuz olan vakfiyelerde rastlanılmamakla beraber vakfiyelerde ayrıca zaman zaman şu kişi ve kurumlar için de duâ edilmekteydi¹⁵:

- c. Vâkıf için duâ
- d. Vakfın kurulduğu şehir için duâ
- e. Vakfi tescil eden hakim için duâ
- f. Vakfın tescil edildiği mahkeme için duâ
- g. Şeyhü'l-İslâm için duâ
- h. Müteveli için duâ
- i. Vakıf hakkında hukûkî görüş bildiren bilginler için duâ
- j. Vâkıfın vefatından sonra, kendisi ve yakınları için duâ
- k. Vakfın kurulduğu tarihteki devlet büyükleri için duâ
- l. Vâkıfın evlâdı ve zürriyeti için duâ
- m. Vakıf yönetiminde verimli ve dürüst çalışanlar için duâ

B. Bedduanın Önemi

Vakfiyelerde bu kadar farklı duânın yer alması ne kadar normal ise sonuç bölümünde bedduaların olması da o kadar normaldir. Çünkü vâkıflar, bu beddualar sayesinde vakfa gelebilecek saldırı ve zararları önlemeyi düşünmüşlerdir. Beddua kelimesi dua kelimesinin başına "kötü" anlamına gelen Arapça "bed" sözcüğünün eklenmesi ile oluşmuştur. "*Birinin aleyhinde olunan dua*"¹⁶ demektir. Vakfiyelerde en sık rastlanan beddua türü şudur: "*Femen beddelehü ba'dema semiahu feinnema ismuhu*

¹³ Şerife Hadice Kadın Vakfiyesi, VGMA, V.D., nr.738, s.3, sr.9.

¹⁴ Ateş, a.g.m, s.13.

¹⁵ Detaylı bilgi ve örnekler için bkz: Ateş, a.g.m, s.13-26.

¹⁶ Ş.Sami, a.g.e, s.610.

*alellezine yubeddilunehu innallahe semiun âlim*¹⁷ yani “kim bunu işittikten sonra tebdil ederse vebali onun boynuna olsun. Allah gereği gibi işidir ve hakkile bilir.”¹⁸.

Gerçekten yukarıdaki bedduanın mealinden de anlaşılacağı üzere Allah’ın gazabından korkan bir kişi lanetlenmek istemez ve asla vakfa zarar vermez. Böylece bedduaların caydırıcılığı işe yaramış olur.

Araştırma yaptığımız bölgeye ait vakfiyelerden altısı hayrî vakıflarla ilgilidir. Aşağıda bu altı vakfi kronolojik sırası ile inceleyeceğiz.

1. Melik İsfendiyar Bey Vakfı¹⁹

İsfendiyaroğulları Beyliği’nin kurucusu Melik İsfendiyar Bey, H. 800 senesinin Recep ayında (M. 1398 senesinin Mart - Nisan ayları) sınırları aşağıda yazılı olan ve adını Şeyh Hıdır²⁰ Zaviyesi’nden alan Kalecik Keskini’ne bağlı karyeyi²¹ Hıdır Şeyh’in yaşadığı zaviyeye vakfetmişti²².

a. Vakıfları

Melik İsfendiyar Bey’in tamamını vakfettiği Hıdır Şeyh karyesinin sınırları vakfiyede sanki bir tapu kaydı gibi çok açık ve net bir şekilde yazmaktadır. Karyenin hududu Nuştek mevziinden başlayarak Eski Meşhed (mezarlık) mevziine, oradan ince bir yol ile Kadıpınarı’na giden umumi yola, sonra Kils alanı mevziine, oradan Sarıbayırı Çeşmesi - Değmez Dede - Böğüren İncecik Pınarı - Belce alanı - Gölpınar mevziilerini takip edip umumi yoldan Boztepe’ye çıkar ve orada son bulur. Bu bölge karyenin

¹⁷ Mevlâna Muhiddin Efendi Vakfiyesi, VGMA, V.D., nr.627, s.16, sr.29.

¹⁸ Mevlâna Muhiddin Efendi Vakfiyesi, VGMA, T.D., nr.2134, s.204.

¹⁹ Melik İsfendiyar Bey’in 597 / 69 / 98 numarada kayıtlı asl-ı vakfiyesine ulaşamadığımız için 1767 / 205–206 numaralı tercüme defterinden faydalanacağız.

²⁰ Hıdır Şeyh XIV. yüzyıl sonlarında bu köyde yaşamış ve adına bir zaviye kurulan önemli dervişlerdendir. Hamit Pehlivanlı; “Şeyh Hıdır Zaviyesi”, Anadolu-Türkiye’nin Yeni Gazetesi, Aralık 1999, s.22.

²¹ Günümüzde bu köy Balışeyh ilçesine bağlıdır ve ilçeye 15 km. uzaklıktadır. Bkz.: www.kirikkale.gov.tr/ilceler/baliseyh

²² Melik İsfendiyar Bey Vakfiyesi; VGMA, T.D., nr.1767, s.296, sr.74.

sadece bir kısmının hudududur. Karyenin geri kalan hududu Çataltepe'nin doğusundan başlayarak Sarı İsmail'e giden yolda son bulup, oradan Geday Meşhedi - Sayha (Şeyha) Pınarı'nı takip edip Aşlamalık'ta tekrar son bulup, yine oradan devam ederek Kâfir (Gavur) yolundan ilerleyip Kavak Pınarı - Levsek mevkiinde (nam-ı diğer Piyadeözü mezraası) nihayete erip, oradan da Arslan Zemini – Arslan Gediği ve Çayan Mezrası – Halitli - Bozçalı – Kızok - Yalnız ağaç Çayı mevki - Ağçe Meşhed - Gökçe Öyük - Odun Gediği - Helek Ören – Kızılarkace - At ağacı – Bozdere – Acıdere - Bileksiz Su Geçidi – Koçkayası – Böceklice – Yumucak - Baykuş Kayası - At At Öyüğü – Karakaya – Cekletepe – Acıpınar – Koyunsuyu – Ergenli - Köskös Ağaç - Pelid Dede – Kızılgedik – Portakaltepe - (...açıktır...) denilen mevziileri içine alarak tamamlanır²³. Yukarıdaki bilgilere dayanarak söz konusu karyenin yüzölçümü bakımından bir hayli büyük olduğunu söyleyebiliriz. Vâkıf, köyün içinde kalan menzil ile birlikte dereleri, tepeleri, kuyuları, pınarları, meyveli - meyvesiz ağaçları yani karyenin tamamını vakfetmişti²⁴.

Vakıf şartlarına göre; köyün arazisi en verimli şekilde ziraata verilecek ve toplanan mahsulâtın elde edilen gelir üç ayrılıp birinci kısmı bayramlarda, ikinci kısmı cumalarda yolculara nefis yemekler verilmesi için harcanacak, geriye kalan üçüncü kısmı ise Hıdır Şeyh ve ailesinin maişeti için sarf olunacaktı²⁵.

Hamit Pehlivanlı, Şeyh Hıdır Zaviyesi'ni incelediği makalesinde bizden farklı olarak Hıdırşeyh köylüleri ile bir görüşme yaptığını yazmıştır. O, bu görüşme neticesinde vakfiyede yer alan, bayramlarda ve cumalarda yemek dağıtılması şartına köylülerin 60 – 70 sene evvel dahi riayet ettiğini yine köyün yaşlı sakinlerinden öğrendiğini bildirmektedir. Pehlivanlı, bunun yanı sıra zaviye binasını da incelemiş ve zaviyenin günümüze kadar sağlam gelemediğini, bunun nedeninin insanların ilgisizliğinden olduğunu yazmış; köylülerin kendi imkanları ile bir nebze olsun bu Kırıkkale'nin tanıtımı için önemli bu kültür abidesine sahip çıkmaya çalıştığını tespit etmiştir²⁶.

²³ VGMA, T.D., nr.1767, s.296, sr.74.; Pehlivanlı, a.g.m, s.22.

²⁴ VGMA, T.D., nr.1767, s.296, sr.74.

²⁵ VGMA, T.D., nr.1767, s.296, sr.74.

²⁶ Detaylı bilgi için bkz.: Pehlivanlı; “Şeyh Hıdır Zaviyesi”, Anadolu-Türkiye'nin Yeni Gazetesi, Aralık 1999, s.22.

Melik İsfendiyar Bey, bu vakfı kimsenin bozmaya cesaret edememesi için vakfiyenin sonuna beddua içeren bir ayet yazdırmıştır.

b. Tevliyeti

Hem vakfın tevliyeti hem de meşihat ciheti önce Hıdır Şeyh'e, onun vefatından sonra nesli tükeninceye değin oğullarının salih olanlarına ve onların da oğullarının eslahına meşruttu²⁷.

2. Kasım Bey Vakfı

Melik İsfendiyar Bey'in oğlu Kasım Bey, H. 855 senesinin Şaban ayı başlarında (M. 1451 senesi Ağustos ayı sonları) Kalecik'te yer alan cami-i şerifte hazır bulunan hafızlara birer hatim-i şerif tilâveti vakfetmişti. Hafızlar her cuma birer hatim-i şerif okuyup sevabını Kasım Beyin ruhuna hibe etmekle görevliyidiler²⁸.

a. Vakıfları

Kasım Bey, vakıf giderlerini karşılaması için bir vakıf köyü olan Kalecik'in Afşar karyesinin tüm gelirlerini vakfetmişti. Vakfiyede söz konusu vakfedilen arazinin sınırlarından da bahsedilmiştir. Buna göre arazinin hududu Kanbeli denilen tepeden başlayıp Cepyelavaç denilen mahalle, oradan devam edip Kaldırım kuyularını da içine alarak, bu kuyulardan akan sular sırasıyla Topnur adıyla meşhur mahalle varıp tekrar oradan Dilkübayırına (Tilkibayırı) ve Kızılkaya'ya ve Kızlarçam denile mahallere varıp nihayette ilk hudut olan Kanbeli Tepesinde tamamlanır. Bu hudut içerisinde kalan bütün yollar, dirsekler, mevkiiler, mezraalar, tepeler, dağlar, pınarlar ve nehirler Kasım Bey Vakfına aitti²⁹.

²⁷ VGMA, T.D., nr.1767, s.296, sr.74.

²⁸ Kasım Bey Vakfiyesi; VGMA, V.D., nr.487, s.480, sr.51.; VGMA, T.D., nr.2004, s.79, sr.46.

²⁹ VGMA, V.D., nr.487, s.479-480, sr.51.; VGMA, T.D., nr.2004, s.78-79, sr.46.

Vakıf şartlarına göre, Afşar karyesinin hâsılatı her yıl mütevellî tarafından toplanacak ve beş kısma ayrılacaktı. Birinci kısım tevliyet vazifesi olarak mütevellîye, diğer dört kısım ise cami-i şerifte hazır bulunanlara ve hafızlara eşit şekilde pay edilecekti³⁰.

b. Tevliyeti

Vakfın hem tescil hem de icra mütevellîliğini hitabeti ile meşhur Mevlâna Abdulkadir ibn. Emrullah adlı şâhısa meşruttu. Tevliyet, onun vefatından sonra oğullarına, oğullarının oğullarına geçecek ve bu durum Mevlâna Abdulkadir ibn. Emrullah'ın nesli tükeninceye kadar sürecekti³¹.

Bu vakfın şer'iliğine Hacı Hayreddin ibn. Maruf el-imam, Emrullah b. Himmet, Mevlâna Tacüddin b. Yusuf el-müderriş, Seyyid Ali veledi Buyubad-ı Hükeme, Mevlâna Su'niddin ibn. Mevlâna Yakub el-müderriş, Paşa Çelebi b. Abdulgaffar, Bekir Hoca ibn. Hacı Ömer, Mustafa b. Tarsusî Ağa, Mustafa Çelebi ibn. Mevlâna Lütfullah, Muhiddin ibn. Hacı Mehmed, Aher Ahmed b. Ahmed Çelebi ve diğer bazı şahitlerden oluşan bir şuhud'ul-hal jürisi şahitlik etmişti³².

3. Mevlâna Muhiddin Efendi Vakfı

Mevlâna Muhiddin Efendi H. 6 Receb 943 (M. 20 Aralık 1536) tarihinde bir mescitle beraber bir mektep yaptırmış ve pek çok menkul ve gayr-ı menkulünü bunlar için vakfetmişti³³. Vakıf şartlarına göre gelirin bir kısmı takva sahibi Salih kimselerden 5 kişinin, birer dirhem yevmiye karşılığı her sabah mescitte toplanarak acele etmeksizin kıraat şartlarına uyarak tecvid üzere Allah rızası için, peygamber efendimizin ruhu için, âl ve eshabının ruhları, diğer enbiya ve mürsellerin ruhları için, vâkıfın anaları, babaları ruhları için, Hacı Hatun'un ruhu için ve diğer halaları, amcaları, hanımları ruhları için,

³⁰ VGMA, V.D., nr.487, s.480, sr.51.; VGMA, T.D., nr.2004, s.79, sr.46.

³¹ VGMA, V.D., nr.487, s.480, sr.51.; VGMA, T.D., nr.2004, s.79, sr.46.

³² VGMA, V.D., nr.487, s.480, sr.51.; VGMA, T.D., nr.2004, s.79, sr.46.

³³ Mevlâna Muhiddin Efendi Vakfiyesi, VGMA, T.D., nr.2134, s.197-204.

oğlu Pir Mehmed elebi ve diğer oğulları ruhları için, kendisinin ruhu için Kur'an-ı Kerim'den birer cüz okumasını Şart koymuŐtu³⁴.

Vâkıfın koyduğu Şartlara göre yine her gün bu 5 kişi “innallahe melâiketihî ilâh” okuyacak, içerinden birisi ayrıca “makâne muhammedün eba ehadin min ricaliküm velâkin ilâh” okuyacaktı. Vâkıf, bu 5 adet cüz-hanlıktan birini aynı zamanda mektebin de hocası olan mescit imamına, birini de müezzine meşrut kılmıŐtı³⁵.

Vâkıf bununla da kalmayıp, vakıf gelirlerinden artan meblağ ile yukarıda sözü edilen 5 cüz-hanın salahiyetinde olan salih kimselere yine her sabah mescitte diğerleriyle beraber Allah rızası için, peygamber efendimizin ruhu için, âl ve eshabının ruhları, diğer enbiya ve mürsellerin ruhları için, vâkıfın anaları, babaları ruhları için, oğlu Pir Mehmed elebi ve bütün oğulları ruhları için, hanımlarının, merhum Hacı Hatun ve diğer halaları, amcaları, teyzeler, dayılarının ruhları için, azadlılarının ruhları için, rahmet, gufran ve Őefaate muhtaç vâkıfın kendi ruhu için ve bütün Müslümanların ruhu için Kur'an-ı Kerim'den birer cüz okumasını Şart koymuŐtu³⁶. Bu kişilerin yevmiye ücretlerinden bahsedilmemiştir.

Vâkıf yine; Yeniubuk denilen mevkide bulunan meşhur bağını, Allah rızası için, peygamber efendimizin ruhu için, vâkıfın merhume eŐinin ruhu için Mehmed Fakih b. Hacı Dayfullah'a vakfetmişti. Mehmed Fakih, vâkıfın kendisine vermiŐ olduğu Mushaf-ı Őeriften her sabah mezkûr mescitte toplanıp diğer cüz-hanlarla birlikte bir cüz okumasını meşrut kılmıŐtı. Bu vazife Mehmed Fakih'in vefatından nesli tükeninceye kadar onun salih oğullarına, oğullarının oğullarına geçecek, sonra kadının seçtiği kasaba sakinlerinden kiraat ehli bir kimseye devrolunacaktı³⁷.

Yine vâkıf, Eruhhan karyesinde bulunan meşhur bağını, Allah rızası için, peygamber efendimizin ruhu için, vâkıfın kızı merhum Ümmügülsüm'n ruhu için, vâkıfın ebeveyni ruhları için, komŐularının ruhları için, Dağlıkavak denilen Müslüman mezarlığında vâkıfın ebeveyninin mezarları başında her Perşembe ve Pazartesi tebarek, kıyamet, elhakm surelerini, üç defa ihlâs suresini, muavvazeteyni, fatiha suresini,

³⁴ VGMA, T.D., nr.2134, s.199.

³⁵ VGMA, T.D., nr.2134, s.199.

³⁶ VGMA, T.D., nr.2134, s.200.

³⁷ VGMA, T.D., nr.2134, s.201.

“hümül müflihum”a kadar bakara suresinin başını ve “innallahe melâiketihî ilâh” okuyup dua etmesi ve fatiha okuması karşılığında Nebi Fakih b. Mehmed Fakih nam-ı diğer “ibn-i muarref” e vakfetmişti. Bu vazife, Nebi Fakih’in vefatından sonra bu sureleri okumaya muktedir oğulları kalmayınca kadar onun salih oğullarına, oğullarının oğullarına geçecekti³⁸. Oğullarından mezkûr sureleri okumaya muktedir bir kimse bulunmadığı takdirde Perşembe ve Pazartesi günleri kabirlerin başında sadece fatiha, ihlâs ve muavvazeteyni okumaya muktedir oğullarına, oğullarının nesli tamamen tükenince de köy mescidinin imamına meşrut kılınmıştı³⁹.

Vâkıf yine İstanbul’da Edirnekapı dışında bulunan mezarlık arasında Emir Buharî hazretlerinin halifelerinden Şeyh Mahmud Çelebi’nin yaptırmış olduğu zaviyenin mescidinde imam olan zata yevmiyesi 1 dirhem, zaviyede sakin olan ve tecvid bilen, takva sahibi iki müride yine yevmiyeleri birer dirhem karşılığında adı geçen mescitte sabahları toplanıp Allah rızası için, peygamber efendimizin ruhu için, âl ve eshabının ruhları için, merhum oğlu Pir Mehmed Çelebi ruhu için, merhum Şeyh Mahmud Çelebi ruhu için, vâkıfın diğer evlatları ve hanımları, anaları ve babaları ruhları için, merhum Hacı Hatun ve diğer halaları, amcaları, teyzeleri ve dayılarının ruhları için, fukaranın duasına muhtaç vâkıfın kendi ruhu için Kur’an-ı Kerim’den birer cüz okumasını meşrut kılmıştı⁴⁰. Ayrıca bu 3 cüz okuyucu dışında zaviyede sakin olan salih, takva sahibi müridlere yettiği kadar günde birer dirhem verilecek, onlar da diğer 3 kişi ile birlikte her sabah toplanıp mezkûr şartlara uyarak Kur’an-ı Kerim’den birer cüz okuyup, hatim-i şerif bittikten sonra üç ihlas, muavvazeteyn, fatiha, “hümül müflihun”a kadar bakara suresinin başını ve “innallahe melâiketehu yusallune alennebiy ilâ ... ahirihî” yi okuyup dua edecekler ve sevabını yukarıda adları geçen vâkıfın yakınlarına hibe edeceklerdi⁴¹.

Vâkıf, hayrat vakıfları arasında son olarak Ahmed Fakih b. Sündük Fakih’a, oğluna, oğlunun oğullarına, onların oğullarına yani nesli tükeninceye kadar günde 1,5 dirhem; vâkıfın azatlılarına, oğlunun azatlılarına, erkek - dişi ayırt etmeksizin onların

³⁸ VGMA, T.D., nr.2134, s.201.

³⁹ VGMA, T.D., nr.2134, s.201-202.

⁴⁰ VGMA, T.D., nr.2134, s.202.

⁴¹ VGMA, T.D., nr.2134, s.202.

oğullarına yine yani nesli tükeninceye kadar günde 1,5 dirhem geçimlerini sağlamaları için vakfetmişti⁴².

Kitap Vakfı: Vâkîf, altı Mushaf-ı Şerif, yasin suresinden Kur'an'ın sonuna kadar olan iki cildini, mükerrer amme cüzlerini, İlm-i Tecvid, kıraat risalelerini, Tefsir-i Eş-Şeyh evvelinden bir kıt'ayı, maalimden bir kıt'ayı, bir ciltte Kitab-ı Elmesabihi, bir ciltte Kitab-ı Minhac'ül-Müzekkirin ve'l-Vaizin, "İznik Mukaddemesi" diye meşhur olan Mevlâna Şeyh Kutbiddin'nin "Musannafat"ından bir cildi Kitab-ı Mukaddime, İmam-ı Gazali'nin Kitab'üs-Salatı, Bidayet'ül-Hidaye, Kitab'üt-Tevbe adlı eserleri (hepsi tek cilttedir), fıkhıtan tam olarak Kitab'ül-Vikaye'yi ve yine tam olarak Kitab'ül-Kuduri'yi vakfetmiştir⁴³.

4. Şerife Hatice Kadın Vakfı

Şerife Hatice Kadın, yaptırmış olduğu Cuma Camiinin imamını aynı zamanda cüzhan tayin etmişti. O, sabah namazını kıldıktan sonra bir yasin-i şerif, öğle namazını kıldıktan sonra bir âmin-i resul tilâvet eyleyip sevabını vâkıfeye hediye edecek; ikindi namazını kıldıktan sonra bir amme-i şerif tilâvet eyleyip bunun da sevabını vâkıfenin büyük oğlu merhum Mehmed Paşa'nın ruhuna hediye edecekti⁴⁴.

İmam efendi, cüzhanlık vazifesi ile birlikte toplam senelik 18 kuruş vazife ücreti alıyordu⁴⁵.

5. Seyyid Velüyyiddin Efendi Vakfı

Kalecik Kasabası'nın Cerik / Çarık (جر يق) Mahallesi sakinlerinden Seyyid Velüyyiddin Efendi, H. 21 Cemaziye'l-evvel 1202 (M. 29 Şubat 1788) tarihinde muhtelif hayır işlerinde kullanılmak üzere 200 esedî kuruş⁴⁶ vakfetmişti⁴⁷.

⁴² VGMA, T.D., nr.2134, s.200.

⁴³ VGMA, T.D., nr.2134, s.202-203.

⁴⁴ Şerife Hadice Kadın Vakfiyesi, VGMA, V.D., nr.738, s.3-4, sr.9.

⁴⁵ VGMA, V.D., nr.738, s.4, sr.9.

Kız kardeşi Zeliha Hatun'u müteveli tayin eden vâkıfın koyduğu şartlarına göre bu meblağ; müteveli tarafından her yıl % 15 oranında istirbaha konulup nemalandırılacak, ele geçen 30 esedî kuruşun 8 akçesi Cerik mahallesinde Temacı Has Bey Cami-i Şerifi vaizine, günlük 2 akçe de Haremeyn-i Şerifeyn⁴⁸ Evkâfi⁴⁹, na sarf olunacaktı⁵⁰.

Bu vakfın şer'iliğine Abdullah Efendi, Cami-i Kebir İmamı Hafız Ahmed Efendi, Ahmed Ağa ibn. Hacı İbrahim Ağa ve Ali Es-Seyyid Derviş Efendi adlı şahıslardan oluşan şuhud'ul-hâl jürisi şahitlik etmişti⁵¹.

6. Şehsuvarzâde Ahmed Bey Vakfı

Şehsuvarzâde Ahmed Bey H. 27 Şaban 1247 (M. 31 Ocak 1832) tarihinde, Cami-i kebir hafızı Hafız Yakup Efendi'yi 40 kuruş yevmiye ile cüz-han tayin etmişti. Hafız Yakup Efendi haftada 6 gün sabah namazlarında birer cüz Kur'an-ı Azim okuyup sevabını vakfın banisine göndermekle görevli idi. Bu görevin onun vefatından sonra ehil bir kimseye verilmesi şart koşulmuştu⁵².

Vâkıf yine Cami-i Kebirde görevli Salih Efendi vekili Hafız Efendi ve Hüseyin Efendi ve Hafız Ali Efendi'yi cüz-han tayin etmişti. Bunlar haftada 5 gün sabah namazlarında birer cüz Kur'an-ı Azim okuyup sevabını Salih Efendi celilesi Hafız ... (okunamadı) ruhuna Güllü Hafız Efendi vâkıfın pederi merhum El-Hac Feyzullah Bey ruhuna ve Hüseyin Efendi vâkıfın validesi merhum Raziye Hatun ruhuna ve Hafız Ali

---

⁴⁶ Esedî kuruş: Arapça bir isim olup arslanlı para anlamına gelir. Bu paranın menşei Pakalın'a göre Felemenklere (Pakalın, a.g.e, C.I, s.551.), Ferit Devellioğlu'na göre ise Selçuklulara aittir. (Devellioğlu, a.g.e, s.232.)

⁴⁷ Seyyid Velüyyiddin Efendi Vakfiyesi, VGMA, V.D., nr.579, s.398, sr.177.

⁴⁸ Harem kelimesinin çoğuludur. Harem, İslâm evlerinin kadınlara mahsus dairesine denir. Haremeyn veya Haremeyn-i Şerifeyn ise iki harem manasında olup istilah olarak, müslümanlarca kutsal sayılan iki muazzez ve muhterem yer olan Mekke-i Mükerrreme ile Medine-i Münevvere şehirlerinin ikisine birden verilen addır. (Ş.Samî, a.g.e, s.545.)

⁴⁹ Osmanlılarda Haremeyn vakıfları hakkında bkz.: Mustafa Güler; XVI. ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Haremeyn Vakıfları ve Ehemmiyeti, (MÜSBE Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul-1998

⁵⁰ VGMA, V.D., nr.579, s.398, sr.177.

⁵¹ VGMA, V.D., nr.579, s.398, sr.177.

⁵² VGMA, V.D., nr.386, s.235, sr.63.; KŞS, nr.7, s.41, sr.68.

Efendi sair akraba ve mü'minlerin ervah-ı tayyibelerine (iyi ruhlarına) hibe edeceklerdi. Salih Efendi ve Güllü Hafız Efendi'nin vazifeleri senelik 30'ar kuruş, Hüseyin Efendi'nin vazifesi senelik 50 kuruş ve Hafız Ali Efendi'nin vazifesi de senelik 20 kuruş idi. Bu cihetler, onların vefatından sonra işinin ehli efendilere geçecekti⁵³.

Vâkıf yine Saray Mahallesi Cami-i Şerifi imamı olan efendileri sabaha karşı salâvat getirip ve sevabını vâkıfın validesi Raziye Hatun ruhuna, vâkıfın vefatıyla onun da ruhuna hibe edilmesi için duagû tayin etmişti⁵⁴. Ayrıca mezkûr camiin müezzinin de hem Raziye Hatun hem de vâkıf için dua okuyup onların ruhlarına hibe etmesi için duagû tayin etmişti⁵⁵.

---

⁵³ VGMA, V.D., nr.386, sr.63, s.235.; KŞS, nr.7, sr.68, s.41.

⁵⁴ VGMA, V.D., nr.386, sr.63, s.235.; KŞS, nr.7, sr.68, s.41.

⁵⁵ VGMA V.D., nr.386, sr.63, s.235.; KŞS, nr.7, sr.68, s.41.

SONUÇ

İncelediğimiz bölgeye ait en erken vakıflara XV. yüzyılın başlarında tesadüf edilmektedir. Bunlar, Candaroğulları hanedanına mensup Melik İsfendiyar Bey ile oğlu Kasım Bey'in kurmuş oldukları geniş çaplı hayrî vakıflardır. Bahsettiğimiz dönem kolonizatör Türk dervişlerinin faaliyetlerinin yoğun olduğu bir dönemdir. Melik İsfendiyar Bey ve Kasım Bey kendi mülkleri olan birtakım köyleri bu dervişlere hibe etmek suretiyle hem bu bölgenin Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında başrol oynamışlar hem de bir bakıma kendi propagandalarının yapmışlardır.

XIX. yüzyıla kadar bu bölgede tek tük vakıf kurulmuştur. Bunlar da daha ziyade askerî ve ilmî sınıfa mensup servet sahibi kimselere aittir. Bunun sebebi özellikle XVIII. yüzyılın sonralarına kadar bölge halkının devamlı bir iskâna tabi tutulması, XVII. yüzyıldaki başta celâli isyanları olmak üzere baş gösteren iç karışıklıklar olabilir.

Kalecik ve Kalecik Keskini'nde kurulan vakıflara bakıldığında ibadet amacıyla kurulanların ağırlıkta olduğu (15 adet, % 57,68); onları eğitim amacıyla kurulan vakıfların izlediği (5 adet, % 19,22); hayrî amaçla kurulan vakıfların ise (6 adet, % 23,01) üçüncü sırada yer aldığı görülür. Bu vakıfların büyük bir kısmının vakfiyesi doğrudan akarat ile ilgilidir. Yani reaya sınıfına mensup, servet sahibi hayırseverler daha önce bir şekilde kurulmuş olan vakıflara nakit para vakıfları kurarak finansör olmuşlardır. Bu sayede hem dinî, beledî ve eğitim hizmetleri aksatılmamış hem de halka düşük faizle borç para verilerek tefeciliğin önü kapatılmıştır.

İncelediğimiz vakfiyeler arasında 3 vakfiye vakıfların büyüklüğü bakımından hemen dikkati çekmektedir. İki tanesi Kalecik'in saygın ailelerinden Şehsuvarzâde hanedanına (Şehsuvarzâde Ahmed Bey ve Şerife Hatice Hatun) mensuptur. Diğeri ise ilmiye sınıfına mensup Mevlâna Muhiddin Efendi'ye aittir. Bu soylu vâkıfların düzenlettirdikleri vakfiyeler adeta ait oldukları dönemdeki Kalecik'in birer tapu – kadastro belgeleri niteliğindedir. Kalecik kent merkezi ve civarındaki köyler bu

vakfiyelerde sokak sokak, parsel parsel belirtilmiştir. Ayrıca bu vakfiyelerde Kalecik'in sof üretiminde önemli bir konuma sahip olduğu da vakıflara ait ticari işletmeler olan ve sayı bakımından mühim miktarda olan mûy-tâbhanelerden açıkça anlaşılabilir.

Araştırma sahamıza ait 22 vakfiyede, 25 vâkıfın kurduğu toplam 26 vakıf mevcuttur. Bu 26 vakıf; 76 adet gayr-ı menkulden elde edilen kira gelirleri ve aynı gelirler ile nakit paraların faize verilmesi sonucu elde edilen nema gelirlerinden beslenmişlerdir. Gayr-ı menkullerin önemli bir kısmını dükkânlar (45 adet, % 59) oluşturmaktadır. İkinci sırada menziller (13 adet, % 17), üçüncü sırada mûy-tâbhaneler (5 adet, % 7), dördüncü sırada ziraat alanları (6 adet, % 8) ve son sırada diğer gayr-ı menkuller (han, hamam, hane, oda, değirmen; 7 adet, % 9) gelmektedir. Nakdî gelirlerin toplamı ise para cinslerinin farklılık arz etmesinden dolayı zordur. Zaten Ekler kısmında Tablo 8'de bu bilgiler mevcuttur. Sadece şunu söyleyebiliriz: Nakit paralar % 11,25 ile % 15 oranlarında faize verilmişlerdir. Bu oranlar imparatorluk standartlarıdır.

Yukarıda 25 vâkıf var demiştik. Bunların 24'ü (% 96'sı) erkek sadece biri (% 4) kadındır. Ramazan ve Şevval aylarında vakıf kurulmamıştır. Vakfiye tarihlerine göre en fazla Şaban, Muharrem, Cemaziye'l-ahir, Receb ve Zilhicce aylarında vakıf kurulmuştur.

Vâkıfların kullandığı unvanlara gelince: Bunların 12'si "Efendi"* (% 48), 5'i "Ağa" (% 20), 4'ü "Zâde / Bey" (% 16), biri "El-Hacc" (% 4), biri "Hatun" (% 4), biri "Kethüda" (% 4) ve biri de "Kâhya" (% 4) unvanını kullanmıştır.

Sonuç olarak, 1398 – 1913 yıllarını kapsayan 515 yıllık dönemde 3 kategori altında 26 vakıf kurulmuş; bunlar halkın dinî ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmış; nakit para vakıflarıyla da ihtiyacı olanlara düşük faizle borç verilerek iktisadî hayat dengelenmiştir.

---

* Bu kelime Bizans Rumcasından Türkçe'ye geçmiştir. Anadolu'da daha ziyade ihtida eden hristiyanlar tarafından kullanılırdı. Burada "Acaba efendi ünvanını kullanan vâkıflar hristiyan mı idiler?" sorusu akla gelebilir. Fakat zannımızca vâkıfların bu ünvanı kullanmalarının sebebi Osmanlılar'da çeşitli mevkilerdeki kişilere verilen bir ünvan olmasından ileri gelmektedir. (Efendi ünvanı için bkz.: O. Fuad Köprülü; "Efendi", TDVİA, C.10, TDV yay., İstanbul-1994, s.455-456)

BİBLİYOGRAFYA

A. ARŞİV KAYNAKLARI

1. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

a. Vakfiye Defterleri (V.D)

- 1) Alemdar oğlu Ali Kethüda ibn. Ahmed Vakfiyesi, nr.589, sr.93, s.56
- 2) Ali Kethüda oğlu Ali b. Halil, Molla Abbas oğlu Ahmed b. Süleyman ve Çıtakoğlu Hüseyin b. Hüseyin Vakfiyesi, nr.602, sr.322,s.189
- 3) Develioğlu El-hac İbrahim Ağa ibn. İbrahim Ağa Vakfiyesi, nr.599, sr.140, s.102
- 4) Hacı Ömer oğlu Ömer Ağa ibn. Ömer Vakfiyesi, nr.599, sr.179, s.233
- 5) Hamaoğlu İsmail Efendi ibn. Musa Vakfiyesi, nr.607, sr.190, s.123
- 6) Kasım Bey Vakfiyesi, nr.487, sr.51, s.8–9 (480)
- 7) Kuruzade İsmail Efendi ibn. Hasan Vakfiyesi, nr.589, sr.94, s.56
- 8) Kürdoğlu Abdülkadir ibn. Hasan Vakfiyesi, nr.606, sr.35, s.27
- 9) Mirimoğlu Mehmed Efendi ibn. Abdullah Vakfiyesi, nr.608, sr.356, s.381–382
- 10) Mülazım Mehmed Ağa ibn. Ali b. Süleyman Vakfiyesi, nr.589, sr.60, s.36
- 11) Müftizade İsmail Hakkı Efendi ibn. İzzet Vakfiyesi, nr.587, s.347
- 12) Muhaciroğlu Hasan Ağa ibn. Derviş ibn. Abdullah ve Ali Bey ibn. Abdulhalim Bey Vakfiyesi, nr.607, sr.9, s.9
- 13) Seyyid Velüyyiddin Efendi Vakfiyesi, nr.579, sr.177, s.398
- 14) Şilahşoran Şehsuvarzâde El-Hac Ahmed Bey Vakfiyesi, nr.386, sr.63, s.235–236
- 15) Veli İsmail oğlu Abdurrahman Es-Seyyid Efendi Vakfiyesi, nr.602, sr.261, s.156
- 16) Yörükoğlu El-Hac Memiş b. Ali Vakfiyesi, nr.587, sr.353, s.290
- 17) Şerife Hadice Kadın Vakfiyesi, nr.738, sr.3, s.9–10

b. Tercüme Defterleri (T.D)

- 1) Kasım Bey Vakfiyesi, nr.2004, sr.46, s.78–79
- 2) Mevlâna Muhiddin Efendi Vakfiyesi, nr.2134, s.195–204
- 3) Melik İsfendiyar Bey Vakfiyesi,1767 / 205–206

- 4) Hacı Ömer oğlu Ömer Ağa ibn. Ömer Vakfiyesi, nr.2357, sr.154, s.167
- 5) Mülazım Mehmed Ağa ibn. Ali b. Süleyman Vakfiyesi, nr.2314, sr.49, s.60

2. Milli Kütüphane Başkanlığı Şer'iyye Sicilleri Arşivi

a. Kalecik Şer'iyye Sicilleri (KŞS)

- 1) Ali Kethüda oğlu Ali b. Halil, Molla Abbas oğlu Ahmed b. Süleyman ve Çıtakoğlu Hüseyin b. Hüseyin Vakfiyesi, nr.7, sr.294, s.177
- 2) Nuri Efendi ibn. İbrahim Vakfiyesi, nr,7, sr.359, s.218
- 3) Panzehiroğlu El-Hac Mustafa Ağa b. Mehmed Vakfiyesi, nr.6, sr.61, s.40
- 4) Şallı oğlu Hüseyin Kâhya b. Ömer Vakfiyesi, nr.7,s r.336, s.204

B. TELİF ESERLER

1. Kitaplar

438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937 / 1530), Dizin ve Tıpkıbasım, BDAGM yay., Ankara -1993

AÇIKGÖZ, Fatma; 438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937 / 1530) I-II'ye Göre Ankara, Çankırı ve Sultanönü Sancaklarında Yer Adları, (KKÜSBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale–2004

AKGÜNDÜZ, Ahmet; İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, TTK Yayınları, Ankara–1988

————— ; Şer'iyye Sicilleri, Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümleri, C.I, Türk Dünyası Tarih Vakfı, İstanbul–1988

ASLANGİL, Halit Cevri – Ekiz, Halil Hamdi; Ekiz; Kalecik'in Tarihi. Dünyü Bugünü İçin Bir Araştırma, Basım yeri ve yılı yok

ÂŞIKPAŞAOĞLU TARİHİ; Hızr: Nihâl Atsız, MEB Yayınları, İstanbul–1992

ATALAR, Münir; Osmanlı Devletinde Surre-i Hümâyûn ve Surre Alayları, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara–1999

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ REHBERİ, BDAGM Yayınları, Ankara–1992

- BAYKARA, Tuncer; Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I. Anadolu'nun İdari Taksimatı, TKAE yay., Ankara-2000
- BERKİ, Ali Himmet; Vakfa Dair Yazılan Eserlerde Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tâbirler, Ankara-1966
- BİBER, Nusret; Kalecik ve Tarihin İzleri, Ankara-2003
- BİLGE, Mustafa; İlk Osmanlı Medreseleri, İstanbul-1984
- BİNGÖL, Cemil; Çankırı'nın İdarî, Nüfus ve Sosyal Yapısı (1839-1903), (GÜSBE Basılmamış Doktora Tezi), Ankara-1997
- CELEBİ, Ahmet; İslâm'da Eğitim Öğretim Tarihi, Çev: Ali Yardım, İstanbul-1976
- DOĞAN, Aslıhan; Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadîm Arşivi Mufassal, İcmâl, Evkâf ve Derdest Defterleri'nin Toplu Kataloğu, (AÜDTCF Basılmamış Lisans Tezi), Tarih yok
- DEMİREL, Ömer; Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü, TTK Yayınları, Ankara-2000
- DEVELLİOĞLU, Ferit; Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat, 20.Baskı, Aydın Kitabevi, Ankara-2003
- ERGİN, Osman; Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı, İstanbul-1936
- ; Türk Maarif Tarihi, İstanbul-1939
- ERGİN, Muharrem; Orhun Abideleri, 21.Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul-1998
- FAROQHI, Suraiya; Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir? Çev. Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul-1999
- GÜL, Ahmet; Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim ve Bunlar Arasında Dâr'ül-Hâdislerin Yeri, TTK Yayınları, Ankara-1997
- GÜLER, Mustafa; XVI. ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Haremeyn Vakıfları ve Ehemmiyeti, (MÜSBE Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul-1998
- İNAN, Ahmet; Sosyal Açından Türk-İslâm Kültüründe Vakıf Kurumu Üzerine Bir İnceleme, (İÜSBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul-1989
- KAZICI, Ziya; İslâm Müesseseleri Tarihi, Kayıhan Yayınları, İstanbul-1991
- KELEŞ, Hamza; Vakfiyelerine Göre Yozgat Vakıfları (1400-1920), GÜSBE (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara-1996
- KÖPRÜLÜ, Fuad; Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, TTK Yayınları, Ankara-1999

- MEHMED NEŞRÎ; Kitâb-ı Cihan-Nümâ (Neşrî Tarihi), C.II, Hrz: Faik Reşit Unat-Köymen, M.Altay, TTK Yayınları, Ankara-1995
- MERÇİL, Erdoğan; Müslüman Türk Devletleri Tarihi, TTK Yayınları, Ankara-1997
- ORHONLU, Cengiz; Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı, 2.Baskı, Eren Yayınları, İstanbul-1990
- ÖMER HİLMİ EFENDİ; İthaf-ül-Ahlâf Fî Ahkâm-il Evkaf, VGM Yayınları, Ankara-1977
- ÖZCAN, Tahsin; Osmanlı Para Vakıfları. Kanuni Devri Üsküdar Örneği, TTK Yayınları, Ankara-2003
- ÖZÇELİK, İsmail; Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara-2001
- SEYYAH KANDEMİR; Ankara Vilayeti, Ankara-1932
- ŞEMSEDDİN SAMÎ; Kâmûs-ı Türkî, 7.Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul-1996
- TURAN, Osman; Selçuklular Tarihî ve Türk – İslâm Medeniyeti, 7.Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul-1998
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin; XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi, TTK Yayınları, Ankara-2003
- YÜKSEL, Hasan; Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü (1585-1683), 1.Baskı, Sivas-1998

2. Süreli Yayınlar

- AKGÜNDÜZ, Ahmed; “Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümleri ve Çeşitleri”, Türkler, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, s. 447-460, Ankara-2002
- ATEŞ, İbrahim; “Vakıf Belgeler Arşivi'nin Dünü ve Bugünü”, 2. Vakıf Haftası Kitabı, VGM Yayınları, s.5-54, Ankara-1984
- BALTACI, Cahit ; “Şer'iyye Sicillerinin Tarihsel ve Kültürel Önemi”, Osmanlı Arşivi ve Osmanlı Araştırmaları Sempozyumu, s.127-132, İstanbul-1985
- BARKAN, Ö.Lütfi; “Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler”, VD, Sayı: 2, s.279-386, Ankara-1942
- ; “Osmanlı İmparatorluğunda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar”, İÜİFM, 23(1-2), s. 239-296, İstanbul (1962-1963),

- BERKİ, Ali Himmet; “Vakıfların Hukuk ve Tarih Bakımından Kıymeti”, VD, Sayı: 6, s. 5–7, İstanbul–1965
- ; “Vakıf Kuran İlk Osmanlı Padişahı”, VD, Sayı: 5, s.127–129, Ankara–1974
- CANSEL, Erol; “Vakıf, Kuruluşu, İşleyişi ve Amacı”, VD, Sayı: 20, s.321–327, Ankara–1988
- ÇAĞATAY, Neşet; “Osmanlı İmparatorluğu’nda Riba-Faiz Konusu. Para Vakıfları ve Bankacılık”, VD, Sayı: 9, s.39–56, Ankara–1971
- ; “Vakıf ve Tarihi Gelişimi”, 1.Vakıf Haftası Kitabı, VGM Yayınları, s.18–20, Ankara–1984
- ERSOY, Osman ; “Şer’iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru”, DTCF Dergisi, C. XXI /3–4, s.33–65, Ankara–1963
- GÜLER, Mustafa; “Osmanlı Devleti’nde Haremeyn Vakıfları”, Türkler, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, s. 470–482, Ankara–2002
- HALAÇOĞLU, Yusuf; “Şer’iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru”, İÜEF Tarih Dergisi, Sayı: 30, s.99–108, İstanbul–1976,
- İLGÜREL, Mücteba ; “Şer’iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru”, İÜEF Tarih Dergisi, Sayı: 28–29, s.123–166, İstanbul–1975,
- KANKAL, Ahmet; “Kırıkkale Tarihine Dair Araştırmalar: I”, OTAM, Sayı: 9, s.225–239, Ankara–2001
- KELEŞ, Hamza; “Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadî Sonuçları Üzerine Bir Çalışma”, GÜGEF Dergisi, C. 21, Sayı: 1, s.189–207, Ankara–2001
- KOCA, Salim; “Anadolu Türk Beylikleri. Candaroğulları”, Genel Türk Tarihi, C.4, Yeni Türkiye yay., s.274–284, Ankara–2002,
- KÖPRÜLÜ, Fuad; “Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü”,VD, Sayı: 1, s.1–36, Ankara–1942
- ; “Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti”,VD, Sayı: 1, (İkinci Baskı), s.1–6, Ankara–1969
- KÖPRÜLÜ, O.Fuad; “Efendi”, TDVİA, C.10, TDV yay., s.455-456, İstanbul-1994
- KUBAN, Doğan; “Anadolu - Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fizikî Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler”, VD, Sayı: 7, s.53–73, Ankara–1968

- KUNTER, Halim Baki; “Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd”, VD, Sayı: 1, s.103–129, Ankara–1938
- OĞUZOĞLU, Yusuf; “Şer’iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru”, AÜTAD, C.XIV/25, s.343–360, Ankara–1981,
- ÖNKAL, Ahmet - Nebi Bozkurt, “Cami”, TDVİA, C.7, s.46–56, İstanbul–1993
- ÖZÇELİK, İsmail; “Osmanlı Vakıf Hayatı Çerçevesinde Urfa’daki Vakıflar”, Bilim Yolu (KKÜSBE Dergisi), Sayı: 3, s.1–28, Ankara–2003
- ÖZDEMİR, Rifat; “Şer’iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru”, FÜSBED, C.1, s.191–198, Elazığ–1987
- ÖZTÜRK, Nazif; “Osmanlı Döneminde Vakıflar”, Türkler, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, s.433–446, Ankara–2002
- PAY, Salih; “Bursa Kadı Defterleri ve Önemi”, UÜİF Dergisi, C. 10, Sayı: 2, s.87–95, Bursa–2001
- PEHLİVANLI, Hamit; “Şeyh Hıdır Zaviyesi”, Anadolu – Türkiye’nin Yeni Gazetesi, s.22, Aralık - 1999
- RUBEN, W.; “Buddist Vakıfları Hakkında”, VD, Sayı: 2, s.173-181, Ankara-1942
- SARIKAYA, M. Saffet; “Osmanlı Devleti’nin İlk Asırlarında Toplumun Dini Yapısına Ahilik Açısından Bir Bakış Denemesi”, Osmanlı, C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, s.393–402, Ankara–1999
- UZUNÇARŞILI, İ.H; “Şer’i Mahkeme Sicilleri”, Ülkü Mecmuası, S.29, s.365, Ankara–1935
- ÜLKEN, Hilmi Ziya ; “Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği”, VD, Sayı: 9, s.13–37, Ankara–1971
- YAVUZ, Nuri; “XVI. Yüzyılda Antep Vakıfları”, Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan Kitabı, Gaziantep Üniversitesi yay., s.165-172, Gaziantep
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin; “Vakıf Müessesesinin XVIII. Asır Türk Toplumundaki Rolü”, VD, Sayı: 14, s.1–27, Ankara–1982
- ; “Vakıf İstılahları Lügatçesi”, VD, Sayı: 27, s.54–60, Ankara–1983
- ; “Vakıf”, İA, C. 13, MEB Yayınları, s.153–173, İstanbul–1986
- ; “Osmanlılar Döneminde Türk Vakıfları Ya Da Türk Hayrât Sistemi”, Osmanlı, C. 5, Yeni Türkiye Yayınları, s.17–33, Ankara–1999

YINANÇ, Refet; “Kayseri ve Sivas Dar’üş-şifalarının Vakıfları”, Belleten, C. 48 / 189–190, s.299–307, Ankara–1984

YÜCEL, Yaşar; “Candaroğulları”, TDVİA, C. 7, s.146–149, İstanbul–1993

YÜKSEL, Hasan; “Türk Toplumunda Vakıf Aile İlişkisi”, Türkler, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, s.461–469, Ankara–2002

C. WEB ADRESLERİ

YEDİYILDIZ, Bahaeddin–Nazif Öztürk; “Oturulabilir Şehir ve Türk Vakıf Sistemi”, (<http://www.history.hacettepe.edu.tr/archive/vakifsehir.html>)

www.ankara.gov.tr/index.php?site=&module=cmsPage&page=page&cmsPage=497

www.devletarsivleri.gov.tr

www.istanbulmuftulugu.gov.tr/seri%20siciller/serisiciltbl.htm=SER'İYE

www.kalecik.com/genel.asp.htm

www.kirikkale.gov.tr/ilceler

EKLER

Tablo 1: Şerife Hatice Hatun Vakfı'na ait 1276–1279 Yıllarını Kapsayan 4 Yıllık Muhasebe Bilânçosu: Gelirler

Dükân Kiraları (Kr.)	Değirmen Kiraları (Kr.)
1240	250
1120	250
1350	250
1015	250
4725	1000
YEKÜN	5725

(Kaynak: BOA, NSED, 18219/3)

Tablo 2: Giderler

Masraf Kalemleri	Masraf Miktarı (Kr.)
İmamet vazifesi	0150
Hitabet vazifesi	0100
Müezzinlik vazifesi	0100
Müderris vazifesi	0240
İki aded dükkânın tamir masrafı	<u>1300</u> 1890
Harap olup yeniden inşa olunan medrese masrafı	3585
Mütevelliye terk olunan miktar	0250
YEKÜN	5725

(Kaynak: BOA, NSED, 18219/3)

Tablo 3: Kurulduğu Aya Göre Vakıflar

KURULDUĞU AY	ADEDİ	%
Muharrem	3	13,64
Safer	1	4,55
Rebi'l-evvel	2	9,11
Rebi'l-ahir	1	4,55
Cemaziye'l-evvel	1	4,55
Cemaziye'l-ahir	3	13,64
Receb	3	13,64
Şaban	4	18,22
Ramazan	-	-
Şevval	-	-
Zilka'de	1	4,55
Zilhicce	3	13,64
TOPLAM	22	% 100

Tablo 4: Hayır Müesseselerinin Yüzdelik Dağılımı

VAKIF KURULUŐUN CİNSİ	ADEDİ	%
Mescid	1	3,84
Cmii	14	53,84
Mektep	1	3,84
Medrese	4	15,38
Dua	6	23,08
TOPLAM	26	% 100

Tablo 5: Vakıf Kurucularının Kullandıkları Unvanlara Göre Sınıflandırılması

VÂKIFIN ÜNVANI	ADET	%
Efendi	12	48
Ağa	5	20
El-Hacc	1	4
Zade-Bey	4	16
Hatun	1	4
Kethüda	1	4
Kahya	1	4
TOPLAM	25	100

Tablo 6: Vâkıfların Cinsiyetlerine Göre Sınıflandırılması

CİNSİYETİ	ADET	%
Erkek	24	96
Kadın	1	4
TOPLAM	25	100

Tablo 7: Vakıflara Gelir Sağlayan Mülk Tipleri

MÜLK TİPİ	ADEDİ
Bahçe	3
Han	2
Hamam	1
Değirmen	2
Hane	1
Menzil	13
Dükkan	45
Muy-tabhane	5
Tarla	1
Oda	1
Köy	2
TOPLAM	76

Tablo 8: Vakıfların Nakdî Gelirleri

NAKDİN CİNSİ	MİKTARI	FAİZ YÜZDESİ	NEMASI
Dirhem	27.360	11,25	3.078
Kuruş	17.800	15 / 12,03 / 12	2.361.5
Sikke-i Halise Ayarında Kuruş	1.200	15	180
Lira-yı Osmanî Altını	10	Belirtilmemiş	-
Esedî Kuruş	200	12	240

ابو رفیع سوری اوقافه ٧ ...
١٤٥٥
ناجی صمدی ایدنه از عبد مومنی فی القبری
فصله قضائیه

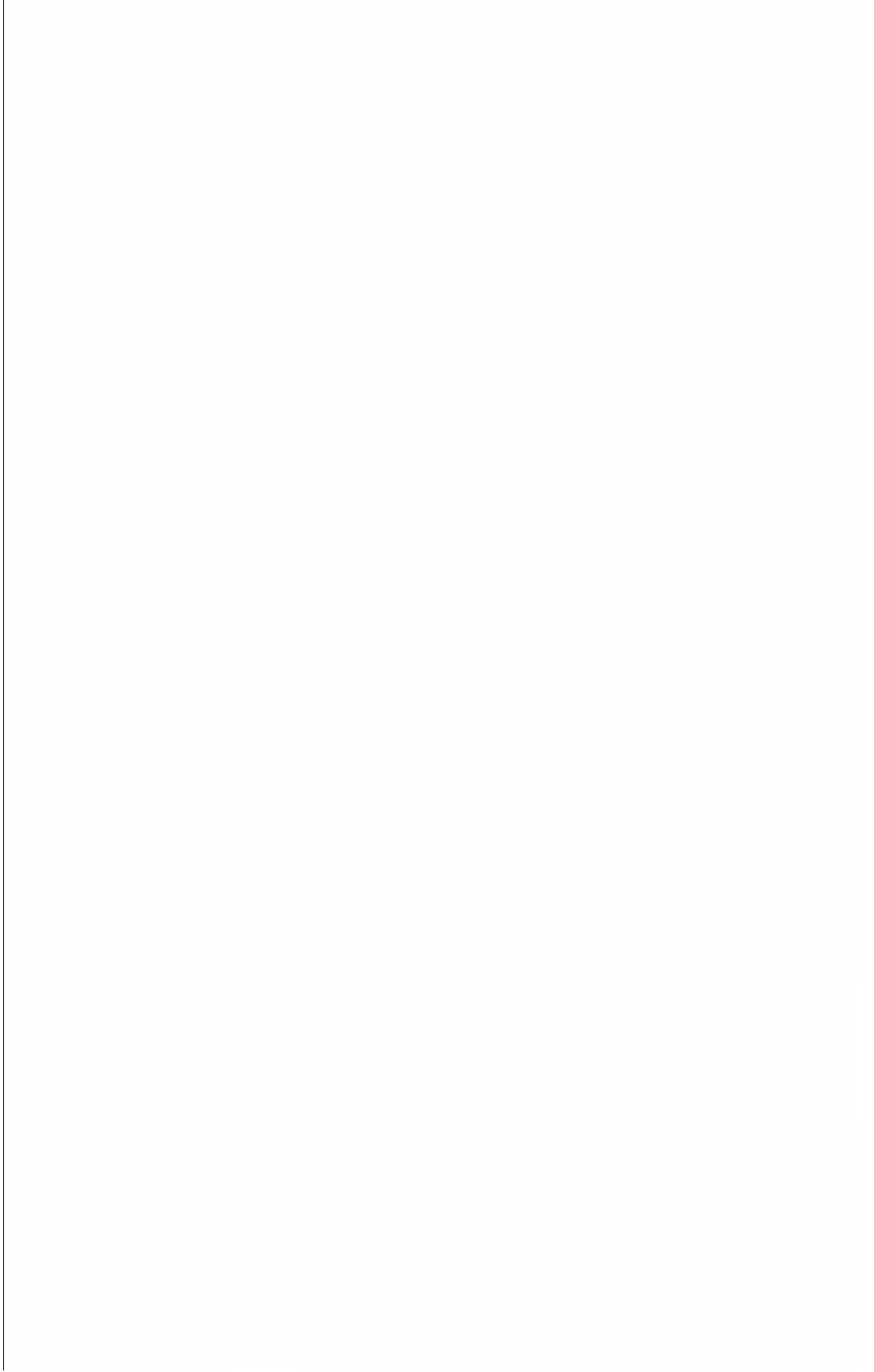
المیرود کدی اوقافه عبارده بصرف اولادهم الی اوقاف الخیراته واعانهم علی التمسک باصطفا الحامد والمبرکات والصلوة والسلام
عم سوره و بقره هکجه کلماته و علی الراضی الی الیوم بسنن المرافقه القضاة اعا بعد سوره و بقره کلماته و علی الراضی الی الیوم
تخیر و اقسانه باری و سطر و اولاده و علی اولاده که انوره و لایم مرکز سوره و بقره قضای نوابخانه در قضا
کتابه قریب سده ساکنه صاحب الخیراته و الحسنة مریم اوقافه ایدنه عبد الله قضاة و بقره سوره و بقره سوره و بقره سوره
مجلسه سوره سوره و قضاة فی بیانها لایم الشیخ مریم اوقافه ایدنه عبد الله قضاة و بقره سوره و بقره سوره و بقره سوره
سوره سوره اوقافه سوره و اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه
صیغ مؤبد و حسن صریح محمد ایدنه و قضاة و حسن ایدنه سوره سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه
تفکات قویه و لایم سوره ایدنه و قضاة و لایم سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه
استدراج اولادهم اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه
و بقره و بقره سوره سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه
نویس کلا و قضاة سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه
اولاد و بقره و معانیه فعال سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه
بابیه عالیه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه
و با امریه فعال سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه
و بقره سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه
ایده که نصیحه واقف مومنی ایدنه مصطفی اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه
وقفه سوره و نه جموع ایدنه مومنی اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه
سوره سوره و الحقیقه کدی الی الیوم سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه سوره اوقافه

Belge 8: Mirimoğlu Mehmed Efendi ibn. Abdullah Vakfiyesi (1330/1912)

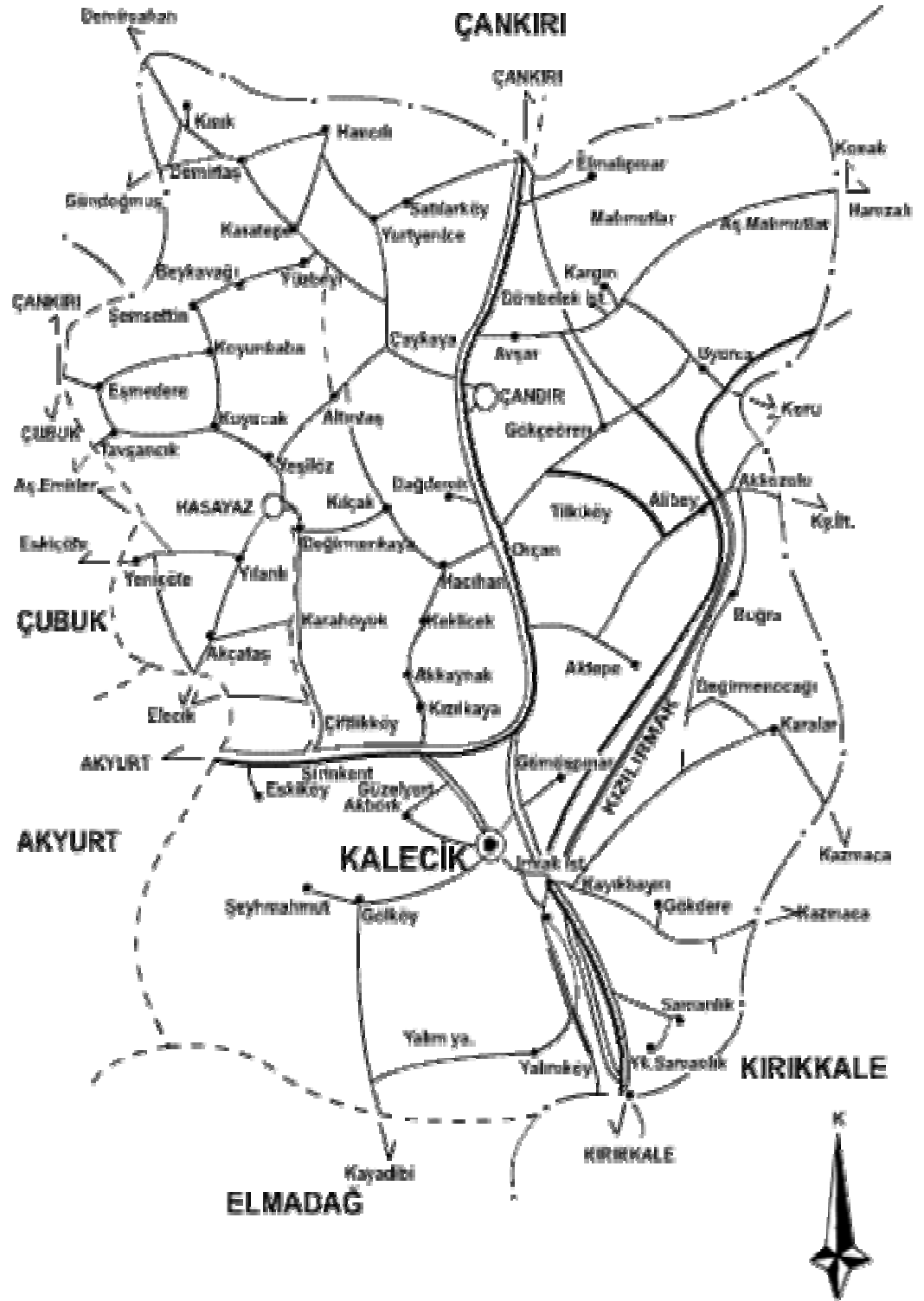
**Belge 9: Muhaciroğlu Hasan Ağa ibn. Derviş ibn. Abdullah ve Ali Bey ibn. Abdulhalim Bey
Vakfiyesi (1332/1913)**

Belge 10: Şerife Hadice Kadın Vakfı'na ait Şubat / 1279 (1862) tarihli bir vakıf muhasebe kaydı

Harita 1: Kastamonu Vilayeti'ne ait 1 / 1.500.000 ölçekli bir harita

Harita 2: Ankara Vilayeti'ne ait 1 / 1.500.000 ölçekli bir harita

Harita 3: Kalecik İlçesi'ni gösteren bir harita

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında Kırıkkale’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kırıkkale’de tamamladı. 1998 yılında girdiği Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü 2002 yılında tamamladı. Aynı yıl Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitimine başladı.